

The *Ars Poetica* in Twelfth-Century France
The Horace of Matthew of Vendôme, Geoffrey of Vinsauf,
and John of Garland

Karsten Friis-Jensen

The twelfth- and thirteenth-century arts of poetry have attracted a good deal of scholarly attention since the publication of Faral's *Les Arts poétiques* in 1924, their importance for a better understanding of medieval literature has been generally accepted, and the development and complex interrelations of their teachings are now becoming clearer. The doctrines themselves were to a large extent originally derived from the *Rhetorica ad Herennium*, Cicero's *De inventione*, and Horace's *Ars poetica*. Research concerning the way these three classical texts were understood in the twelfth century has by no means been as intense as the study of the new arts of poetry themselves, and consequently there are still large gaps in our knowledge of exactly how, when, where, and by whom the "Ciceronian" rhetorical tradition was combined with Horatian poetics to produce this new and potent blend.

The present publication of a twelfth-century anonymous commentary on Horace's *Ars poetica* (for convenience called the "Materia" commentary, named after its incipit *Materia huius auctoris*) is intended to contribute to the filling of one of those gaps¹. While working on the text of the commentary, I have gradually come to the conclusion that it is probably nothing less than the "missing link" between the new arts of poetry and Horace's *poetria uetus*, that is the commentary which formed the views of a Matthew of Vendôme, a Geoffrey of Vinsauf, or a John of Garland as to what constitutes the fundamentals of the art. Below, a discussion will be found of one fundamental doctrine which the three writers most probably took over from the "Materia" commentary, namely that of the six faults of poetic composition and their respective virtues. However, this doctrine is only the most obvious example of dependence, and the references in the edition to Matthew, Geoffrey and John point out other parallels. If my theory is right, the "Materia" commentary is in a sense also the first "new" art of poetry. Such considerations have led me to publish the commentary now, in an edition which is based on a limited number of manuscripts. A preliminary survey of most of the manuscripts gave the - where medieval

1. During the writing of this article I have received generous help and encouragement from several colleagues: Sten Ebbesen, Karin Margareta Fredborg, Kristian Jensen, Lars Boje Mortensen, Birger Munk Olsen, Marianne Pade, and Fritz Saaby Pedersen, for which I offer my sincere thanks. I should also like to express my gratitude to the following institutions for their kind reception and efficient help: the manuscript departments of the Burgerbibliothek (Bern), the Bayerische Staatsbibliothek (Munich), the Bodleian Library (Oxford, cp. Appendix below) and the Bibliothèque Nationale (Paris), as well as the Institut de Recherche et d'Histoire des Textes in Paris. I hope to publish a more detailed discussion of the "Materia" commentary in a contribution to the volume "Sprachtheorien in Spätantike und Mittelalter", edited by Sten Ebbesen as no. 3 in the series "Geschichte der Sprachtheorie" (the series ed. by P. Schmitter, Tübingen 1987-).

commentaries are concerned - not very surprising result that their texts differ considerably. A critical edition of a more definite character than the present one would take years to prepare. Since research on the new arts of poetry is being carried on steadily, I feel that a delay of several years would mean that an obvious chance of directing renewed attention towards Horace's importance for the development of the arts of poetry might easily be missed. It should certainly also be possible to discover new manuscripts of the commentary, which seems to have enjoyed a steady popularity over a period of several hundred years. Apart from four excerpts which Karin Margareta FREDBORG (1980) published under the name of "Anonymus Hafniensis", in order to elucidate the text of another *Ars poetica* commentary (the *Anonymus Turicensis*)², no part or complete edition of the "Materia" commentary has ever appeared, as far as I know.

The "Materia" commentary is a full-scale commentary on Horace's *Ars poetica*. As it was usual in the Middle Ages, the explanations are largely based on the tradition of older commentaries, but with a conscious selection, reworking and reinterpretation. The commentary is structured according to the same exegetical principles throughout. The fundamental method shows a close similarity to the one that JEAUNEAU described so lucidly in connection with William of Conches's *Glosae super Platonem* (1965 p. 17), although the "Materia" commentary is of a more elementary character, quite in accordance with its less philosophical subject matter. Jeaneau describes William's method thus:

Guillaume suit pas à pas la lettre du dialogue platonicien. Sa manière de procéder est toujours la même. On peut facilement y discerner trois temps. Le plus souvent, notre glossateur annonce d'abord le morceau de texte qu'il s'apprête à commenter, en mettant en exergue les premiers mots dudit morceau. ... Dans un *premier temps*, il expose de façon systématique le contenu doctrinal du passage en question, en y joignant les différentes notions qu'il juge utiles à une bonne intelligence du texte. ... Le *deuxième temps* est constitué par une formule de transition dans laquelle Guillaume résume ce qui a été dit et annonce ce qui reste à dire. Cette formule de transition commence en général par le mot '*Continuatio*' et se termine par les mots '*Et hoc est*' lesquels introduisent directement le texte à commenter. ... Enfin, le *troisième temps* consiste dans l'explication littérale du texte, phrase par phrase et parfois mot par mot. Tel est le canevas constant des gloses de Guillaume de Conches. Si la trame, ici ou là, en est moins

2. Ms. Zürich, Zentralbibliothek, Rheinau 76, fols. 15rA-20rA (=MUNK OLSEN Hor. Cc. 29, incipit no. 243, dated to s. XII²). I have discovered what seems to be the same commentary in Ms. Bruxelles, Bibliothèque Royale, 4988-4990, fols. 16r-22v & 29r-31r (THOMAS 1896 p. 16, dated to s. XIV). The commentary in this case accompanies Horace's text. Thomas reads the subscription to the commentary thus: "Explicit poetria Gregorij Solarii Verdunensis", but the two last words seemed to me more or less illegible. I have not been able to find a suitable candidate for this Gregorius, but in any case it would be a minor miracle if the name was actually part of the original textual tradition. Margareta Fredborg very kindly lent me a complete provisional transcription of the Zürich Ms., which has been of great help for my own transcription of the "Materia" commentary. FREDBORG 1980 *passim* is the central discussion of the *Anonymus Turicensis*; QUADLBAUER (1980 pp. 16f. and 1986 p. 437 n. 8) also discusses passages of it, again on the basis of Fredborg's transcription, and by the way confirms its close connection with the *Scholia Vindobonensia*.

apparente, elle n'en demeure pas moins réelle, et l'on retrouvera aisément, sous le tissu des gloses, les fils directeurs qu'on vient de distinguer.

This method of structuring a paragraph is clearly also the ideal of the author of the "Materia" commentary, even if the actual word *continuatio*, which in William often marks the transition from the first to the second stage, only occurs a few times (38, 285). The basic model is most fully developed where the commentator claims to find central doctrines in Horace (e.g. at 26, 29, 38, 46, 93, 108, etc.). In other cases the first and the second stages have been combined into one sentence, or the commentator restricts himself to one sentence with the function of a *continuatio*. The third stage is usually very fully developed in the "Materia" commentary. Beside the transitional formula *Et hoc est (quod dicit)* mentioned by Jeauneau, we also find formulae such as *Et hoc est in libro*, *Litteram sic expone*, and *Lege ergo litteram*.

This degree of structural uniformity indicates that the text we find in the Mss. of the "Materia" commentary is in principle the work of one specific master, and not a more or less fortuitous accumulation of glosses which happened to come into circulation together, separated from Horace's text. Moreover, the interpretation itself of the *Ars poetica* also shows a high level of consistency throughout the whole commentary, and the text contains numerous cross references. The perhaps most important doctrine of the commentary, the six poetic faults and their positive counterparts in vv. 1-37, will be discussed briefly below. This section is a very good example of the way the "Materia" commentary combines Horatian precepts with the classical "Ciceronian" rhetorical doctrine. Likewise, in the structuring of the rest of the commentary (vv. 37-476), the author apparently attempts to impose on Horace's text the classical divisions of the art of rhetoric: *inuentio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria*, and *pronuntiatio*. The transitional remarks to the paragraphs following the section on faults are a clear example:

38,1 Huc usque illa sex uitia et unde ipsa contingent ostendit, modo quod expediat quid facere debeamus subiungit. Continuatio: Dixi ex grauibis inceptis pannum assui, dixi ex imperfectione operis infelicitatem sequi. Ne igitur pannus assuatur, ne infelicitas illa sequatur, pro capacitate ingenii sumenda est materia. Et hoc est: ...

40,1 Ad materiam pro possibilitate ingenii sumendam inuitauit. Modo uero quis fructus inde sequatur subiungit, scilicet et scientia ad materiam ordinandam et copia uerborum ad ipsam explanandam. ... Nota quia prepostere dixit: prius enim est materia ordinanda, deinde uerbis explananda. Sed quod prepostere promisit, non prepostere exponit.

42,1 Primum de ordine, deinde exequitur de facundia.

Here, *materia sumenda* must refer to *inuentio*, *materia ordinanda* and *ordo* to *dispositio*, *copia uerborum* and *facundia* to *elocutio*; this interpretation of Horace is of course largely based on Horace's own choice of words, and one cannot claim that it does violence to his meaning. It should be possible to make an analysis according to rhetorical divisions of the way the entire commentary has been structured, but it is not quite easy. Horace himself very consciously avoided everything that smacked of the school-book, thereby giving his latter-day systematizer a hard time. And the evidence of the commentator's efforts looks at first sight somewhat confusing.

It is fairly obvious that the commentary must have been composed for use in the

arts course of the schools. Its style and presentation are almost always quite matter-of-fact and economic, but at the same time there are many apt quotations from the canonical school *auctores* such as Vergil, Ovid, Terence, and Juvenal, together with single quotations of less-known authors such as Martial.

The text itself gives no clue as to the identity of the master who composed it, so in placing the commentary in time and space we are left to make use of more circumstantial evidence.

None of the known manuscripts are older than the end of the twelfth century, according to Birger MUNK OLSEN³. It is on the other hand quite obvious that many of the textual errors we find in the oldest manuscripts originate in careless copying (rather than careless taking down of lectures), probably through more than one manuscript generation. If I am right in assuming that Matthew of Vendôme used the "Materia" commentary for his *Ars versificatoria*, c. 1175 (the generally accepted dating of Matthew's work) would constitute a *terminus ante quem* for the composition of the "Materia" commentary.

It is more difficult to fix a *terminus post quem*. FREDBORG (1980 p. 585) drew attention to the fact that the "Materia" commentary is dependent in many passages on the *Anonymus Turicensis* (or a similar source). The *Anonymus Turicensis* cannot for the moment be dated with any certainty, but the dependence of that commentary on the *Scholia Vindobonensia* (or a similar source) cannot be doubted. FREDBORG (ibid.) questions the editor Zechmeister's dating of the *Scholia Vindobonensia* to the ninth century, and argues for an eleventh-century date because of the dependence of the commentary on the *Rhetorica ad Herennium*, and its style in general. I find that her arguments carry weight, and the modern dating of the *codex unicus* of the *Scholia Vindobonensia* to the second half of the eleventh century⁴ does not contradict her dating. Fredborg dates the *Anonymus Turicensis* tentatively to the twelfth century, and this is probably the nearest we can get at the moment. If we take account of the considerable development which the "Materia" commentary represents compared to the *Anonymus Turicensis*, we might perhaps venture a dating of the "Materia" commentary to the period after c. 1125 and before c. 1175.

The next question is where the "Materia" commentary could have been composed. The oldest manuscripts are all either with certainty of French origin, or may be French. That fact, combined with Matthew of Vendôme's, and later the French-oriented Geoffrey of Vinsauf's, use of the commentary, seems to me to point quite unambiguously to France. No centre of learning offers itself as the most likely place of origin, but the cities where Matthew studied or taught up to the time of the composition of his *Ars Versificatoria* should be considered: Tours, where he studied under Bernardus Silvestris, and Orléans, where he himself taught⁵. It is of course attractive to identify the "Materia" commentary with the, otherwise unknown, art of

3. Cp. below. The fragmentary Ms. Bern, Burgerbibliothek, A 92 partic. 11 Munk Olsen dates to s. XII ex., the three Mss. out of the four on which the present edition is based, to s. XII/XIII.

4. Ms. Wien, Österreichische Nationalbibliothek, 223 (=MUNK OLSEN Hor. Cc. 27).

5. See for instance FARAL 1924 pp. 1f.

poetry which Gervase of Melkley seems to attribute to Bernardus Silvestris⁶, but as far as I can see nothing points in that direction. That Matthew should have made extensive use of a commentary composed by his hated rival and fellow teacher at Orléans, Arnulf of Orléans, is not impossible, but on the other hand perhaps not very likely.

The relations between the "Materia" commentary, the *Anonymus Turicensis* and the *Scholia Vindobonensia* are important for our understanding of the development of Horatian exegesis in the eleventh and twelfth century. My own impression is that the obvious parallels between the "Materia" commentary and the *Scholia Vindobonensia* can all be explained if we assume that the *Anonymus Turicensis* functioned as an intermediary source for the "Materia" commentary. But an edition of the *Anonymus Turicensis* and of one or two of the most promising of the other eleventh- or twelfth-century commentaries on the *Ars poetica* is necessary before such an analysis could be carried out successfully⁷. However, to give an impression of the degree of dependence between the three commentaries, I should like to quote an example from the three *accessus*:

Schol. Vindob. acc.:

Et quoniam multi scriptores reprehendebantur non habentes certam regulam dictandi, rogauerunt Pisones Horatium, ut certas poeticae artis daret praeceptiones; quas ipse, sicut Uictorinus praecepit, dupliciter tradit, dicendo primum quid uitandum, deinde quid tenendum sit. Et hoc ostendit per similitudinem tractam a pictoribus ... hoc modo incipiens: *eqs.*

Schol. Turic. acc. (transcr. by K.M. Fredborg):

Pisones ... aliorum scripta reprehendi uidentes et ne suis publicatis idem contingeret timentes Horatium, artis poetice optimum preceptorem, ut eos in scribendo instrueret rogauerunt. ... Ut autem omnibus communiter consulat, apponit generalia precepta. Et quia precepta duobus modis dantur, scilicet ostendendo quid uitandum, quid faciendum sit, iste preceptor primum uitanda, post tenenda docet. Et quia maxima similitudo est inter pictores et scriptores, inter picturam et scripturam, premittit que sint uitanda pictoribus in pictura, ut post doceat idem esse uitandum scriptoribus in scriptura. Et sic incipit: *eqs.*

"Materia" commentary acc. 1 and at v. 1:

Pisones ... uidentes aliorum scripta reprehendi et timentes idem contingere suis carminibus, optimum preceptorem artis poetice ut eos in scribendo instrueret Horatium rogauerunt. ... Ut autem omnibus in commune consulat, dat generalia precepta quibuslibet poetis pertinentia.

6. Gervase mentions his predecessors: "Scripserunt autem hanc artem [*sc. uersificatoriam*] Matheus Uindocinensis plene, Gaufrui Uinesauf plenius, plenissime uero Bernardus Siluestris, in prosaico psitacus, in metrico philomena" (GRÄBENER 1965 p. 1, cf. *ibid.* pp. XXV-XXVII and DRONKE 1978 p. 6).

7. MUNK OLSEN's catalogue of Mss. containing separately transmitted commentaries (1982, Hor. Cc. 1 - Cc. 29) must be the natural starting point. The, probably late-eleventh-century, series of glosses published by BOTSCHUYVER 1942 seems to be isolated from the mainstream of Horatian scholarship of the period, and they lack unity. The commentary discussed by MANCINI 1905 is an obvious candidate (transmitted in Ms. Lucca, Biblioteca Statale, 1433 = MUNK OLSEN Hor. Cc. 10, dated to the first half of the 12. century).

Uerum quia precepta duobus modis dantur, prius scilicet ostendendo quid sit uitandum, deinde quid sit tenendum, idcirco preceptor iste primum uitanda docet, ut illis ab errore purgatis regulas preceptaque artis poetice subiungat. ... [ad l] Quoniam inter picturam et scripturam, inter pictorem et scriptorem maxima est similitudo, idcirco docet que sint uitanda pictoribus in pictura, ut a simili ostendat eadem uitanda scriptoribus in scriptura, scilicet partium incongruam positionem. Incipit a primo uitio, dicens ad Pisones: eqs.

The similarities between these three texts are obvious, and several instances of identity in phrasing and grammatical structure point strongly towards direct borrowing. My belief that the "Materia" commentary borrows from the *Anonymus Turicensis*, and not vice versa, is founded on two considerations. The first is that when the two commentaries treat material which seems to originate in the *Scholia Vindobonensia*, the *Anonymus Turicensis* often comes closer to the original phrasing. Secondly, I cannot believe that the *Anonymus Turicensis* would, and could, discard the central doctrine of the six poetic faults found in the "Materia" commentary, particularly without leaving any trace at all of the operation.

The perhaps most characteristic feature of the "Materia" commentary is its long *accessus*, which in systematic form expounds the doctrine of the six faults to be avoided in poetic composition, and their respective virtues. At a later time this introduction to the commentary even went into circulation on its own, as witness the four manuscripts containing the *accessus* only⁸. However, the doctrine of the six faults is an integral part of the commentary. In themselves the faults constitute an interpretation of the first thirty-seven lines of the *Ars poetica*, with the purpose of extracting as many well-defined precepts as possible out of Horace's text. In the commentary proper, these precepts are then taken up again, both in the discussion of the relevant passages in vv. 1-37, and occasionally later. The faults are the following: 1. *partium incongrua positio*, 2. *incongrua orationis digressio*, 3. *breuitas obscura*, 4. *incongrua stili mutatio*, 5. *incongrua materie uariatio*, and 6. *incongrua operis imperfectio*. The discussion of the fourth fault turns into an exposition of the doctrine of the three levels of style, which we already find in the *Scholia Vindobonensia* and the *Anonymus Turicensis* in connection with the same Horatian passage, although not under the exact label *incongrua stili mutatio*. The doctrine of the three levels of style is taken from the *Rhetorica ad Herennium*, as the *Anonymus Turicensis* readily admits⁹. Apart from the fourth fault, the *Scholia Vindobonensia* and the *Anonymus Turicensis* do not reach the level of abstraction found in the "Materia" commentary, and no definitions are given, although the *Anonymus Turicensis* takes

8. See the list of Mss. below. The analysis of *Ars poetica* vv. 1-37 as a series of six faults to be avoided is also found added by a fifteenth-century Italian hand in Ms. Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Barberini lat. 65 (see JEUDY 1971 p. 211), with the same definitions as those found in the "Materia" commentary.

9. Anon. Turic. ad 6: "De uirtutibus uero et istis uiciis in Rethorica ad Herennium ad plenum tractatur". The fundamental study of the subject is QUADLBAUER 1962, a book which in general offers a thorough discussion of many aspects of twelfth-century rhetorical doctrine that are also relevant for the "Materia" commentary (although Quadlbauer himself did not know this text).

some steps in that direction by using words such as *breuitas* and *uarietas* (immediately after the section on faults, the three commentaries also agree to a great extent in their discussion of the doctrine of *ordo naturalis* and *ordo artificialis*, à propos *Ars poetica* vv. 42ff.). As will be seen, there is every reason to believe that the concept of the six faults to be avoided in poetic composition actually originates in the "Materia" commentary. The section on the six faults is not the only part of the "Materia" commentary which has been used by the later authors of arts of poetry, but in this case the dependence is very clear¹⁰. I shall try to demonstrate Matthew's, Geoffrey's, and John's use of the "Materia" commentary by showing how they integrated the doctrine of the six faults into their own works.

Matthew of Vendôme's *Ars versificatoria* does not mention all the six faults, only some of them, although in a phrasing that in my opinion leaves no doubt about their origin in the "Materia" commentary. Matthew's reluctance in taking over the entire doctrine should probably be explained by the limited scope of his treatise, as Douglas Kelly has shown so convincingly: "Matthew makes perfectly clear that he is writing an introduction for beginners in the art of versification", and that his "principal concern will be verse composition in the narrower sense: the line of poetry, not the poem as a whole"¹¹. He later concludes: "There is nothing in the *Ars versificatoria* to suggest that Matthew even thought that *inventio* and *dispositio* in any form were relevant to his instruction. These two steps in composition are not taken up in elementary versification; indeed there is no need for them, since Matthew supplies his students with the *materia* all ready for ornamentation"¹². Therefore the faults that concern the structure of a poem as a whole do not interest Matthew, unless he can somehow narrow their function¹³.

Ars versificatoria 1,30-34 (FARAL 1924 pp. 116ff.) is a very close paraphrase of the section on the fourth fault and the three levels of style in the "Materia" commentary (acc. 4). As already mentioned, both the *Scholia Vindobonensia* and the *Anonymus Turicensis* contain this doctrine, which is ultimately derived from the *Rhetorica ad Herennium* (4,11). Matthew's phrasing, however, is in many instances a word-to-word rendering of the "Materia" commentary, as even a quick glance at the texts will show. Matthew opens the section by saying (1,30): "Amplius ... tria uitia collateralia principiis et executioni materiae, secundum auctoritatem Oratii, maxime debent euitari". Faral, in a note to this passage, accused Matthew of being confused, since the doctrine is not Horatian, but Pseudo-Ciceronian. KELLY (1966 p. 266) was able to explain Matthew's confusion: "The use of Horace as an authority on the three faults [of style] did not originate with Matthew, since we find the practice as early as the ninth century in the *Scholia Vindobonensia*". We can now with some confidence

10. I have not been able to find any specific borrowings from the "Materia" commentary in the short versified twelfth-century "Saint-Omer Art of Poetry" (SPECHT/CHESNUTT 1987).

11. KELLY 1966 pp. 262f., and pp. 261-8 in general.

12. KELLY 1966 p. 268.

13. Cp. KELLY 1966 pp. 264f., with a very convincing interpretation of Matthew's rather tendential use of Horace. Kelly's conclusions keep their force also when the "Materia" commentary is drawn into the picture, with small readjustments.

say that *auctoritas Oracii* for Matthew in this case means the "Materia" commentary. KELLY's doubts as to whether Matthew himself ever read the *Rhetorica ad Herennium* (1966 p. 265) seem even better founded with the appearance of the "Materia" commentary, since it offers Pseudo-Ciceronian material in many other passages as well.

After the discussion of the three levels of style and their faults, Matthew says (1,35): "Sunt etiam alia uitia, quae Oratius docet euitare in principio Poeticae artis, quae causa uitandae prolixitatis ... ad praesens praetermittimus". After this statement we cannot expect to find references to the other faults of poetic composition. Nevertheless, Matthew shortly afterwards mentions some of the faults of the "Materia" commentary by their "technical name" (or a near-equivalent), such as: *styli uaria mutatio* (1,36: the fourth fault, but not labelled with its technical name above at 1,30), *breuitas aperta* (1,36: the positive counterpart to the third fault), and *incongrua partium dispositio* (1,37: the first fault, but here used in a narrower sense than the one we find in the "Materia" commentary). As we have seen, Matthew's use of the "Materia" commentary is idiosyncratic; but it cannot be doubted that he actually used it.

The case of Geoffrey of Vinsauf's dependence is in a certain sense simpler than Matthew's, because the evidence is ample and straightforward. However, Geoffrey's use of the "Materia" commentary seems to be connected with one of the still unsolved questions of Geoffrey scholarship, namely the relationship between the two versions of the *Documentum de modo et arte dictandi et uersificandi* (I assume that the *Documentum* was written by Geoffrey, but in any case our main concern is the text of the *Documentum*; I believe that at least one of the versions of the *Documentum* precedes and influences the *Poetria nova*, which was written c. 1208-13¹⁴). I have found no verbal parallels to the "Materia" commentary in the *Poetria nova*, whereas both versions of the *Documentum* show dependence on the "Materia" commentary. Since the shorter version is the only one which has been published in its entirety, any evaluation of Horace's and the "Materia" commentary's influence on the *Documentum* as a whole must refer to that. Inspired by Traugott Lawler's transcription of some excerpts from the longer version, I decided to take a look at it, found that it was relevant for the "Materia" commentary, and made a complete transcription of the chapter on "The six principal faults to be avoided in any composition" (see Appendix below). Interestingly enough this chapter is heavily dependent on the *accessus* to the "Materia" commentary, and the exposition has also been supplemented by relevant passages from the commentary itself. The chapter on the six faults in the longer version has a counterpart in the shorter one, the paragraphs 2,3,145-62. This passage is also heavily dependent on the "Materia" commentary, but the sequence of the faults, which in the longer version corresponds exactly to that of the commentary, has been reorganised, and what looks like a partial rewriting has been done. As far as I can see, the most economic solution to this problem is to assume that the longer version is the older one, composed by

14. See FARAL 1924 p. 33.

someone who had still much respect for the authoritative commentary.

In any case there can be no doubt that the author of the *Documentum* used the "Materia" commentary. That fact seems to me to be of relevance also for the general structure of the work (and therefore also for the structure of the *Poetria nova*, which mirrors that of the *Documentum*). Scholars have speculated intensely about the origin of the doctrines of *amplificatio* and *abbreviatio*, which appear as central concepts in the arts of poetry from the *Documentum-Poetria nova* and onwards. There are certain links to classical rhetoric doctrine, but nothing to explain why these concepts should all of a sudden appear in such a prominent position. GALLO (1971 pp. 150-95) has devoted a long section of his book on Geoffrey to a painstaking survey of the classical sources of the doctrine, but he does not claim to have found out *why* it was incorporated into the arts of poetry. The answer may lie in the six "Horatian" faults of poetic composition and their respective virtues, as developed in the "Materia" commentary.

In the chapter of the longer version on the six faults there is one cross-reference to previously discussed precepts in each of the sections on *inutilis digressio* and *obscura breuitas* (Appendix 3 and 4): "Sunt quatuor cause quare facienda est digressio, ut prius dictum est" and "Nos autem artificium abbreviandi materiam plenius assignauimus". The author clearly connects these two faults with the doctrines of *digressio* and *abbreviatio*. In the shorter version there is a corresponding section (2,3,152-4):

Praeter haec uitia tangit Horatius uitium illud quod dicitur obscura breuitas Quod uitium detriuimus superius euidenter ostendentes artificium per quod euitari potest, si breuitas idonea sit sufficiens et moderata. Praeterea alia uitia tangit, de quibus nihil dicit aliud nisi quod sunt uitanda; non autem ostendit modum qualiter sint uitanda. Suppleamus ergo defectui auctoris. Cum materia tractanda proponitur, in primis consideremus qualiter uelimus eam tractare, scilicet an breue an diffuse. Si breuiter, recurramus ad illud artificium quod praemisimus de materia breuianda et obseruatione artis illius, et ita uitabimus uitium obscurae breuitatis. Si uero diffuse tractare uelimus, eqs.

Again it is obvious that there is a connection in the author's mind between the "Horatian" faults and the doctrine of abbreviation and amplification. In fact three of the six means of *amplificatio* in the *Documentum* (*descriptio*, *digressio*, *apostrophiatio*) have strong resemblances to the description in the "Materia" commentary (acc. 2) of the positive counterparts to the fault *incongrua orationis digressio*, namely *congrua digressio*, *descriptio* and what looks like an *inuocatio* (cf. the "Materia" commentary at 191,5). If we now turn to the structure of the printed version of the *Documentum*, for instance in FARAL's excellent summary (1924 pp. 263ff.), it seems to me rather interesting that the middle section of the work is organized in the sequence *amplificatio*, *abbreviatio*, *ornata difficultas/ornata facilitas*, and finally the long Horatian section 2,3,132ff. The doctrine of the two types of ornament are as we know Geoffrey's substitute for the doctrine of the three levels of style. The central and by far the longest part of the *Documentum* therefore in a sense repeats the sequence of the second to the fourth poetic faults and their positive counterparts, *incongrua orationis digressio*, *breuitas obscura*, and *incongrua stili mutatio*. It seems

worthwhile to follow this lead further, but I doubt that it can be done without the help of a critical edition of the longer version of the *Documentum*.

John of Garland's relationship to the "Materia" commentary in the *Parisiana poetria* (composed between 1220 and 1235, according to LAWLER 1974 p. XV) is most clearly seen in his Chapter Five "On the six faults peculiar to verse". It is Traugott Lawler's merit to have demonstrated the extent of John's dependence in this chapter on the *Documentum*. Lawler himself drew attention to the longer version of the *Documentum*, and was able to show that in some passages John came closer to the longer version than to the printed version. Now that a transcription of the longer version of the entire chapter on the six faults is available (see Appendix below), John's dependence on this version becomes even clearer. Lawler did not know the "Materia" commentary, and so he concluded: "The theory of the six vices of poetry comes from Horace through Geoffrey of Vinsauf. ... Geoffrey derives his list from the first 37 lines of the *Ars poetica*" (LAWLER 1974 pp. 250f.). John's use of the longer version of the *Documentum* cannot be disputed, but it seems to me that there are certain formulations which indicate that John also knew the original wording of the "Materia" commentary.

One such feature is John's repeated use of the term *species recti* in the chapter on the six faults. In an earlier article on John and Horace (1968 p. 10), LAWLER showed that John reinterprets - or misinterprets - a Horatian phrase (Hor. ars 25 *specie recti*) which in Horace means "semblance of correctness" (i.e. a fault), and uses it in a positive meaning, "type of correctness" or "ideal", as a technical term about the positive counterparts to the six faults. Lawler also remarks that the term does not occur in Geoffrey (it is actually found in the longer version of the *Documentum* 4, but in Horace's sense and not as a technical term). Now the "Materia" commentary in several instances makes use of the phrase *species recti* as a technical term, not in the *accessus*, but in the commentary itself (first of all at 25,2. 26,2. 27,1. 28,1. 29,2). The reinterpretation has already taken place in the "Materia" commentary¹⁵. The commentator begins neutrally by glossing *specie* with *umbra* (24,2 MAXIMA PARS UATUM SPECIE, id est umbra, RECTI DECIPIMUR), but in the following, *species recti* turns into a synonym for *uirtus*, as for instance at 29: "Ecce uitium quintum. Et est alia species recti in qua decipimur. Variare namque materiam species recti est, quia tollit fastidium. ... Cui uirtuti aliquis insistens et eius precepta ignorans in finitimum uitium cadit, scilicet in prodigiosam et monstruosam uarietatem". Very likely John adopted this technical use of *species recti* from the "Materia" commentary itself. A closer comparison of John's parallels to Horace outside Chapter Five is needed to establish whether I am right in my impression that John also used the "Materia" commentary directly; but here, too, a comparison with

15. The "Materia" commentator found this positive use of the term *species recti* in the *Anonymus Turicensis*, but only in connection with the three levels of style and their faults (which corresponded to his own fourth fault). The Zürich commentator, in his turn, was inspired by the *Scholia Vindobonensia* (for the *Schol. Vindob.* see QUADLBAUER 1962 p. 34). However, the "Materia" commentator is the first to use *species recti* as a technical term for the positive counterparts to all the six faults, as John does.

the longer version of the *Documentum* will be important, when an edition is available. In any case it is interesting that at least a part of John's borrowings from the "Materia" commentary has reached him through an intermediate source. John's direct use of the commentary, however, should not surprise us. After all, from about 1200 and onwards, the number of preserved manuscripts and manuscript fragments is comparatively large.

Manuscripts

I have collected information about manuscripts from various sources, and in this information there has of course been a certain overlap: from PELLEGRIN 1978, FREDborg 1980¹⁶, MUNK OLSEN 1982, KRISTELLER 1983 & 1989, from the archives of the Institut de Recherche et d'Histoire des Textes, and from various library catalogues. I should be very surprised if no more manuscripts will appear, but the chance of finding early manuscripts (from before 1200), is probably small, thanks to the diligence of Birger Munk Olsen. The entire commentary, transmitted as an independent text, is found in the following manuscripts:

B = Bern, *Burgerbibliothek*, 266 (s. XII/XIII) fols. 15rA-22vA. Description in MUNK OLSEN 1982 p. 514 (Hor. Cc. 4). References to this Ms. of the commentary in PELLEGRIN 1978 p. 437 and FREDborg 1980 p. 596 n. 9. Munk Olsen states that the Ms. is most likely of French origin. The orthography supports this view, cp. spellings such as *caliter* (i. qua-), *brobat/brobatum*, *fondere*, *exanplaria*, and likewise the interpolated example illustrating a *puerorum dictamen* at acc. 4,14 (cp. the apparatus) *ut est illud "ego uidi unum osellum qui uolabat per unum bo<sc>ellum"*. The Ms. shows a very consistent system of paragraph markings, which has been followed in the present edition.

L = Paris, *Bibliothèque nationale*, lat. 8241 (s. XIII in.) fols. 40rA-46rA. Description of other parts of the manuscript in MUNK OLSEN 1982 p. 519. Reference to the Ms. in FREDborg 1980 p. 596 n. 9.

P = Paris, *Bibliothèque nationale*, lat. 5137 (s. XII/XIII) fols. 58rB-63vA. Description in MUNK OLSEN 1982 p. 518 (Hor. Cc. 18). Mentioned in PELLEGRIN 1978 p. 437 and FREDborg 1980 p. 596 n. 9. Munk Olsen states that the Ms. is French.

S = München, *Bayerische Staatsbibliothek*, Clm 15962 (s. XII/XIII) fols. 1v-21v. Description in STEINMEYER 1922 p. 67 and MUNK OLSEN 1982 p. 517 (Hor. Cc. 13). The commentary later became part of a codex belonging to St Peter, Salzburg, but the element containing commentaries on Horace may well be of French origin. On f. 1v, preceding the accessus to the "Materia" commentary, is another short *accessus* to the *Ars poetica*: "HUMANO CAPITI et cetera. Hic liber intitulator poetrie seu poesis - et primum a pictura trahit similitudinem". The script is clear and almost elegant, with comparatively few abbreviations. The text it offers seems to be the fullest and best version. But the text is full of scribal errors, of which some at least

16. Margareta Fredborg has asked me to mention that she herself received several references to manuscripts of the "Materia" commentary from Dr. Hugues V. Shooner, Université de Montréal.

must go back to the model.

Dresden, Sächsische Landesbibliothek, Dc 171a (s. XIII) fols. 44r-52r. Description in MANITIUS 1966 s. 259. Almost totally destroyed in 1945.

Holkham Hall, 316. Cp. KRISTELLER 1989 p. 43: "mbr. XIV. Fols. not numbered. ... Horace, sermones and ars poetica. The latter work is accompanied by an anon. comm., inc. *Materia huius auctoris est ars poetica intencio vero dare precepta*". From the description it seems likely that the commentary is written in the margins of the *Ars poetica*, like Pommersfelden 45.

København, Det kongelige Bibliotek, Ny kgl. Saml. 213b 4to (s. XIII) fols. 7v-13r. Description in JØRGENSEN 1926 p. 335. Reference to and discussion of the text in FREDBORG 1980 p. 596 n. 9 et passim, with excerpts.

Milano, Biblioteca Ambrosiana, I 142 inf. (s. XIV) fols. 29r-34v, according to the IRHT, cf. PELLEGRIN 1978 p. 437. Also mentioned by FREDBORG 1980 p. 596 n. 9.

München, Bayerische Staatsbibliothek, C1m 4603 (s. XIII) fols. 136rB-142vA. Thorough description in WOODS 1985 pp. XXXVIII-XLIII. Mentioned by FREDBORG 1980 p. 596 n. 9. Woods characterizes the Ms. as written "in very small, highly-abbreviated but clear French hands of about 1250".

Oxford, Bodleian Library, Canon. class. lat. 127 (s. XV) fols. 25r-64v. Short description in COXE 1854 p. 164.

Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Reg. lat. 1828 (c. 1432) fols. 274r-291v. Description in PELLEGRIN 1978 p. 437. Reference to the Ms. in FREDBORG 1980 p. 596 n. 9.

Fragments of the commentary, without Horace's text:

Bern, Burgerbibliothek, A92 partic. 11 (s. XII ex.) fol. 1rB-1vB (accessus and commentary, breaks at v. 8). Description in MUNK OLSEN 1982 p. 514 (Hor. Cc. 3). Munk Olsen states that the Ms. is French. Reference to the Ms. in FREDBORG 1980 p. 596 n. 9.

Berlin, Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, lat. 4to 538 (s. XII/XIII) fols. 9vA-10vB (accessus and commentary, breaks at v. 47). Description in MUNK OLSEN 1982 p. 514 (Hor. Cc. 2). Reference to the Ms. in FREDBORG 1980 p. 596 n. 9.

What seems to be the entire commentary, written in the margins of Horace's text (cp. Holkham Hall 316 above):

Pommersfelden, Gräfl. Schönbornsche Bibliothek, 45 (s. XIII ex.) fols. 31r-38r (accessus at the end). Description in SCHONATH 1951-52. Reference to the accessus in KRISTELLER 1983 p. 687.

The accessus only:

Madrid, Biblioteca Nacional, 7482 (s. XIV) fols. 7v-8. Cp. KRISTELLER 1989 p. 553: "mbr. XIV. Written in Italy or Spain. 8 fols. ... f. 1-7. *Poetria Oracii*. 7v-8. Gloss or introduction to the preceding work, inc. *Materia huius auctoris in hoc opere est ars poetica*. According to a communication of Charles Faulhaber, the gloss or accessus is by Paulus Perusius".

Milano, Biblioteca Ambrosiana, M 9 sup. (s. XIII) fols. 129r-130v. Small bifolium, inserted wrongly. The text starts on fol. 130v, with the incipit "Ut discendorum doctrina fiat facilius, pauca circa hoc Oracii opusculum prelibentur", but soon the text leads into the well-known accessus.

Pommersfelden, Gräfl. Schönbornsche Bibliothek, 84 (s. XIII) fol. 154v. Description in SCHONATH 1951-52. Mentioned by FREDBORG 1980 p. 596 n. 9.

Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 10916 (s. XIII) fols. 66r-67rA. Description in BORINO 1955 pp. 134f.

The edition

The present edition is based on the four oldest complete manuscripts BLPS, but it does not take account of all four of them to the same extent. S offers what seems to be the fullest and best text, and very few interpolations. Until about v. 300, all four manuscripts show more or less the same version of the text, with occasional interpolations, and of course various corruptions, in single manuscripts. S and B often agree, but P is mostly close to them, and the youngest manuscript L almost as close as P. From about v. 300, BPL represent a version of the text which is slightly shorter than that of S. This shortening takes the form of occasional cuttings within the single paragraphs, by abbreviating or omitting the introductory remarks of the paragraph, or by cutting out sections of the *littera* explanation, but so that the original order of the explanation is preserved in very many cases. My argument against the obvious counter-theory, that it is the version of S that has been lengthened instead of the other way round, may be put thus: from v. 300 and onwards the version offered by S is the only one of the two that retains the fullness and keeps to the compositional pattern established up to that point by the common version, and it is normally also the most intelligible (although S unfortunately contains many isolated errors). An example is 431:

S reads: UT QUI. In funeribus antiquis solebant adducere¹⁷ plorantes, et adhuc faciunt in quibusdam locis. Conducti autem magis plorant quam illi qui ex animo et uere dolent, et similiter facit conductus laudator qui adulatur alicui. Et hoc est quod dicit: UT *eqs.* (with a full explanation of the *littera*).

BPL read: UT QUI CONDUCTI. In funeribus solent conducere plorantes, et adhuc faciunt in quibusdam (quibusdam in P) locis. Illi autem amplius plorant quam hii qui ex animo et uere dolent, et similiter facit conductus laudator. Hoc est in libro planum.

The version in S is evidently the more logical. Although BPL retain the word *adhuc*, the differentiation between old and contemporary customs has been obscured: *solent* instead of *solebant* may be a scribal error, but the omission of *antiquis* looks like an attempt to save space. So does the short dismissal of the *littera* explanation with the words: "This is quite clear in the book (*i.* in Horace)". We should not, however, read too much topicality into the remarks about contemporary funeral rites, cp. Pseudo-Acro ad loc.: "antiqui praeficas dicebant mulieres, quae mortuos alienos conductae plorabant, quod fit in quibusdam prouinciis".

As a consequence of this view, I have taken S as my textual basis. The edition may be seen as an attempt to render the text of the good and full version which is reflected in S, and which to a large extent is the same as that offered by the other

17. *adducere* in S gives an acceptable meaning, but I have nevertheless preferred the reading *conducere*, since this word is the one found in Horace, and the accepted technical term for hiring. S understands the word without any difficulty, as we can see from *conducti*, which is not explained anywhere in the paragraph (*adducere* could hardly be seen as a tacit explanation of *conducere*, I believe).

three old manuscripts, until about v. 300. After that point S still serves as the textual basis, but it has now become more difficult to correct obvious errors in S. Therefore corrections of S have been introduced with caution, where caution was possible, and the apparatus has been constructed so that it may give a clear picture of the shortened version, too.

B has been chosen as the main representative of the BPL group, because its text in general comes closest to that of S. All variant readings in B against S have been recorded, except simple cases of different word order, different numbers of words in the lemma heading a paragraph, and addition or omission of *id est*. B's very consistent system of paragraph markings has been taken as a model for the division of the edited text, with occasional help from the less consistent Mss. SPL (¶ represents a paragraph sign in B, <¶> a paragraph sign in another Ms.). P has been taken into account when there are obvious textual difficulties in S and B. In some instances, texts in inner margins of P cannot be read because of the tight binding (the problem exists both when one reads the Ms. and, even more pronounced, when one uses a microfilm, which I mostly have had to do): therefore readings from L have been introduced in such cases. The apparatus thus aims at giving a full picture of S, an almost as full picture of B, and only occasional recordings of P and L. However, after about v. 300, P (and therefore L) becomes more important for the constitution of the text.

S is also the guide for the orthography of the edition. In single cases of very eccentric spelling, such as *hystoriographys* at 5,7, I have followed B. Occasional spellings like *nequid* and *inquit*, and in general the group -*ci-* plus vowel, where the Mss. almost as often write -*ti-*, have been normalized according to classical standard. Minor corrections made by the scribes themselves have not been recorded unless they occur in passages containing textual problems. Quotations from Horace's text are usually abbreviated in the Mss., and the abbreviations have been expanded tacitly; abbreviated forms have only been recorded in special cases (at 235, for instance, modern editions of Horace read SATYRORUM, whereas B reads SATIRARUM and SPL SA.). In the edition, capital letters are used after full stop, a practice that is also to some extent followed by the Mss. B and P are reasonably consistent in their use of underlining to mark Horace's own words; I have tried to follow their practice with my capital letters, but not slavishly, in the interest of readability and consistency.

The text of Horace which the author of the "Materia" commentator used was not very different from the modern vulgate. Occasionally the commentator follows variant readings, in which case I have tried to document them in full (but sometimes the Mss. have also introduced variant readings in the quotations from Horace which we can see that the commentator did not use himself). The commentator sometimes follows a punctuation which differs from that of the modern editions (cp. for instance at 96,1. 253/254. 259/260).

For technical reasons, the references to parallel passages in earlier or later sources have been incorporated in the critical apparatus. The documentation is not exhaustive, and the numerous parallels in the older commentaries on the *Ars poetica*, Pseudo-Acro, BOTSCHUYVER 1935-1942, and the *Scholia Vindobonensia*, have not been recorded.

Bibliography

- BORINO, Iohannes Bapt.: 1955, *Codices Vaticani Latini. Codices 10876-11000. Rec. I.B.B., Vatican.*
- BOTSCHUYVER, H.J.: 1935 & 1942, *Scholia in Horatium, I & IV, Amsterdam.*
- COXE, Henricus O.: 1852, *Catalogus codicum MSS. qui in collegiis aulisque Oxoniensibus hodie adservantur, I-II, Oxford.*
- CRAMER, D.A.G.: 1823, In D. Iunii Iuvenalis Satiras commentarii vetusti. Post P. Pithoei curas auxit virorum doctorum suisque notis instruxit D.A.G.C., Hamburg.
- CRUQUIUS, Iacobus: 1578, Q. Horatius Flaccus ... emendatus operâ I.C., Antwerp.
- DRONKE, Peter: 1978, Bernardus Silvestris. *Cosmographia*. Ed. with introduction and notes by P.D. (Textus Minores, 53), Leiden.
- FARAL, Edmond: 1924, *Les arts poétiques du XIIe et du XIIIe siècle. Recherches et documents sur la technique littéraire du moyen âge (Bibliothèque de l'École des Hautes Études. Sciences hist. et philol., 238), Paris.*
- FREDBORG, Karin Margareta: 1980, 'Difficile est proprie communia dicere (Horats, A.P. 128). Horatsfortolkningens bidrag til middelalderens poetik', *Museum Tusculanum* vol. 40-43 pp. 583-97.
- ead.: 1988, *The Latin rhetorical commentaries by Thierry of Chartres*. Ed. by K.M.F. (Pontifical Institute of Mediaeval Studies. Studies and Texts, 84), Toronto.
- GALLO, Ernest: 1971, *The Poetria Nova and its sources in early rhetorical doctrine (De proprietatibus litterarum. Series Maior, 10), Mouton.*
- GRÄBENER, Hans-Jürgen: 1965, Gervais von Melkley. *Ars poetica. Kritische Ausgabe von H.-J.G. (Forschungen zur romanischen Philologie, 17), Münster.*
- HÖHLER, W.: 1897, 'Die Cornutus-Scholiën', *Jahrbücher für classische Philologie. Suppl. Bd. 23*, pp. 379-442.
- HUYGENS, R.B.C.: 1970, *Accessus ad auctores, Bernard d'Utrecht, Conrad d'Hirsau: Dialogus super auctores. Édition critique entièrement revue et augmentée par R.B.C.H., Leiden.*
- IAHN, Otto: 1843, *Auli Persii Flacci Satirarum liber. Cum scholiis antiquis. Ed. O.I., Leipzig.*
- JEAUNEAU, Édouard: 1965, Guillaume de Conches. *Glosae super Platonem. Texte critique avec introduction, notes et tables (Textes philosophiques du moyen âge, 13), Paris.*
- JEUDY, C.: 1971, 'Accessus aux oeuvres d'Horace', *Revue d'histoire des textes* vol. 1 p. 211.
- JØRGENSEN, Ellen: 1926, *Catalogus codicum latinorum medii aevi Bibliothecae Regiae Hafniensis, Copenhagen.*
- KELLER, Otto: 1902-1904, *Pseudacronis scholia in Horatium vetustiora. Recensuit O.K., I-II, Leipzig.*
- KELLER, Otto & Alfred HOLDER: 1925, *Q. Horati Flacci opera. Rec. O.K. et A.H., vol. II. Iterum rec. O.H., Jena.*
- KELLY, Douglas: 1966, 'The scope of the treatment of composition in the twelfth- and thirteenth-century arts of poetry', *Speculum* vol. 41 pp. 261-78.
- KRISTELLER, P.O.: 1983-1989, *Iter Italicum, vol. III: Alia itinera I. Australia to Germany, vol. IV: Alia itinera II. Great Britain to Spain, London & Leiden.*
- KRONBICHLER, Walter: 1968, *Die Summa de arte prosandi des Konrad von Mure. Hrsg. von W.K. (Geist und Werk der Zeiten, 17), Zürich.*
- LAWLER, Traugott F.: 1968, 'John of Garland and Horace: a medieval schoolman faces the *Ars Poetica*', *Classical Folia* vol. 22 pp. 3-13.
- id.: 1974, *The Parisiana Poetria of John of Garland. Ed. with introduction, translation, and notes by T.L. (Yale Studies in English, 182), New Haven & London.*
- MANCINI, Augusto: 1905, 'Sul commento oraziano del codice della Biblioteca pubblica di

- Lucca n. 1433 (Trattato di origine alcuiniana)', pp. 243-8 in: Atti del Congresso internazionale di scienze storiche (Roma, 1-9 aprile 1903), vol. II, Roma.
- MANITTUS, Karl: 1966, 'Dresdner Handschriften aus St. Peter in Merseburg', *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* vol. 22 pp. 254-62.
- MUNARI, Franco: 1988, *Mathei Vindocinensis Opera*. Ed. F.M., vol. III: *Ars versificatoria* (Storia e letteratura. Raccolta di studi e testi, 171), Roma.
- MUNK OLSEN, Birger: 1982-1985, *L'étude des auteurs classiques latins aux XIe et XIIe siècles*, vols. I-II: *Catalogue des manuscrits classiques latins copiés du IXe au XIIe siècle*, Paris.
- PELLEGRIN, Elisabeth [et al.]: 1978, *Les manuscrits classiques latins de la Bibliothèque Vaticane*, vol. II:1, Paris.
- QUADLBAUER, Franz: 1962, *Die antike Theorie der genera dicendi im lateinischen Mittelalter* (Österreichische Akademie der Wiss. Philos.-hist. Klasse. Sitzungsberichte, 241:2), Vienna.
- id.: 1980, "Purpureus pannus". Zum Fortwirken eines horazischen Bildes in Spätantike und lateinischem Mittelalter', *Mittelalterliches Jahrbuch* vol. 15 pp. 1-32.
- id.: 1986, 'Ovidkritik bei Matthaeus von Vendôme und ihre poetologisch-rhetorischen Hintergrund', pp. 424-45 in: *Kontinuität und Wandel. Lateinische Poesie von Naevius bis Baudelaire*. Franco Munari zum 65. Geburtstag, Hildesheim.
- SCHONATH, Wilhelm: 1951-52, *Katalog der Handschriften der Gräflin von Schönborn'schen Bibliothek zu Pommersfelden*. Bearb. von W.S., vol. I-IV, Pommersfelden (type-written, copy at the *Monumenta Germaniae Historica*, Munich).
- SPECHT, Henrik & Michael CHESNUTT: 1987, *The Saint-Omer art of poetry. A twelfth century anonymous ars poetica from a manuscript at Saint-Omer*. Ed. and transl. with an introd. and notes by H.S. and M.C. (Odense University Studies in English, 10), Odense.
- STEINMEYER, E. v.: 1922, *Die althochdeutschen Glossen*, vol. V, Berlin.
- THOMAS, P.: 1896, *Catalogue des manuscrits de classiques latins de la Bibliothèque Royale de Bruxelles* (Université de Gand. Recueil de Travaux. Publiés par la Faculté de Philosophie et Lettres, 18), Ghent.
- WESSNER, Paulus: 1931, *Scholia in Iuvenalem vetustiora*. Collegit, recensuit, illustravit P.W., Leipzig.
- WILSON, Bradford: 1980, *Guillaume de Conches Glosae in Iuvenalem*. Ed. with introduction and notes by B.W. (Textes philosophiques du moyen âge, 18), Paris.
- WOODS, Marjorie Curry: 1985, *An early commentary on the Poetria nova of Geoffrey of Vinsauf* (Garland Medieval Texts, 12), New York & London.
- ZECHMEISTER, Joseph: 1877, *Scholia Vindobonensia ad Horatii Artem poeticam*. Ed. J.Z., Vienna.

List of sigla and abbreviations

Manuscripts:

B = Bernensis 266
 L = Parisiensis 8241
 P = Parisiensis 5137
 S = Monacensis 15962

The abbreviated references to classical and medieval texts are mostly those of the *Thesaurus Linguae Latinae* or the *Novum Glossarium*, but for convenience the following have been adopted:

Conr. p. 176 = Conrad of Mure: *Summa de arte prosandi* ed. KRONBICHLER 1968.
 Gaufr. 3,5 = Geoffrey of Vinsauf *Documentum* bk. 3 ch. 5, ed. FARAL 1924.
 Gaufr. app. 12 = par. 12 in the longer version of the chapter on faults from the same work, printed in the Appendix below.
 Glosae in Juv. 6,75 p. 194 = Pseudo-Guillaume de Conches: *Glosae in Iuvenalem* sat. 6 l. 75, ed. WILSON 1980.
 Joh. 7,2032 = John of Garland: *Parisiana Poetria* ch. 7 l. 2032, ed. LAWLER 1974.
 Matth. 4,50 = Matthew of Vendôme: *Ars Versificatoria* bk. 4 ch. 50, ed. FARAL 1924 (or the new ed. MUNARI 1988).
 Schol. Turic. 476 = the *Anonymus Turicensis* in Ms. Zürich, Zentralbibliothek, Rheinau 76 (cp. note 2 above).
 Schol. Vindob. 476 = the *Scholia Vindobonensia* ad Hor. ars 476, ed. ZECHMEISTER 1877.
 Theod. inv. 2,178 = Thierry of Chartres: *Commentarius super Rhetoricam Ciceronis* bk. 2 par. 178, ed. FREDBORG 1988.
 Theod. rhet. 4,55,68 = Thierry of Chartres: *Commentarius super Rhetoricam ad Herennium* bk. 4 ch. 55 par. 68, ed. FREDBORG 1988.

In the edition, the following conventions have been adopted:

[] enclosing italics:	Editor's comments.
[] not enclosing any italics:	Editor's deletions.
[[]]	Deletions by the scribe.
< >	Additions of words and letters which have never been in the Ms. (the Ms. in most cases being S)
() enclosing parts of words of the text:	(Occasional) expansions of abbreviations.
‘ ,	Letters or words added secondarily by the scribe, above the line or in the margins.
S ¹	Correction by first hand
S ²	Correction by second hand

Anonymi cuiusdam
<Glose in Poetiam Horatii>

<Accessus>

1. Materia huius auctoris in hoc opere est ars poetica. ²Intentio uero est dare precepta de arte poetica. ³Causa huius intentionis est duplex: est enim communis, est specialis. ⁴Communis ut doceat quoslibet poetas in arte poetica aberrantes. ⁵Specialis, id est priuata, ut doceat Pisones, quorum rogatu hoc opus inceptit. ⁶Siquidem Pisones erant quidam nobilissimi filii Pisonis, qui uidentes aliorum scripta reprehendi et timentes idem contingere suis carminibus, optimum preceptorem artis poetice ut eos in scribendo instrueret Horatium rogauerunt. ⁷Quorum petitioni ipse acquiescens dare precepta in artem poeticam intendit. ⁸Quia uero ipsorum gratia tantum laborem suscepit, et alter eorum comedus, alter erat satiricus, idcirco dat quedam precepta specialia in comediam et quedam specialia in satiram. ⁹Ut autem omnibus in commune consulat, dat generalia precepta quibuslibet poetis pertinentia. ¹⁰Uerum quia precepta duobus modis dantur, prius scilicet ostendendo quid sit uitandum, deinde quid sit tenendum, idcirco preceptor iste primum uitanda docet, ut illis ab errore purgatis regulas preceptaque artis poetice subiungat. ¹¹Ipse enim in Epistolis [*Hor. epist. 1,2,54*] dicit: "Sincerum est nisi uas quodcumque infundis acescit". ¹²Sex itaque sunt que dicit in carmine esse uitanda, non quod non sint et alia, sed ista precipue. ¹³Quorum primum est partium incongrua positio. ¹⁴Partes autem libri sunt principium, medium et finis. ¹⁵Que utique incongrue ponuntur "Cum primum medio, medium quoque discrepat imo" [*cf. Hor. ars 152*]. ¹⁶Hoc autem uitium dampnat Horatius per similitudinem a pictore inductam, ubi ait [*Hor. ars 1*] "Humano capiti" et cetera. ¹⁷Est autem congrua partium positio "Cum primum medio, medium quoque congruit imo".

¶ 2. Secundum uitium est incongrua orationis digressio, que fit quando aliquis dimisso cursu orationis sue ad aliud quiddam quod ad rem non pertinet digreditur. ²Hoc autem uitium dampnat Horatius ubi ait [*Hor. ars 15*] "Purpureus late qui splendeat unus et alter Assuitur pannus". ³Est autem congrua orationis digressio que fit quando aliquis dimisso cursu sue orationis utilitatis causa et ad commodum sue cause ad aliud digreditur. ⁴Hanc exsequitur Tullius in Uerrinis, qui cum incepisset accusare Uerrem de adulterio quod fecerat in Sicilia, dimisso cursu sue orationis cepit describere terre illius amenitatem, dicens ibi esse fontes amenos, arbores

Acc. 1,1 in hoc opere est *S* est in hoc opere *B* est *P* 1,2 est *S*, om. *BP* 1,3 specialis *S* et specialis *BL* 1,4 aberrantes *SP* oberrantes *B*, fort. melius (*cf. Hor. ars 356*) 1,5 inceptit *BP* incipit *S* 1,6 erant *SP*, om. *B* quidam *SP* quidam iuuenes *B* filii pisonis *S* magni pisoni filii *B* filii magni pisonis *P* et *SP*, om. *B* 1,9 generalia *BP* specialia *S* 1,10 precepta *BP* preceptiua *S* primum *BP* primo *S* subiungat *BP* sibi iungat *S* 1,12 [*Gaufr. app. 1*] uitanda *SP* deuitanda *B* 1,13 [*Math. 1,37; Gaufr. 2,3,154-5; Gaufr. app. 2; Contr. p. 101*] 1,14 Partes *BP* Partium *S* autem *S*, om. *BP* congruit *S* conuenit *BP* 1,15 [*cf. Hor. ars 152; Math. 1,31; Alan. Ins. Anticl. 1,422*] 2,1 [*Math. 2,35; Gaufr. 2,3,156; Gaufr. app. 3; Contr. p. 101*] 2,2 qui *SP* quis *B* 2,4 [*cf. Cic. Verr. II 5,80 et 4,118; Math. 1,110*]

pulcerrimas, prata uirentia, et hoc totum ad commodum cause sue, quasi per hoc ueri simile esset in tam delectabili loco Uerrem adulterium commisisse. ⁵Hoc etiam et Uirgilius in principio Eneidos facit: ⁶Cum dixisset Eneam patrem et deos deferentem multum tamen terra marique iactatum, multa quoque et bello passum, quoniam incredibile uideretur uirum tante pietatis tantis afflictum periculis, idcirco dimittens cursum sue orationis digreditur et inquit causam ire superiorum, et ait [*Verg. Aen. 1,8*] "Musa mihi causas memora quo numine leso" et cetera. ⁷Magna enim debet esse ira dei que considerationem non habet pietatis. ⁸Hoc totum poteris notare in digressionibus ceterorum auctorum.

¶ 3. Tertium uitium est breuitas obscura, que fit quando aliquis breuiter loqui desiderat nec ea que dicere debet bene declarat. ²Hoc dampnat Horatius ubi ait [*Hor. ars 25*]: "breuis esse laboro, Obscurus fio". ³Est autem et congrua breuitas que aperte declarat, que obscuritatem non generat.

¶ 4. Quartum uitium est incongrua stili mutatio. ²Tres enim sunt manerie dicendi, quas alii stilos, alii figuras, alii characteres appellant: humilis stilus, mediocris et altus. ³Humilis stilus est quando aliquis de humilibus personis humilibus prosequitur uerbis, ut in comedia. ⁴Mediocris stilus est quando de mediocribus personis mediocribus agitur uerbis, ut in satira. ⁵Altus stilus est quando de altis personis altis agitur uerbis, ut in tragedia. ⁶Sed unus quisque istorum stilorum habet sibi collaterale et proximum uitium. ⁷Mediocris stilus habet uitium fluctuans et dissolutum. ⁸Insistens itaque aliquis mediocri stilo in fluctuans et dissolutum cadit, cum sententias quidem seruat, sed nimie planitudini insistendo eas minime ligat; et ita sententie discisse sunt et dissolute. ⁹Hoc uitium dampnat Horatius ubi ait [*Hor. ars 26*] "sectantem leuia nerui Deficiunt animique". ¹⁰Altus stilus habet hoc uitium, turgidum scilicet et inflatum. ¹¹Insistens itaque aliquis alto stilo in turgidum et inflatum cadit, cum duris translationibus siue ampullosis utitur uerbis, ut est illud "Pelagus quantitatis procellosum nobis utcumque enauigandum est" et illud [*Hor. ars 137*] "Fortunam Priami cantabo et nobile bellum". ¹²Hoc dampnat Horatius ubi ait [*Hor. ars 27*] "professus grandia turget". ¹³Humilis stilus habet uitium aridum et exsanguae. ¹⁴Humili itaque stilo aliquis insistens in aridum et exsanguae decidit, quando compositio suorum uerborum sine succo est sententiarum, sicut in puerorum

incepisset S cepisset BP ueri simile BP uerum S 2,6 patrem et deos S et deos et patrem B afflictum S affligi B, om. P idcirco SP ideo B causas memora P cum edd. memora causas S causas reliquis omittis B 2,7 dei SP numinis B 2,8 digressionibus BP digressionem S 3,1 [*Gaufr. 2,3,152; Gaufr. app. 4; Contr. p. 101*] 3,3 et SP, om. B 4,1 [*Gaufr. 2,3,145. 151. 157; Gaufr. app. 5-8; Contr. p. 101*] 4,2 [*Rhet. Her. 4,7,10-4,8,11; Theod. rhet. ad loc.*] dicendi SP dicendi apud autores B alii stilos - appellant SB seruius stilos donatus characteres tullius figuras appellat P 4,3 personis SP personis et earum gestis B 4,4 stilus est S, om. BP 4,5 stilus est S, om. BP 4,6 [*Rhet. Her. 4,10,15; Theod. rhet. ad loc.; Matth. 1,30; Gaufr. 2,3,146. 159sq.*] 4,7 [*Rhet. Her. 4,11,16; Matth. 1,31; Gaufr. 2,3,149*] 4,8 nimie SP minime B discisse SP solute B 4,10 [*Rhet. Her. 4,10,15; Matth. 1,32; Gaufr. 2,3,147*] habet BP, om. S 4,10/4,11 turgidum - in turgidum (4,11 itaque om. P) BP cum in turgidum S 4,11 ampullosis SP aplosis B ut est SP ut B enauigandum S nauigandum P coanigandum B post et illud add. "cultello rationis euiscerabo dumeta porphirii" et illud B 4,13 [*Rhet. Her. 4,11,16; Matth. 1,33. 2,45; Gaufr. 2,3,148*] uicium S hoc uitium BP 4,14 stilo aliquis

dictamine. ¹⁵Hoc dampnat Horatius ubi ait [*Hor. ars* 28] "Serpit humi tutus nimium timidusque procelle". ¹⁶Hic autem sicut in ceteris fecimus nullam assignare possumus congruitatem.

¶ 5. Quintum uitium est incongrua materie uariatio, que fit quando dimissa materia aliquid aliud interseritur, sed in male uariando siue diuerso modo exponendo contrarietas inuenitur. ²Hoc dampnat Horatius ubi ait [*Hor. ars* 29] "Qui uariare cupit rem prodigialiter unam". ³Est autem congrua materie uariatio, quando dimissa materia aliquid assumitur quod et materiam ornat et contrarietatem deuitat, sicut facit Uirgilius qui materiam suam dimittit et Eneam ad Didonem uenire fingit. ⁴Sed tam callide interserit quod legens Uirgilium de textu historie illud esse credit. ⁵Et materiam uariare solummodo poetis conuenit, qui figmentis suis ueritatem historie uariant. ⁶Unde poete, id est fictores, nominantur. Nam poire est fingere. ⁷Et hoc interest inter uariationem materie et digressionem orationis, quod uariare materiam solummodo poetis, digredi uero ab oratione et poetis conuenit et historiographis.

¶ 6. Sextum uitium est incongrua operis imperfectio, que fit quando aliquis scribere incipit, sed uel ex ignorantia uel ex negligentia inceptum ad finem minime perducit. ²Hoc dampnat Horatius per similitudinem a fusore inductam ubi ait [*Hor. ars* 32] "Emilium circa ludum" et cetera. ³Est autem imperfectio congrua operis, id est non reprehendenda, quando aliquis quod inceptum uel morbo uel exilio uel morte interueniente ad finem non perducit, sicut imperfectio Eneidos et Achilleidos.

¶ 7. Utilitas huius operis est scientia poetandi, id est faciendi bona carmina. ²Titulus est "incipit liber poetrie Horatii", uel "incipit liber Horatii de arte poetica", et idem ualet. ³Hoc enim est: incipiunt precepta de arte poetica. ⁴Nam poio pois est fingi fingis. ⁵Inde poesis uel poetria, id est fictio uel figmentum, et poeta id est fictor.

¶ 8. His decursis ad litteram exponendam accedamus.

1 Quoniam inter picturam et scripturam, inter pictorem et scriptorem maxima est similitudo, idcirco docet que sint uitanda pictoribus in pictura, ut a simili ostendat eadem uitanda scriptoribus in scriptura, scilicet partium incongruam positionem.

insistens *SP* insistens stilo *B* decidit *S* cadit *BP* compositio *S* positio *BP* post dictamine add. ut est illud "ego uidi unum osellum qui uolabat per unum bo<sc>ellum" *B* 4,15 tutus - procelle *S* et cetera *BP* 4,16 fecimus *B* facimus *SP* 5,1 [*Gaufr.* 2,3,161; *Gaufr. app.* 9-11; *Conr. p.* 102] materie *SP* materie *B* quando *SP* quando aliquis *B* aliquid *BP* ?aliquod *S* interseritur *SP* interserit *B* in male uariando *S* male narrando *BP* 5,2 rem prodigialiter unam *S* et cetera *BP* 5,3 aliquid *BP* ?aliquod *S* post fingit add. quod ut ?dms in uirgilio ratio historiarum non patitur *B* 6,1 [*Gaufr.* 2,3,162; *Gaufr. app.* 12; *Conr. p.* 102] 6,2 ludum *SP* ludum faber imus *B* 6,3 [*Matth.* 4,50] non reprehendenda *SP* reprehendenda *B* inceptum *BP* incipit *S* et achilleidos (-yle- *S*) *SP* achilleidos metamorphoseos *B* 7,2 est *SP*, om. *B* 7,2/7,3 et idem - poetica *S*, om. *BP* 7,4 est om. *BP* 7,5 uel poetria *S* et poetria *B*

1,1 [*cf. ad acc.* 1] idcirco *SP* ro [*pro i(de)o*] *B* eadem *SP* illa eadem *B* incongruam

²Incipit a primo uitio, dicens ad Pisones: SI quis PICTOR UELIT et cetera. ³Bene dicit UELIT, quia hoc habet ex sola uoluntate, non ex ratione nature. ⁴Et similiter potest notari in INDUCERE UARIAS PLUMAS, uel in se uarii coloris uel de diuersis auibus sumptas. ⁵MEMBRIS UNDIQUE COLLATIS, id est de diuersis animalibus sumptis, ad hoc UT MULIER FORMOSA SUPERNE, id est in superiori parte (unde ait HUMANO CAPITI), DESINAT TURPITER, id est monstruose, IN PISCEM ATRUM, id est in turpem siue crudelem. ⁶SI hoc, inquam, sit, o uos AMICI (non loquor de inimicis qui etiam benefacta inimicorum facile derident, sed de amicis qui etiam malefacta amicorum facile laudant), o uos AMICI uos ADMISSI, id est introducti, SPECTATUM, id est ad spectandum, numquid TENEATIS RISUM, id est abstinence a risu?

6 CREDITE PISONES. Adaptat comparisonem. ²Et quia illa pictura, cum membra ita disconueniunt, mouet risum, ergo et scriptura, cum partes disconueniunt, a simili. ³Et quod similia sint ostendit: ⁴CREDITE PISONES (ecce quorum gratia hoc opus incepit) LIBRUM FORE PERSIMILEM, id est ualde similem in mouendo risum, ISTI TABULE, id est picture, continens pro contento: nam in tabulis pingitur. ⁵Et de quo libro dicat subiungit: ⁶CUIUS SPECIES, id est partes, scilicet principium medium et finis, FINGENTUR, id est componentur, UANE, id est dischoerentes (et sit nomen uel aduerbium), UELUT SOMNIA EGRI uana sunt. ⁷Cum fere omnia somnia uana sint, egri precipue uana sunt. ⁸Ergo enim apparet imago plurima habens capita, dentes longissimos et similia. ⁹Exponit quod dixerat UANE: UT NEC PES, id est finis, NEC CAPUT, id est principium, REDDATUR UNI-FORME: uel sit una dictio per themisim figuram diuisa, et tunc erit nominatiuus, uel due dictiones, et erit datiuus: ¹⁰UNI FORME, id est uni compositioni, sicut premissa pictura non est unius compositionis.

¶ 9 PICTORIBUS. Antipophora, id est contraria relatio. ²Posset enim obici: Male facis quia talem picturam et talem scripturam reprehendis. ³Nam PICTORIBUS ATQUE POETIS SEMPER FUIT EQUA POTESTAS, tam illis quam istis, AUDENDI, id est audacter incipiendi, QUODLIBET, id est qualemcumque materiam uellent.

¶ 11 SCIMUS. Ad hoc respondet: ²SCIMUS, id est hoc recognoscimus, ET HANC UENIAM, id est concessionem siue licentiam (uenia est quando precessit peccatum pro indulgentia, quando non precessit pro licentia accipitur), PETIMUS ab aliis et DAMUS eis UICISSIM, id est uicario modo. ³Concedimus quidem, sed ita tamen ut ea que apponentur non discohereant. ⁴Et hoc est: SED NON UT PLACIDIS COEANT INMITIA. ⁵Et postea glosat SERPENTES TIGRES (ecce immitia), AUES et AGNI (ecce mitia). ⁶Et hoc totum referatur ad picturam, et per simile conforma tibi de scriptura.

positionem accusatiuum praebe. P, nom. SB 1,2 [Gaufr. app. 2] Incipit S et incipit BP 1,3 quia SP Nam B 1,4 notari in P notare in S notari L, om. B 1,5 animalibus S coloribus B 1,6 loquor S inquirō B quero P qui etiam SP ita queque B 6,1 comparisonem SP continuatio nem' B 6,2 cum membra ita S cuius membra BP cum partes S cuius partes BP 6,5 Et SP, om. B 6,6 scilicet SP uel B et finis SP finis B 6,7 sint SP sunt B 6,8 plurima S plura BP longissimos BP longissi S 6,9 themisim figuram S themesim BP et erit SP et tunc erit B 9,1 Antipophora (-fora S) SP Antiphora B id est S scilicet BP 9,3 Nam SP quia B AUD[II]ENDI S QUODLIBET SP QUIDLIBET B 11,2 hoc recognoscimus P recognoscimus S hoc cognoscimus B uenia est S uenia BP 11,6 referatur

¶ 14 INCEPTIS GRAUIBUS. Transit ad secundum uitium, uidelicet ad incongruam digressionem orationis. ²Sed unde ipsa procedat prius ostendit, scilicet ex GRAUIBUS INCEPTIS. ³Cum enim aliquis poeta grauem materiam et supra uires ingenii sui difficilem assumit, et eam ad finem perducere nequit, inutiliter digreditur ad quedam alia ibi locum non habentia, que, quia per se placere conspiciunt, idcirco materie sue inconuenienter interserit. ⁴Et hoc est quod dicit: GRAUIBUS INCEPTIS, id est PROFESSIS MAGNA. ⁵Qui enim grauiam incepit, magna proficitur, et tunc est alterum expositio alterius. ⁶Uel ita potest diuersificari: GRAUIBUS INCEPTIS quantum ad grauem materiam, et PROFESSIS MAGNA quantum ad magnificam orationem. ⁷Potest enim quis de graui materia humiliter incipere, ut Uirgilius [*Verg. Aen. 1,1a*] "Ille ego qui quondam" et cetera, et alte, ut scriptor cyclicus [*Hor. ars 137*] "Fortunam Priami" et cetera. ⁸Illis, inquam, GRAUIBUS INCEPTIS PLERUMQUE, cum poeta non potest sibi sufficere, tunc inutiliter digrediendo ASSUITUR PANNUS PURPUREUS, id est preciosus et per se placens. ⁹Causam interponit: QUI, id est quia, LATE SPLENDEAT in se quidem, sed non ibi. ¹⁰UNUS ET ALTER finitum pro infinito. ¹¹Nota: in hoc quod dicit ASSUITUR, ostendit esse alterius nature. ¹²Si enim esset intexta narratio, laudabile esset. ¹³Nunc uero ASSUTA, id est non coherens, est uituperanda. ¹⁴Et tractum est ab illis qui ueteres uestes nouis resarciunt pannis. ¹⁵CUM LUCUS et cetera. Exempla sunt pannorum assutorum, scilicet descriptiones nemorum et fontium. ¹⁶LUCUS DIANE sacratus, in quo habebat templum, cuius meminit Martialis [*Mart. 11,18,4*]: "In quo ruta facit nemus Diane". ¹⁷SED NUNC. Boni quidem sunt panni illi per se, SED NUNC NON ERAT LOCUS HIS.

¶ 19 ET FORTASSE. Ostendit quod hec non habent ibi locum, quomodo ad pingendum naufragium non habet locum pingere cupressum. ²Et est similitudo a pictore inducta. ³Mos erat antiquis ut aliquis naufragium passus in tabula faceret pingi naufragium suum, ne singulis cogeretur narrare quod in simili omnes poterant uidere, ut ipsis misericordia motis ipsorum largitione foueretur. ⁴Satis eleganter ponit prouerbium in malum pictorem natum, qui nesciebat aliud pingere quam cupressum. ⁵Ab hoc pictore naufragus quidam petiit ut naufragium suum pingendo exprimeret. ⁶Ille uero interrogauit eum an de cupresso uellet aliquid adici. ⁷Cui naufragus: fortasse cupressum tantummodo scis depingere? ⁸QUID HOC et cetera. ⁹Ordo: QUID HOC, scilicet pingere cupressum (subaudi ualeat), si ille QUI PINGITUR, id est postulat pingi, ERE, id est pretio, DATO ENATAT, id est postulat pingi ut enatans, et ut NAUIBUS FRACTIS, et ut EXSPES, id est sine spe emissionis uel rerum

BP refertur *S* scriptura *SP* pictura *B* 14,1 [*cf. ad acc. 2*] 14,3 que quia *BP* queque *S* 14,4 INCEPTIS id est *L* INCEPTIS ET PROFESSIS id est *SBP* PROFESSIS MAGNA *SL* MAGNA PROFESSIS *P* pro confessis MAGNA *B* 14,8 sibi *SP*, *om. B* preciosus *SP* purpureus *B* 14,9 QUI id est quia *BP* quod id est qui *S* 14,12 enim *SP*, *om. B* 14,15 LUCUS *S* LUCUS ET ARA DIANE *B* 14,16 LUCUS DIANE *SP* lucus erat diane *B* 14,16 ruta *SP* rupta *B* 19,1 hec non *BP* hec *S* quomodo *SP* quemadmodum *B* habet *BP* habent *S* 19,3 antiquis *SP* antiquitus *B* simili *PS* simul *B* misericordia uel fort. eodem *comp.* miseria foueretur *SP* fouerentur *B* 19,5 Ab hoc pictore *BP* ad hoc a picto're' *S* quidam *BP*, *om. S* 19,7 tantummodo *SP*, *om. B* depingere *S* pingere *BP* 19,9 pingi *BP*

suarum recuperandarum. ¹⁰Uel EXPERS, id est sine parte rerum suarum.

<¶> 21 AMPHORA. Alia similitudo a figulo inducta, quod panni illi quamuis per se boni sint non habent ibi locum, quemadmodum ad fingendam amphoram non habet locum fingere urceum, quamuis bonus per se sit. ²Amphora habet os latum, et est magnum uas. ³Unde amphora, id est circumportatiua, dicitur: an id est circum, foros id est ferre. ⁴Urceus uero strictum os habet, et est paruum uas. ⁵Orche enim Grece, recipere est Latine. Unde urceus. ⁶Quasi diceret: cum aliud inchoaueris, cur aliud describis?

<¶> 23 DENIQUE SIT QUOD UIS. ²Quia uidebatur contraire illi oppositioni quam superius concesserat, scilicet [*Hor. ars* 9] "pictoribus atque poetis" et cetera, subiungit DENIQUE, id est ad ultimum, tibi dico, SIT QUOD UIS, id est qualemcumque materiam uolueris tibi assumas, DUMTAXAT, id est tantummodo, sit SIMPLEX quantum ad uniformitatem partium, et respicit ad primum uitium, et sit UNUM quantum ad digressiones, ut, si fiat digressio, non assuta sed intexta et unita uideatur; et hoc de secundo uitio. ³Uel sit alterum expositio alterius.

<¶> 24 MAXIMA PARS. Ad uniformitatem uos inuitau, sed eam non sequimur, quia dum putamus tenere rectitudinem, ab ipsa deuiamus. Et hoc est: ²MAXIMA PARS UATUM SPECIE, id est umbra, RECTI DECIPIMUR. ³Ecce se illis associat, ut eos licentius arguat.

¶ 25 BREUIS ESSE LABORO. Transit ad tertium uitium, scilicet ad breuitatem incongruam, et per partes exsequitur quod dixit: DECIPIMUR SPECIE RECTI. ²Breuitas species est recti, nam prolixitas uitium est. ³Fugiendo itaque prolixitatem, que fugienda est, et tenendo breuitatem, que tenenda est, decido in obscuritatem, que uitium est, et ita specie recti, scilicet breuitatis, decipior.

¶ 26 SECTANTEM LEUIA. Ecce quartum uitium, incongrua stili mutatio. ²Et est alia species recti in qua decipimur. ³Insistere enim mediocri stilo uirtus est et rectum secundum quandam materiam. ⁴Sed hac uirtute aliquis decipitur, cum in fluctuans et dissolutum labitur. ⁵Et hoc est: SECTANTEM LEUIA, id est plana et mediocria, DEFICIUNT, id est destituunt, NERUI et ANIMI. ⁶Neruus uinculum est humani corporis, translatiue ergo ponitur ad uincula sententiarum. ⁷Dicit Macrobius sententiam esse mentem et animum littere. ⁸Qui utique animus, id est sententia, perit, cum ei uinculum deficit.

¶ 27 PROFESSUS GRANDIA. Alia species recti secundum stilum: ²Insistere enim

pingere S ERE BP, om. S emissionis SP emersionis B 21,1 ¶ *praeb.* P habet BP habent S bonus BP boni S sit BP sint S 21,3 an SP am B foros (ph- B) PB foras S ferre BP ?ferrens S 21,5 [*Glosae in Juv. 3,178 p. 175*] orche (-ce P) BP Urche S enim S, om. BP grece SP grecum B est S, om. BP latine SP latinum B unde S Inde BP 23,1 ¶ *praeb.* P 23,2 scilicet P, om. BS si SP, om. B unita B, ?S unica P 24,1 ¶ *praeb.* P MAXIMA - Et hoc est SP, om. B PARS S, om. P inuitau S inuito P 24,2 UATUM BP, om. S 24,3 eos SP illos B 25,1 [cf. *ad acc. 3*] dixit S dixerat BP 25,3 fugiendo BP fugienda S 26,1 [cf. *ad acc. 4*] 26,4 sed BP si S 26,5 plana BP plena S mediocria SP mediocria B DEFICIUNT, id est SP, om. B 26,6 translatiue SP ?translate B 26,7 [cf. *Macr. somn. 1,14,3sqq.*] 26,8 id est SP in B 27,1 stilum SP altum stilum B 27,2 enim SP,

stilo alto uirtus est secundum quandam materiam. ³Sed in ea uirtute facile quis decipitur, dum in turgidum et inflatum labitur. ⁴Et hoc est: PROFESSUS GRANDIA. ⁵Qui enim alto stilo utitur, grandia profitetur. ⁶TURGET, id est in turgidum cadit.

¶ 28 SERPIT HUMILI. Alia species recti secundum stilum. ²Uti namque humili stilo secundum quandam materiam uirtus est. ³Sed ab hac uirtute facile quis cadit, cum aridum et exangue incurrit. ⁴Et hoc est: SERPIT HUMILI et cetera. ⁵TUTUS est qui agreditur agredienda. Ecce uirtus. ⁶NIMIUM TUTUS est qui agreditur non agredienda, id est temerarius. Ecce uitium. ⁷TIMIDUS est qui timet timenda. Ecce bonum. ⁸NIMIUM TIMIDUS est qui timet non timenda, qui etiam necessaria uitat. Ecce malum. ⁹Est autem metaphora congrue a nauita ducta. ¹⁰Nauita siquidem timidus est dum altum pelagus ubi procelle sunt timet, et bene facit. ¹¹Nimum uero timidus est dum procellam adeo uitat, quod ignorans tenere medietatem ad ripam declinat, et tunc male facit. ¹²Nam saxis nauis illiditur et frangitur. ¹³Idem potest notari per NIMIUM TUTUS. ¹⁴Nam tutus est dum procellas declinat. ¹⁵Sed nimium tutus est dum procellis deuitatis ripe contiguus nauigat: ibi enim nauis frangitur. ¹⁶Ita et poeta facit, qui stilo humili insistent, dum uitat altitudinem stili quasi procellam attingere, ignorans proprietatem humilis stili SERPIT HUMILI, id est in humiliora quam res exigit decedit, et incidit in harenas, id est in aridam et sine suco orationem. ¹⁷Et hoc est quod dicitur aridum et exangue.

¶ 29 QUI UARIARE. Ecce uitium quantum. ²Et est alia species recti in qua decipimur. ³Uariare namque materiam species recti est, quia tollit fastidium. ⁴Nam iuxta Tullium [Cic. inv. 1,76] "similitudo mater est satietatis". ⁵Cui uirtuti aliquis insistent et eius precepta ignorans in finitimum uitium cadit, scilicet in prodigiosam et monstruosam uarietatem. ⁶Et hoc est quod ait: QUI CUPIT UARIARE REM, id est materiam, UNAM, que debet esse una. ⁷Etiamsi diuersa apponantur, debent ita apponi quod uideantur uniri. ⁸Et ecce uirtus, nam fastidium tollit. ⁹Quandoque uariat eam prodigialiter. Et ecce uitium, sicut ille qui APPINGIT DELFINUM SILUIS, FLUCTIBUS APRUM.

¶ 31 IN UITIUM. Ex premissis infert. ²Et quia fugiendo prolixitatem cadimus in obscuritatem, ergo FUGA CULPE DUCIT poetam IN UITIUM, ita dico SI CARET ARTE fugiendi. ³Cum enim "uirtus sit medium uitiorum utrimque reductum", qui fugit unum uitium in medio, id est in uirtute, debet consistere. ⁴Ecce prolixitas uitium est, obscuritas uitium est. ⁵In medio breuitas aperta, que uirtus est, consistit, et ita conforma tibi in ceteris. ⁶Secundum quandam materiam altus stilus et mediocris uitium est, aridum et exangue uitium est, recta humilitas stili uirtus.

om. B 27,3 dum SB cum P 27,6 in BP, om. S 28,2 Uti namque B nam uti P Uitium namque S 28,3 quis P, om. BS 28,5 agredienda BP agrediendo S 28,6 non S etiam non B 28,9/28,10 nauita SP nauita B 28,11 procellam SP procellem B uitat SP deuitat B 28,14 procellas SP procellem B declinat SP deuitat B 28,15 contiguus P contiguus B continuus S 28,16 et SP, om. B altitudinem stili SP altitudinem B procellam SP procellem B attingere (ati- S) SB contingere P humiliora P humiliorum SB exigit SP exiguat B harenas SP harenis B 29,1 [cf. ad acc. 5] 29,4 [cf. Matth. 2,36; Gaufr. 2,3,8] 29,5 uirtuti P uirtuti[[s]] B uirtut S 29,6 hoc est BP hoc S una BP unam S 31,2 ergo BP quod S 31,3 [cf. Hor. epist. 1,18,9] 31,5 consistit BP consistat S 31,6 Secundum SP ?Scidit B post mediocris add. stilus B recta - uirtus S recta stili humilitas uirtus est BP

¶ 32 EMILIUM. Ecce sextum uitium, scilicet operis incongrua imperfectio. ²Et est similitudo a fusore ducta, qui Emilium pugilem illum bene per omnia exprimebat, sed tantum in pedibus formandis deficiebat. ³Cui comparandus est poeta qui materiam inceptam ad finem usque perducere nescit. ⁴Litteram sic expone: FABER (sic potest appellari et quilibet artifex) IMUS, id est uilis uel sit proprium nomen, EXPRIMET EMILIUM illum gladiatorem CIRCA LUDUM, id est talem qualis est in ludo, ET UNGUES, quod difficilimum est, ET CAPILLOS MOLLES, id est flexibiles et quasi ueros, IMITABITUR ERE, id est imitando formabit in ere. ⁵Sed est INFELIX in SUMMA, id est in perfectione operis. ⁶Causam subdit: QUIA PONERE TOTUM NESCIET.

¶ 35 HUNC EGO et cetera. ²Et quia talis est, quod opus perficere non potest, ideo EGO NON MAGIS UELIM ME ESSE HUNC, id est similem huic, QUAM per omnia pulchrum et spectabilem UIUERE PRAUO NASO, id est fetido siue distorto. ³De naso ideo dicit, quia hec pars ceteras partes uultus uel uenustat uel deturpat.

¶ 38 SUMITE. Huc usque illa sex uitia et unde ipsa contingant ostendit, modo quod expediat quid facere debeamus subiungit. ²Continuatio: Dixi ex grauibus inceptis pannum assui, dixi ex imperfectione operis infelicitatem sequi. ³Ne igitur pannus assuatur, ne infelicitas illa sequatur, pro capacitate ingenii sumenda est materia. ⁴Et hoc est: Uos QUI SCRIBITIS et cetera. ⁵ET UERSATE. Tractum est ab onera deferentibus qui, antequam onus defferant, sepiissime uersant et humeros consulunt, an illud deportare sufficiant. ⁶Et ita est de materia faciendum.

¶ 40 CUI LECTA. Ad materiam pro possibilitate ingenii sumendam inuitauit. ²Modo uero quis fructus inde sequatur subiungit, scilicet et scientia ad materiam ordinandam et copia uerborum ad ipsam explanandam. ³Et hoc est: CUI RES, id est materia, ERIT LECTA, id est electa, POTENTER, id est possibiliter, scilicet iuxta possibilitatem ingenii, quod si ipsa ingenium non excedat, HUNC talem NEC FACUNDIA DESERET, id est uerborum copia. ⁴"Facundia", ut ait quidam sapiens, "dei donum est quando quis quod commode intelligit commode potest proloqui". ⁵NEC LUCIDUS ORDO DESERET, scilicet quid primum quid medium quid posterius sit dicendum. ⁶ORDO LUCIDUS dicitur quod totam materiam lucidam reddit. ⁷Si uero inordinata < fuerit, confundit potius auditorem quam erudiat >. ⁸<Nota quia prepostere dixit: prius enim est materia ordinanda>, deinde uerbis explananda. ⁹Sed quod prepostere promisit, non prepostere exponit.

¶ 42 ORDINIS. Primum de ordine, deinde exequitur de facundia. ²Et <quo modo fiat lucidus ordo ostendit>. ³<Nota duos esse ordines narrandi: alter

(sed mutato contextu P) 32,1 [cf. ad acc. 6] post incongrua iterum praeb. operis B 32,2 tantum S tamen BP 32,4 [Gaufr. 2,3,162; Gaufr. app. 12] sic - artifex S potest appellari quilibet artifex P faber potest appellari quislibet artifex B 32,5 Sed est SP Sed esse B perfectione BP perfectionis S 35,2 [Gaufr. 2,3,162; Gaufr. app. 12] HUNC id est BP licet S 35,3 ideo SP id B quia SP quod B 38,1 ipsa S illa P, om. B quod S quid BP 38,2 continuatio BP Contencio S 38,5 et humeros consulunt B, om. SP 40,1 sumendam SP sumendam B 40,3 si BP ?scilicet S excedat SP expediat B 40,4 [cf. Ter. Haut. 13] commode intelligit BP, om. S 40,6 quod S quia B ab effectu quia P 40,7/40,8 fuerit - ordinanda BP, om. S 40,7 confundit BP confundat fort. legend. 40,8 quia B quod P 42,2/42,4 quo modo - Naturalis BP, om. S 42,2 fiat P fuit B ostendit B exponit P 42,3

naturalis, alter artificialis dicitur>. ⁴<Naturalis> ordo est quando res eo ordine quo gesta est narratur, et seruit historiographis. ⁵Artificialis est qui in quodam artificio consistit et rapit auditorem in mediam materiam, et seruit poetis ut Uirgilio et Terentio et aliis. ⁶Prius enim cecidit Ilium, postea Eneas classem edificauit, deinde in Italiam fugit. ⁷Uirgilius uero a fuga Enee incipit et excidium Troianum usque in talamum differt Didonis. ⁸Dicit igitur auctor: ORDINIS HEC UIRTUS ERIT, id est uigor, et ex uirtute sequitur UENUS, id est uenustas et pulcritudo, HAUD EGO FALLOR, id est ego non fallor (uel AUT EGO FALLOR, id est si non fallor, quod quidem non est), ⁹UT IAM NUNC, id est presentialiter, DICAT IAM NUNC, id est presentialiter, DEBENTIA DICI secundum ordinem rei geste (et ecce naturalis ordo), ¹⁰PLERAQUE DIFFERAT, que secundum naturalem ordinem essent dicenda secundum artificialem differat, ET PRESENS IN TEMPUS OMITTAT, non ex toto sed ad presens, ¹¹HOC AMET, id est artificialem ordinem, quia seruit poetis, HOC SPERNAT, id est naturalem, AUCTOR PROMISSI CARMINIS, id est boni (promissio enim de bono). ¹²Uel alia littera est in uersu illo UT IAM NON DICAT IAM NUNC DEBENTIA DICI, et tunc ita exponetur: ¹³UT IAM NON DICAT secundum artificialem ordinem, IAM NUNC DEBENTIA DICI secundum naturalem, et tunc illi duo uersus de artificiali ordine leguntur, et tertius ille HOC AMET et cetera erit quoddam capitulum et preceptum per se. ¹⁴HOC AMET et cetera. Dicit auctor quedam loca esse in materia, que non possunt bene tractari. ¹⁵Unde inferius de Homero [*Hor. ars* 149] "et que Desperat tractata nitescere posse, relinquit". ¹⁶Hec igitur loca dicit auctor relinquenda, sic: ¹⁷AUCTOR PROMISSI CARMINIS, id est boni, HOC, id est quiddam de materia quod uiderit bonum, AMET et tractet, HOC aliud, quod bonum non fuerit, SPERNAT, id est recuset.

¶ 46 IN UERBIS. Huc usque de ordine, nunc de facundia et quomodo facundus fuerit poeta docet. ²Dicit enim et quomodo uerba iam inuenta in carmine ponantur et quomodo inuenienda, cum necesse fuerit, inueniantur. ³Et hoc est quod dicit: ⁴ESTO TENUIS, id est subtilis, IN UERBIS iam satis et inuentis in carmine tuo ponendis, et ESTO CAUTUS, id est callidus, IN SERENDIS, id est in inueniendis.

¶ 47 DIXERIS EGREGIE. Modo docet qualiter sit subtilis in ponendo iam inuenta, si uidelicet de ueteri significatione per aliquod adiunctum transferatur uerbum in nouam significationem, ut superius [*Hor. ars* 26] "nerui Deficiunt animique", et illud [*Hor. carm.* 4,11,6] "ridet domus argento". ²Et hoc est: DIXERIS EGREGIE, id est

alter naturalis - dicitur *B* naturalem et artificialem *P* 42,6 ilium *SP* ilion et *B* edificauit *SP* fabricauit *B* 42,7 uero *BP* enim *S* differt *BP* defert *S* 42,8 id est uenustas *BP* et uenustas *S* uel AUT EGO FALLOR - fallor *SP*, *om.* *B* 42,9 rei *BP* regi *S* 42,10 *post* que *add.* scilicet *B* 42,12 ita *S*, *om.* *BP* 42,13 ordinem *P*, *om.* *SB* leguntur *SP* leguntur *B*, *fort. recte* erit *SP* hoc erit *B* *post* per se *add.* ita *BP* 42,14 auctor *SP* autem *B* 42,15 tractata *BP* detracta *S* 42,16 *post* relinquenda *add.* esse *B* 42,17 *post* boni *add.* ea enim que bona sunt promittimus *B* HOC id est *P* HOC idem *S* HOC AMET HOC id est *B* *post* AMET *om.* et *B* 46,1 IN UERBIS *SP*, *add.* ETIAM *B* fuerit *BP*, *om.* *S* 46,2 inuenienda *SP* inuenienda sint *B* inueniantur *SP*, *om.* *B* 46,3 hoc est *BP* hoc *S* 46,4 Esto scripsi ESTO *SBP*, *i. verbum Horatii* (ESTO *fort. v.l. pro* ETIAM, *sed cf. B ad 46,1*) tuo *SP*, *om.* *B* in inueniendis *B* inueniendis *SP* 47,1 [*Theod. rhet.* 4,8,11] transferatur *BPS*¹ deferatur *S* in nouam *SP* ad nouam *B* animique *BP* ?etiam *S* argento *BP* argentea *S* 47,2 hoc est *S* hoc est quod *BP* ueteri *SP*, *om.* *B* 48,1/48,3 ecce de cautela - et hoc est

extra gregem aliorum, scilicet melius quam alii, SI IUNCTURA, id est aliquod adiunctum, CALLIDA, id est quadam calliditate positum, REDDIDERIT UERBUM prius NOTUM, id est in sua ueteri significatione tritum, NOUUM, id est in noua significatione ibi positum.

¶ 48 SI FORTE. <Ecce de cautela in inueniendis>. ²<Nam oportet uerba inuenire, cum necesse fuerit>. ³<Et hoc est>: SI FORTE NECESSE EST (raritatem notat et necessitatem) MONSTRARE, id est significare, ABDITA RERUM, id est res abditas et incognitas (res dicuntur abdite quibus nondum est addita Latina interpretatio) RECENTIBUS INDICIIS, id est uocibus nouiter inuentis (per uoces enim res indicamus - modo per notius exponit), ⁴et SI NECESSE EST FINGERE, id est adinuenire, uerba NON EXAUDITA CETHEGIS. ⁵Cethegorum erat Rome quedam familia prompta et expedita, et ad uerba inuenienda et ad alia quelibet facienda. ⁶Unde in Salustio [Sall. Catil. 43,4] legitur de Cethego quia "summum bonum in celeritate putabat". ⁷Unde et dixit auctor CINCTUTIS, id est cinctis et expeditis ad uerba leuiter inuenienda. Et est epenthesis contraria sincope, sicut induperator pro imperator. ⁸SI FORTE, inquam, NECESSE EST, CONTINGET (raritatem notat, quia non ubique licet) et DABITUR tibi LICENTIA, ita, dico, si sit SUMPTA PUDENTER, id est cum reuerentia. ⁹Impudenter sumit qui modum excedit. ¹⁰LICENTIA ideo dixit quia extra legem est.

¶ 52 ET NOUA. Quia ille posset dicere "quare inuenirem ego uerba, cum fidem et auctoritatem non essent habitura?", respondet quia erunt in auctoritate, si taliter inueniantur. ²Et hoc est: UERBA NOUA et pro eo NUPER FICTA, id est recenter inuenta. ³Quod dicit NUPER FICTA post NOUA non superfluit. ⁴Nam ideo dicit ne accipiamus nouum sicut superius, quando scilicet uetus uerbum ex aliquo adiuncto redditur nouum, id est noue significationis. ⁵Et hic accipitur nouum ex inuentione, ibi ex significatione. ⁶Illam, inquam, UERBA HABEBUNT FIDEM, id est in auctoritate recipientur, SI CADANT DETORTA, id est deriuata et sumpta a GRECO FONTE (Greci fons, Latini riui), ⁷sed PARCE: non ut tota Latina dictio a tota Greca detorquatur, sed PARCE, scilicet ut in principio conueniat et in fine differat, ut a sophos sophus, a patir pater. ⁸Ecce principium idem, finis uero detortus est.

¶ 53 QUID AUTEM. Probat quod liceat modernis inuenire uerba, quia licuit antiquis. ²Nam cur populus Romanus Uirgilio et Uaro, istis scilicet modernis, adimet quod datum fuit Cecilio et Plauto, illis antiquis? ³Et cum hoc debuisset dicere, dixit:

BP, om. S in inueniendis LP inueniendi B 48,3 et hoc est PL hoc est B SI FORTE NECESSE EST (raritatem notat et necessitatem) conieci SI FORTE raritatem notat N(ECESE) E(ST) necessitatem P SI FORTE raritatem notat et necessitatem BL raritatem notat et necessitatem S addita BP abdita S RECENTIBUS INDICIIS BP recens uidelicet S modo per SP modo quod B 48,4 et SP, om. B 48,7 [Glosae in Iuv. 4,29 p. 181] dixit SP dixerit B epenthesis (-thi- S) SP expentesis B 48,8 notat BP nota S ubique S ubicumque P nisi quia [[non]] B 48,10 LICENTIA P LICENTIAM BS dixit SP dicit B 52,1 [Gauf. 2,3,142-4] essent BP ?erant S 52,2 pro eo conieci prodest S pro.i. BPL 52,4 dicit SP dixit B ne PL nec B non S adiuncto BP iuncto S 52,7 detorquatur SP distorquatur B et in fine differat SP, om. B 52,8 detortus SP distortus B 53,2 adimet BL

⁴QUID ADEPTUM UIRGILIO ET UARO DABIT ROMANUS CECILIO ET PLAUTO. ⁵Facienda est igitur ippallage, que non solum est mutatio casuum, sed etiam quarumlibet dictionum et quandoque totius sententie.

¶ 55 EGO CUR. Et ne uideretur alicui quod tantum Uirgilio liceret et Uaro, adiungit se tertium, et ita per istos tres omnes nouos intelligamus poetas. ²Et probat quod sibi liceat: nam Catoni et Ennio, qui similiter fuerunt Latini, licuit. ³Et hoc dicit sub interrogatione: ⁴CUR EGO INUIDEOR, id est per inuidiam prohibeor, SI POSSUM, id est si sufficio, PAUCA ADQUIRERE, cum Cato et Ennius multa inuenerint? PATRIUM Latinum. DITAUERIT habundantiam notat.

¶ 58 LICUIT. Quasi diceret: Ne desperes. ²Nam semper LICUIT ET SEMPER LICEBIT PRODUCERE, id est adinuenire et in usum ducere, NOMEN, id est aliquod uocabulum, SIGNATUM, id est in signum et significationem datum, NOTA PRESENTE, id est significatione manifesta et aperta: quod presens est, manifestum est. ³Que significatio manifesta dicitur, cum uerbum nouiter inuentum auditoribus ad utendum presentatur. ⁴Uel aliter NOMEN SIGNATUM PRESENTE NOTA: Quia statim illi nomini sicut sigillum cere imprimitur nota, id est littera, presens (scriptura statim adhibita ne possit obliuioni tradi), et littera nominis illius nota est.

¶ 60 UT SILUE. Huc usque ostendit quod liceat inuenire. ²Modo subiungit quare: ³quia uetera intereunt, sicut in siluis folia uetera cadunt et noua succedunt. ⁴Et hoc est: UT SILUE MUTANTUR FOLIIS, id est per folia, IN ANNOS PRONOS, id est uolubiles. ⁵Uel aliter: PRONOS, id est uersus finem anni. ⁶Et quomodo per folia mutantur ostendit, quia PRIMA CADUNT, id est uerborum prima inuenta pereunt. ⁷ET IUUENUM. Sicut, inquit, iuuenes sunt gratiores uetulis, ita nouiter inuenta.

¶ 63 DEBEMUR. Et non mirum si inuenta nostra pereunt: ²Nam et inuentores pereunt. ³Et hoc est: DEBEMUR MORTI NOS NOSTRAQUE, tam facta quam dicta. ⁴Nam et maxima, quia etiam regum opera. ⁵Et ponit tria maxima. ⁶Et hoc est: SIUE RECEPTUS. ⁷Legitur Romanos habuisse duos lacus, Lucrinum scilicet et Baianum, in quibus per quoddam os angustum mare recipiebatur, et sic ibi maxima multitudo piscium capiebatur. ⁸Et inde Romanis infinitum persoluebatur tributum. ⁹At demum mare paulatim excedens claustra lacuum eos sibi continuauit, et ita tributum deperiit. ¹⁰Relatum est autem ad senatum. ¹¹Missus est itaque Iulius Cesar qui emendaret, fecitque ibi duo brachia quadris lapidibus, et multum maris inclusit, et sic tributum melius quam fuisset restituit. ¹²Hoc magnum factum fuit, peribit tamen. ¹³Pontina quoque palus totam terram adiacentem fecit sterilem.

adderet S, om. P fuit BP fuerit S 53,4 UARO B UARRO S 53,5 ippallage (ypa- P) que BP appallage quod S etiam BP, om. S sententie SP construcionis et sententie B 55,2 nam S nam ita P quia B 55,4 ADQUIRERE BP sufficere S multa inuenerint P multa B, om. S PATRIUM latinum B latinum PATRIUM S 58,1 diceret P, om. BS desperes P desperet SB 58,2 datum SL natum et datum B natum P 58,3 Que BL ?Quo S quid P ad utendum presentatur BP autem depresentatur S 58,4 cere SP ere B 60,3 sicut SP sicuti B 60,6 Et BP, om. S mutantur SP mutantur B id est S ita BP 60,7 inquit P inquit SB 63,1 non SP ni B 63,7 angustum BP angustum S 63,9 mare BP uitare S lacuum BP fautum S 63,11 est SP, om. B cesar SP eo B quadris SP quadratis B fuisset SB fuerat P, fort. melius 63,13 fecit sterilem SP reddebat fertilem B 63,14 diducta

¹⁴Iulius autem aqua per riuulos diducta eam desiccavit, et ita terram fertilem reddidit. ¹⁵Hoc tamen factum peribit. ¹⁶Tiberim etiam ab Appennino nascentem et per quasdam conualles transeundo culta diluentem Agrippa ab Augusto missus uia ipsius mutata ad meliorem cursum redegit, et sic terram fructiferam reddidit. ¹⁷Hoc iterum factum peribit. ¹⁸Sic igitur lege litteram: ¹⁹SIUE NEPTUNUS RECEPTUS, id est mare receptum, in TERRA ARCET CLASSES AQUILONIBUS (hippallage, id est Aquilones a classibus), quod fuit REGIS OPUS. ²⁰PALUS, scilicet Pontina. ²¹REMIS, id est navigationi. ²²DOCTUS, scilicet ab Agrippa. ²³Hoc et hoc et hoc peribit. Nam omnia MORTALIA, id est mortalium, FACTA PERIBUNT. ²⁴NEDUM STET. Quasi cum facta pereant, non mirum si pereant dicta. ²⁵HONOS ET GRATIA SERMONUM nichil aliud est nisi ipsos in usu et auctoritate esse.

¶ 70 MULTA RENASCENTUR. Dixi uerba perire. ²Et iterum MULTA RENASCENTUR, id est reinuenientur, QUE IAM priora CECIDERE. ³Uel RENASCENTUR, id est resurgent ad usum, QUE IAM CECIDERE ab usu. ⁴ARBITRIUM, id est iudicium: secundum usum enim de uocibus iudicatur. ⁵ET IUS, id est potestas iudicii ipsius, ET NORMA, id est regula, LOQUENDI.

¶ 73 RES GESTE. Ad uniformitatem materie superius inuitauit. ²Materiam pro capacitate ingenii sumendam edocuit. ³Quis fructus inde sequeretur, scilicet lucidus ordo et facundia, ostendit. ⁴Modo fortasse uideretur quod quolibet materia quolibet metro esset describenda. ⁵Hoc autem remouet Horatius, et dicit quod si materia alicuius fuerit de gestis rebus, exametris describatur uersibus, et hoc auctoritate Homeri qui ita instituit. ⁶Et hoc est: HOMERUS MONSTRAUIT. ⁷TRISTIA BELLA epitethon.

¶ 75 UERSIBUS IMPARITER. Si autem materia, quam elegisti, est de QUERIMONIA, id est de re lacrimabili, scribenda est UERSIBUS IMPARITER IUNCTIS, id est exametro et pentametro, et hoc auctoritate antiquorum. ²Et hoc est: PRIMUM, id est secundum primos, et cetera.

¶ 76 POST ETIAM. Primum tantummodo querimonia, post etiam quolibet materia. ²Et hoc est: POST ETIAM SENTENTIA COMPOS UOTI, id est quolibet materia ad uotum et libitum sumpta, eodem metro EST INCLUSA, id est descripta. ³Uel aliter: PRIMUM tantum QUERIMONIA, id est materia de tristitia, POST ETIAM materia de letitia. ⁴Et hoc est: SENTENTIA COMPOS UOTI, id est materia de letitia. ⁴Letus enim est cui ad uotum succedit.

¶ 77 QUIS TAMEN. Licet auctorem exametri carminis dixerim Homerum, huius tamen metri ne requiras auctorem, quia ignoratur. ²Et hoc est: QUIS TAMEN et

eam SP diductam iam B desiccavit BP disicauit S reddidit SP reddit B 63,16 tiberim B Tibeim S post Appennino add. monte B frugiferam S fructiferam (-em B) BP 63,19 NEPTUNUS RECEPTUS conieci RECEPTUS S NEPTUNUS BP aquilones BP aquilonis S 63,24 facta BP, om. S pereant ... pereant SP pereunt ... pereunt B non SP ni B 63,25 nichil aliud BP aliud nichil S 70,2 iterum SP ?item B reinuenientur SP reuenientur B QUE B quia SP CECIDERE BP, om. S 70,5 id est BP et S 73,3 fructus SP fructu B 73,4 esset SP esse B 73,5 describatur BP describebatur S 73,6 post MONSTRAUIT add. et cetera B 75,2 primos BP primus S 76,2 descripta BP inscripta S 76,4 UOTI SP, om. B 77,1 post carminis add. tibi BP metri BP, om. S ne SP non B 77,3 heroici SP

cetera. ³EXIGUOS dicit respectu heroici, ELEGOS dicit secundum primam inuentio-
nem, quia tantum elegia illo metro scribebatur. ⁴Tam diu LIS EST SUB IUDICE, quam
diu non data est sententia.

¶ 79 ARCHILOCOM et cetera. Si autem inuectiua facere uolueris, iambico
describas metro, et hoc auctoritate Archiloci, qui hoc metrum adinuenit. ²Unde
dicit PROPRIO, id est a se inuento. ³Cum enim Licambes filiam suam Neobolem
Archiloco desponsasset et alii nuptum tradidisset, ipse inuectiuus se armauit et
utrumque, scilicet socerum et sponsam ad laqueum compulit. ⁴Dixerunt enim
honestius uitam finire quam sub turpibus obiectis uitam propagare. ⁵Et bene dixit
ARMAUIT, quia quod armis efficeret, hoc iambo effecit.

¶ 80 HUNC SOCCI. Primum tantum ad inuectiua iambus inuentus est, postea
uero comedi et tragedi sibi hunc pedem assumpserunt (causam inferius subdit). ²Et
hoc est: SOCCI. ³<SOCCI> calciamentum est comedorum, COTURNI tragedorum.
⁴Methonomia est ubi ponit possessum pro possessore. ⁵GRANDES quia grandibus
uerbis et uoce clamosa utuntur.

¶ 81 ALTERNIS. Ecce causa quare hunc pedem sibi ceperint. ²Inter omnes
scripturas iste due sole, scilicet comedia et tragedia, gestu ostendebantur. ³Ibi itaque
persone introducebantur, ibi erat alternitas sermonum, ubi scilicet unus interrogabat
et alius respondebat. ⁴Iambus autem pes brevis est et citus. ⁵Interrogatio uero et
responsio breuitate gaudent.

¶ 81 ⁶ET POPULARES UINCENTEM STREPITUS. Alia pedis illius aptitudo. ⁷Erat
iuxta recitorem cortina extenta infra quam latitabant persone que ad uocem
recitatoris prodibant ad suos gestus representandos. ⁸Quos Cornutus uoci missarios
appellat, quasi ad uocem emissos. ⁹Qui utique cum prodibant, ex laruarum suarum
diuersitate risum et strepitum in populo mouebant. ¹⁰Ad quem strepitum
euincendum quadam metri depressione et eleuatione pes iste necessarius erat, quia
saltando uadit et prima depressa posteriorem sillabam acuit et extollit. ¹¹Unde
subiungit NATUM, id est ad hoc inuentum, REBUS, id est materiebus, AGENDIS, id est
gestu ostendendis.

¶ 82 MUSA. Supradictas materias talibus metris describes. ²Si uero materia
tua fuerit himnus deorum et consimilia, lirico carmine describas, et hoc auctoritate
sapientum. ³Nam MUSA <DEDIT>, id est sapientes uiri concesserunt, REFERRE
FIDIBUS, id est lirico carmine, DIUOS, id est laudes deorum, PUEROSQUE DEORUM,
ut Ganimedes et alii (uel pueri deorum filii ipsorum, scilicet heroes qui ex mortalibus
dei facti sunt), ET IUUENUM CURAS, id est amores, ET UINA LIBERA, id est a curis

homeri rex B quia tantum conieci qua tantum B que tantum P quantum S 79,1 et cetera
S PROPRIO B 79,2 dicit B dixit SP 79,3 neobolem BP neobem S socerum BP
soccerum S 79,4 uitam SP ipsam B 79,5 efficeret BP, efficeriet S effecit SP efficit B
80,1 uero SP, om. B 81,1 ceperint S ?ceperunt BP 81,6 illius B alius S, om. P 81,7
extenta S extensa BP infra praeb. bis S 81,8 [cf. Schol. Iuv. 4,75 ed. Wessner et Schol. Iuv.
8,227 ed. Cramer] 81,9 strepitum B strepidum S 81,10 strepitum B strepidum S
depressione SP expressione B quia BP et quia S 82,2 himnus BPL de pueris S
consimilia S cetera similia BPL 82,3 uiri SP, om. B REFERRE B edd. REFERRI SPL

liberantia. ⁴Nota tamen metrum non esse mutandum, si ista materie tue incidenter interueniant.

¶ 86 DESCRIPTAS. Diceret ille: Tot uarietates metrorum numquam potero obseruare. ²Ad hoc Horatius: Si non poteris obseruare, non debes dici poeta. ³Sed de se ipso dicit ut melius doceat. ⁴Et hoc est: SI NEQUEO SERUARE UICES DESCRIPTAS, id est metra secundum uicissitudinem materie obseruanda, metra dico descripta, id est modo demonstrata, et OPERUM COLORES, quia IGNORO, CUR SALUTOR POETA, id est ego non existens poeta cur poete nomen mihi usurpo? ⁵De coloribus operum adiungit, non quia inde mentionem fecisset, sed quia sine eorum obseruatione poeta esse non potest, et quia statim de eis tractaturus erat. ⁶Proprietates merito COLORES OPERUM appellat, quia earum obseruatio totum opus colorat. ⁷Ducuntur autem secundum personam, secundum officium, secundum etatem, secundum locum, secundum condicionem, secundum professionem, et multis modis aliis, ut in libro plenius uidebitur.

¶ 88 CUR NESCIRE. Et si ignoro, quare non addisco? ²Numquid pro pudore dimitto? ³Certe si pro pudore dimitto, tunc PRAUE PUDENS existo. ⁴Sed CUR hoc? ⁵PRAUE PUDENS dicitur qui nescit et tamen pro pudore non uult doceri.

¶ 89 UERSIBUS. Uere diuerse materie diuersa expostulant metra, quia etiam diuersa expostulant uerba. ²Et hoc est: RES, id est materia, COMICA, scilicet comedia, et cetera. ³Comos, id est uilla, oda cantus uel sermo, inde comedia uillanus sermo, eo quod sit affinis cottidiane locutioni et scribitur humili stilo. ⁴Tragos hircus, tragedia hircinus, id est fetidus, sermo. ⁵Nam tragedia est de crudelibus interfectionibus, sicut cum pater uel mater filium suum interficiunt siue comedunt, uel frater fratrem et similia. ⁶Unde tragedo dabatur hircus, qui est fetidum animal, non quod non haberet aliud dignum premium, sed ad fetorem materie designandum. ⁷Et scribitur tragedia alto stilo. ⁸Unde comedia NON UULT EXPONI, id est describi, UERSIBUS TRAGICIS, et e conuerso.

¶ 91 CENA THIESTE pro qualibet tragedia. ²Nota est historia. ³Thiestes uxorem Atrei fratris sui uitiabat et ex ea filium genuerat. ⁴Quod resciscens Atreus puerum interfectum et coctum Thieste dedit ad comedendum. ⁵Inde dicitur cena Thieste. ⁶Sic exponitur littera: ⁷ITEM, id est similiter, CENA THIESTE INDIGNATUR NARRARI PRIUATIS CARMINIBUS, id est humilibus, que sunt comedie. ⁸Et non mirum si non uult narrari humilibus, quia etiam non uult narrari mediocribus. ⁹Et hoc est quod

laudes deorum *BPL* laudes diuorum *S* PUEROSQUE *L* PUEROS *BP* PUERi *S* filii *SP* sunt filii *B* 82,4 si *SP* scilicet *B* ista *BP* isto *S* 86,1 post *DESCRIPTAS* add. antipophora est *PL* 86,2 hoc horatius *P* hoc hec (*per comp.*) oracius *S* hec horatius (ora- *L*) *BL* 86,4 OPERUM COLORES (op. co. uel sim.) conieci pro *SB* quia *B* quia et *S* usurpo *SP* usurpabo *B* 86,5 statim *SP*, om. *B* tractaturus *L* tracturus *SBP* 86,7 [cf. ad 114,1] secundum condicionem *SP*, om. *B* 88,2 numquid *BP* ut quid *S* 88,3 tunc *SP*, om. *B* 88,5 tamen *SP*, om. *B* 89,3 [Ioh. 4,472sq.] post uel sermo add. interpretatur *B* inde *BP*, om. *S* locutioni *SP* lect<i>oni[s]> *B* tragos *P* tracos *B* Turgos *S* 89,4 id est *SP* et *B* 89,5 et similia *SP* uel filiam *B* 89,6 qui *BP* quod *S* aliud *BP* aliquod *S* 91,3 atrei *B*, om. *S* uiciabat *SP* uiciauit *B* genuerat *SP* genuit *B* 91,8 non mirum *S* ni mirum *BP* et *S* etiam *P*, om. *B* 91,9 SOCCO *BP* SUCCO *S* 91,11 humilia *BL* humiliora *SP* 92,1 istius *SP*

dicit: ¹⁰CARMINIBUS PROPE, id est pene, DIGNIS SOCCO, id est comedo. ¹¹Humilia carmina non sunt pene digna socco, immo digna socco quia sunt eius. ¹²Mediocria uero sunt pene digna socco, id est pene accedentia ad soccum.

¶ 92 SINGULA. Et quia ista illius et illa istius carmina dedignantur, idcirco QUEQUE SINGULA TENEANT DECENTEM, quia tunc decens erit, LOCUM suum, quem scilicet sunt SORTITA. ²Nam per sortem et inuentionem ab inuentoribus habuerunt.

¶ 93 INTERDUM. Dixi comediam nolle exponi tragicis uersibus, tragediam comicis. ²Sed tamen et comedia quandoque extollit uocem et tragedia quandoque deprimit, sed causa interueniente. ³Aliter enim uitium esset. ⁴Dicit itaque: INTERDUM et cetera. ⁵CREMES (nomen est senis in Terentio) DELITIGAT, id est fortiter declamat, ORE TUMIDO, id est clamoso. ⁶Causam subiungit, cum dicit IRATUS. ⁷Ira enim est alienatio mentis. ⁸Dum ergo mens loquentis alienatur, non mirum si in locutione proprietas non seruatur. ⁹Et e conuerso TRAGICUS PLERUMQUE DOLET, id est dolorem suum exprimit, PEDESTRI, id est humili, SERMONE. ¹⁰Et hoc in parte ostendit.

<¶> 96 THELEPHUS et cetera. Thelephus iste rex Misorum fuit, qui Achilli per Messiam regionem suam ad obsidionem Troie tendenti bellum intulit. ²Sed ab Achille grauiter uulneratus responsum accepit se non posse sanari nisi eadem dextera et eadem lancea idem uulnus reiteraretur. ³Regalibus itaque depositis ad Troiam perrexit, ibique procidens ad genua Achillis humilique supplicatione utens et locum oraculo faciens quod petebat obtinuit. ⁴Ecce qui prius describebat eum regem potentissimum, cum uenit ad illum supplicandi locum, ex necessitate stilum mutauit et uerbis dolentibus ipsius supplicationem expressit. ⁵PELEUS pater Achillis interfecto a se fratre suo Phoco Ceicem regem supplex adiit, et ut ab eo in aliqua parte regni sui reciperetur supplex impetrauit. ⁶Huius autem humiliationis causa in utraque parte fuit paupertas et exilium. ⁷PROICIT, id est recusat et abicit, AMPULLAS, id est ampullosa et inflata uerba, ET SESQUIPEDALIA, id est totum pedem obtinentia ut oratores (sesqui totum), PROICIT, dico, SI CURAT et cetera. ⁸COR auditoris QUERELA tangitur, quando ad misericordiam inclinatur.

¶ 99 NON SATIS. Probatum est diuersas materias diuersis metris includendas, quod supra dixit [*Hor. ars* 86]: "Descriptas seruare uices". ²Nunc autem ostendit quare colores operum subiunxit, ideo scilicet quod alterum non sufficit sine altero. ³Et hoc est: NON EST SATIS POEMATA ESSE PULCRA secundum proprietatem metri, nisi etiam sint DULCIA secundum colores operum. ⁴Et tunc postquam erunt dulcia, AGUNTO, id est agent, ANIMUM AUDITORIS QUOCUMQUE UOLENT siue ad risum <siue

illius *B* erit *B* erat *PL*, *om. S* 93,1 dixi *SPL* dixit *B* 93,2 post uocem *om.* et *B* 93,8 non mirum *S* non est mirum *P* nimirum *B* 96,1 ¶ *praeb. P*, cf. Keller/Holder ad 95: "*codd. quidam post pedestri interpungunt*" misorum *B* medorum *SP* mesiam *SP* messiam *B* suam *SP*, *om. B* ad *SP* in *B* obsidionem *SL* expeditionem *BP* troie *SP* troianam *B* 96,3 achillis *B* achilli *S* humilique *S* et humili *P* humili *B* 96,4 cum uenit *BP* conuenit *S* 'ne'cessitate *S* ipsius supplicationem *S* illius supplicationes *P* supplicationes illius *B* expressit *BPS*¹ depressit *S* 96,5 achillis *B* achilli *SP* sui *SP*, *om. B* 96,6 autem *SP* aliqui *B* causa *BP*, *om. S* in utraque parte *SP*, *om. B* 96,7 ampullosa *SP* amplosa *B* obtinentia *BP* obtineat iam *S* 96,8 misericordiam inclinatur *SPL* materiam incuruatur *B* 99,2 adiunxit *SP* subiunxit *B* quod *S* quia *BP* sine *BPS*¹ de *S* 99,3 etiam *SP* enim *B*

ad fletum, et uere ad fletum de quo minus uideretur>. ⁵<Nam HUMANI UULTUS, id est ex humanitate commoti, et cetera. ADESSE FLENTI, flere cum flente>.

¶ 102 <SI UIS ME FLERE. Et quia tamen difficilior est moueri ad fletum quam ad risum>, ideo in hac parte potissimum immoratur, dicens: ²O THELEPHE, id est scriptor Thelephi, SI UIS ME FLERE, PRIMUM TIBI IPSI DOLENDUM EST. ³Hic requiritur historia Demostenis. ⁴Pauper quidam uerberatus fuit Athenis, et suscepit causam cum suo percussore. ⁵Deinde iuit ad Demostenem optimum rethorem, et cepit eum rogare dicens: Domine ueni ad causam meam, quia uapulauisti. ⁶Cui Demostenes: non eo, inquit, quia non uapulauisti. ⁷Tunc ille cepit deierare et testari dicens: Pro deo ueni, quia per deum uapulauisti. ⁸Et ille: per deum, inquit, non eo, quia non uapulasti. ⁹Tunc miser ille omni consilio destitutus grauiter cepit flere. ¹⁰Tandem, inquit Demostenes, deprehendi quia uapulasti. ¹¹Uade ergo: nam ego eo tecum; fletus enim tuus dolorem indicat. ¹²Et ideo ait auctor: PRIMUM TIBI DOLENDUM EST.

¶ 104 MALE SI. Uere si uis me flere, primum tibi flendum est quia aliter negligere uel, quod peius est, deriderem. ²Et hoc est: SI MALE LOQUERIS MANDATA, id est causam susceptam. ³Tunc autem male loquimur, cum uerbis letis tristitiam exprimimus, uel e conuerso. ⁴AUT DORMITABO, id est negligam, AUT RIDEBO, id est irridebo. ⁵Et est afferesis. ⁶Ut autem neque dormitem neque irrideam, per propria uerba causam susceptam expone. ⁷Et docet quomodo dicens: TRISTIA et cetera.

¶ 108 FORMAT ENIM. Dixi uerba talia tales decere uultus, et hoc est ex imperio nature. ²Nam secundum extrinsecum habitum fortunarum intrinsecus naturaliter formamur. ³Si enim fuerit prospera fortuna, interius letamur, si uero aduersa, tristamur. ⁴Ad illos autem animi occultos motus interpretandos lingua nobis a natura collata est, que utique interpres non esset, si aliter nuntiaret quam intus lateret, et ideo tales uultus talia uerba decent. ⁵Lege ergo litteram: FORMAT, id est informat, NOS INTUS, id est in animo, NATURA AD, id est iuxta, et cetera. ⁶IUUAT respicit ad hoc quod dixit [*Hor. ars* 107] "ludentem lasciuia", IMPELLIT AD IRAM [106] "iratum plena minarum", DEDUCIT AD HUMUM [105] "tristitia mestum". ⁷Et quia DEDUCIT, ideo ANGIT.

99,4 postquam BP plus quam S agent L agant BP ?agunt S 99,4/102,1 siue ad fletum - ad risum BPS², om. S 99,5 ex BL, om. P 102,1 FLERE S, om. B est P, om. B THELEPHE B TELEPE S 102,5 iuit B ruit P u(t) S 102,6 uapulasti SP uapulauisti B 102,8 quia SB quia per deum P 102,11 Uade SP Uadit B ego eo SP eo et ego B 102,12 ideo SP ita B 104,1 flendum SP dolendum B negligere SP negligit B 104,4 irridebo SP irridendo B 104,5 afferesis SP offensis B 104,7 TRISTIA BP TRISTICIA S 108,2 [*Matth.* 1,45] formamur PL formatur BS 108,5 id est in animo B id est in anima P

¶ 111 POST EFFERT. Ita natura nos intus informat, et POST ipsa natura EFFERT, id est exprimit, ANIMI MOTUS, id est affectiones illas, INTERPRETE LINGUA, id est per linguam interpretem.

¶ 112 SI DICENTIS. Uere motus animi debet lingua interpretari secundum proprietatem singulorum, quia si aliter fiat, deridebitur. ²Et hoc est: SI DICTA ERUNT ABSONA, id est male consonantia, a FORTUNIS DICENTIS, id est illius qui inducitur (uerbi gratia si miseriam leta uoce exprimat), EQUITES et PEDITES TOLLENT CACHINNUM. ³Nota diuersos gradus in theatro.

¶ 114 INTERERIT. Ostendit diuersitatem locutionis secundum diuersitatem fortunarum, modo autem secundum diuersitatem dignitatis, etatis, condicionis, officii, patrie, ciuitatis. ²Et nota premissas diuersitates fortune secundum animum, has autem que sequuntur secundum personam. ³Iunge litteram sic: Si erunt dicta dissona, omnes ridebunt. ⁴Ne autem sint dissona, considera colores qui uarii sunt et diuersi. ⁵Nam MULTUM INTERERIT, an LOQUATUR DIUUS AN HEROS. ⁶Ecce secundum dignitatem. ⁷Diuus enim potentius heroe loquitur, qui adhuc mortalis est. ⁸SENEX et iuuenis secundum etatem, MATRONA et NUTRIX secundum condicionem, MERCATOR et agricola secundum officium, UAGUS et animo et corpore, CHOLCHUS et ASSIRIUS secundum patriam, NUTRITUS THEBIS et ARGIS secundum urbem.

¶ 119 AUT FAMAM. Tot predictis diuersitatibus, quia fortasse quis quereret quomodo hec omnia obseruare posset, instruit. ²Et docet quia, si de auditis scribere uelit, famam sequatur, si uero de inauditis, fingat CONUENIENTER, id est ita quod non sit in figmento suo aliqua contrarietas. ³Et hoc est: AUT FAMAM SEQUERE, id est aliorum auctoritatem, AUT FINGE et cetera.

¶ 120 SCRIPTOR. Prius ostendit quomodo famam sequatur, dicens: ²SCRIPTOR SI FORTE REPONIS ACHILLEM (bene dicit REPONIS, nam ab aliis sepe positus est) HONORATUM, id est honore dignum. ³Talem eum reponas: IMPIGER et cetera. ⁴NEGET IURA SIBI NATA, id est pro se statuta. ⁵Siquidem ad uiles coercendos iura fuerunt inuenta. ⁶NICHIL NON ARROGET ARMIS, id est quadam uiolentia omnia sibi attribuat.

<¶> 123 SIT MEDEA. Diuersa sunt exempla de fama sequenda. ²FEROX quia patriam prodidit, Absirtum fratrem suum membratim occidit, filios suos interemit. ³INUICTAQUE in maleficio.

iam iam S AD SP AD OMNEM B 111,1 nos SP, om. B 112,1 [Matth. 1,45] debet BP debent S 112,2 ABSONA SP DISSONA B inducitur BL ?inducatur P, om. S 114,1 [Cic. inv. 1,34sq.; Theod. inv. ad loc.; Matth. 1,41sq. 1,60. 1,75. 1,82; Ioh. 5,373sq.] etatis BP et Etatis S 114,2 fortune SP, om. B 114,3 ridebunt SP deridebunt B 114,4 diuersi SP uarii B 114,5 INTERERIT SP INTERERIT, id est distabit B DIUUS PB DAUUS SB² 114,7 diuus BP dauus S 114,8 condicionem SP considerationem B et agricola BP agricolam S et animo SP animo B 119,2 docet S dicit B docet obseruare P uelit SP uelis B ita SP itaque B in BP, om. S FINGE B edd. FINGERE S 120,2 ab BP, om. S positus SL positum P repositus B 120,3 reponas SP reponis B 120,5 coercendos SP chohercendas B 120,6 ARMIS SP, om. B uiolentia BP uiolenta S 123,1 ¶ prae. P 123,2 absirtum BP obsirtum S occidit SL abscidit B interfecit P 123,3 maleficio BP

¶ 123 ⁴FLEBILIS INO quia Athamas uir eius insania permotus filium suum Learcum interemit et ipsa se in mare cum Melicerta alio filio suo precipitauit.

¶ 124 PERFIDUS IXION quia Opponeum socerum suum dotem sibi promissam denegantem dare ad conuiuium inuitauit, et in scrobem igne plenam ipsum precipitem dedit. ²Uel aliter: PERFIDUS quia consecrarius Iunonis fuisset, eam de stupro interpellauit.

¶ 124 ³IO UAGA quia facta uacca per totum orbem diffugit.

¶ 124 ⁴TRISTIS HORESTES patre interfecto a matre et matre a se.

¶ 125 SI QUID INEXPERTUM SCENE. De exsecutione fame in persona ostendit, nunc autem docet quomodo fingat sibi conuenientia. ²Et hoc est: SI QUID COMMITTIS INEXPERTUM SCENE, id est scripture tue (scenon obumbraculum; inde scena quidam locus in theatro iuxta recitatore, ubi erant cortine extente infra quas latitabant persone, que prodibant ad suos gestus representandos, et inde scena theatrum uel recitatio uel scriptura recitanda appellatur), ³ET AUDES (difficultatem nota) FORMARE, id est fingere, PERSONAM NOUAM, id est quam nullus ante te attigerit, SERUETUR persona illa AD IMUM, id est ad finem, QUALIS AB INCEPTO PROCESSERIT, ET SIBI CONSTET, id est sit eadem per omnia, in se ipsa desinat et terminetur.

¶ 128 DIFFICILE EST. Et merito dixi AUDES. ²Nam est difficile inaudita proprie dicere. ³Et hoc est: DIFFICILE EST DICERE PROPRIE, id est competenter, COMMUNIA. ⁴Inaudita COMMUNIA dicit, quia omnibus ad fingendum sunt in commune proposita.

¶ 128 ⁵TUQUE RECTIUS. Quamuis illud sit difficile et ita laudabile, tamen sequi famam laudabilius est. ⁶Et hoc est: TUQUE et cetera. ⁷Uel totum legatur de fame executione, ita: ⁸DIFFICILE EST et cetera, quasi diceret: ⁹Dixi uel famam sequendam uel fingendum conuenienter, laudabilius tamen est famam sequi et COMMUNIA, id est omnibus trita, DICERE PROPRIE: nam est difficile. ¹⁰Et hoc est quod dicit: DIFFICILE et cetera. ¹¹¶ TUQUE. Et quia difficile est, ideo laudabile. ¹²Et hoc est: TUQUE et cetera. ¹³IN ACTUS tuos.

¶ 131 PUBLICA. Diceret ille: Quare tritam et publicam materiam mihi assumerem, cum non esset futura mea? ²Ad hoc dicit quia sui iuris erit, si taliter fecerit. ³Et hoc est: PUBLICA MATERIES, id est a pluribus tractata, ERIT PRIUATI IURIS, id est tui proprii, SI NON IMMORABERIS dictis aliorum. ⁴Non prohibet ne aliquando incidat, quia non potest cauere nec uitium est, sed moram prohibet. ⁵Et est metaphora a rectoribus curruum inducta. ⁶Cum enim currunt per uiam tritam, cauent sibi ab orbita trita quia nimis profunda est, et si quando incidant, quam citius possunt inde exeunt. ⁷ORBEM itaque hic appellat cursum et uestigia aliorum qui inde

malefacto S 123,4 mare P mari SB 124,1 opponeum SP ipponeum B 124,2 consecrarius (-segre- S) SP cum secretarius B eam SP eandem B 124,4 et matre SP, om. B 125,1 SCENE S, om. BP de exsecutione fame BP, om. S persona B personam SP 125,3 attigerit SPL attigit B ipsa SL, om. BP 128,1 [Gaufr. 2,3,132] 128,8 quasi diceret B quod SPL 128,9 fingendum BP fugienda S 128,11 est SP, om. B 131,3 MATERIES P edd. MATERIA B, comp. utitur S SI NON IMMORABERIS BL siue ?moralibus SP 131,6 ab BP per S 131,7 inde BP hec S p.corr. in ras. 133,2 de uerbo SP uerbo B non

tractauerunt, ORBEM dico UILEM et ideo uitandum et PATULUM. ⁸Et quia patet, bene potest sibi cauere ne faciat moram.

¶ 133 NEC UERBO. Preceptum est de transferenda materia. ²Dicit enim: Si quis uoluerit aliquam materiam de aliqua lingua in aliam transferre, nolit uerbum reddere de uerbo. ³Si enim ita proponeret, lex operis ita per omnia exequi cogeret, et fortassis deueniret ad aliquod uerbum quod <non> in utraque lingua conueniat, et sic uerbum de uerbo reddere non posset. ⁴Et hoc est: NEC UERBUM et cetera. ⁵Uerbum de uerbo reddit qui uerbum alicuius linguae transfert in uerbum alterius linguae eiusdem significationis. ⁶Idem FIDUS INTERPRES erit, si sic per omnia facere uoluerit. ⁷Quasi diceret: sensum transferre uelis, non uerba.

<¶> 134 NEC DESILIES. ²Quasi diceret: Si ita fidus interpres fueris tunc desilies, sed si non fueris non DESILIES, id est non decides, IN ARTUM, id est strictum et difficilem locum. ³Tractum est ab aliquo alium insequente, qui proposuerat ponere pedem suum ubicumque precedens posuit suum. ⁴Si igitur sequens aliquod precipitium inuenerit, quid faciet? ⁵LEX propositi et PUDOR cogit ut ibi PEDEM ponat. ⁶Nam precedens posuit. ⁷Sed interim aperta ibi fouea. ⁸Necessitas autem cogit ut pedem proferat et foueam transiliat, ne in foueam decidat. ⁹ARTUM itaque uocat illum difficilem locum, cum ad illud uerbum deueniret quod <non> in utraque lingua conuenit, et ita necessitas mutare cogit quod secundum propositum tenere nequit.

¶ 136 NEC SIC INCIPIES. Preceptum est de principio operis. ²Nimis altum et inflatum principium uitandum dicit. ³Post altum namque principium dignus finis inueniri nequit. ⁴Et hoc remouet per cuiusdam exemplum dicens: ⁵NEC SIC, id est ita turgide, INCIPIES UT SCRIPTOR CICLICUS OLIM subaudi inceptit. ⁶Antimachum significat quendam poetam qui de bello Troiano tam alte inceptit, quod finem tanto principio dignum inuenire non potuit. ⁷Et ecce principium eius: FORTUNAM PRIAMI et cetera.

¶ 138 QUID DIGNUM. In ipsum auctor per derisionem inuehitur: ²Tanta nobis promisit, HIC igitur PROMISSOR QUID FERET, id est referet, scilicet quod premium recipiet, DIGNUM TANTO HIATU, id est tanta promissione? ³Uel aliter: Tantum principium attulit, QUID igitur FERET, id est afferet id est quem finem, DIGNUM TANTO HIATU.

¶ 139 PARTURIENT. Secundum utramque sententiam bene inducitur prouerbum. ²Dignum premium non poterit ei conferri, quemadmodum partus muris non est dignus parturitione montis. ³Uel aliter: Uere dignum finem non poterit afferre, quomodo nec partus muris dignus est parturitioni montis. ⁴Et hoc est: PARTURIUNT et cetera. ⁵Apologus est: Terra quasi aliquid grande paritura foret, in quendam montem nimium turgendo euasit. ⁶Tandem de monte mus quidam erepsit. Inde hoc

suppleui, om. SBPL conueniat *S* conueniret *BPL* 133,7 uelis *B* uel *L*, *om. SP* 134 ¶ *prae. P* 134,2 tunc - fueris *SP*, *om. B* strictum *BP* districtum *S* 134,3 proposuerat *L* proposuerit *SB* propo<s>uit *P* 134,7 interim *BP*, *ras. S* 134,8 post ut *add. ibi S* transiliat *SP* transeat *B* 134,9 ad illud *B* aliud *S* ad aliquod *PL* non *suppleui, om. SBPL* 136,1 [*Math. 1,32*] 136,5 subaudi *L*, ?*S* subaudis *P* subaudit *B* 136,6 dignum *BP*, *om. B* 139,1 bene *SL* bonum *B* 139,2 premium non poterit *BP* non poterit premium *S* 139,3

prouerbiū emanauit PARTURIUNT et cetera, quod potest dici satirice aduersus grandia pollicentes et parua exhibentes.

¶ 140 QUANTO. Iste male incepit qui tam alte, sed multo melius Homerus qui humiliter. ²Et hoc est: QUANTO RECTIUS HIC incepit, et non mirum quia NIL MOLITUR, id est agit, INEPTĒ.

¶ 141 DIC MIHI. Nomen reticuit, sed per historie principium de quo intenderet declarauit. ²Nota Homerum duas fecisse historias, Iliadem de Ilio, Odisseam, id est Ulixeam, de reditu Ulixis. ³Hoc autem de Odixea sumptum est.

143 NON FUMUM. Miser ille de fulgido principio processit in tenebras, sed Homerus de humili et fumido principio processit ad lucem. ²Et hoc est: NON FUMUM, id est fumidum finem, COGITAT DARE EX FULGORE, id est ex fulgido principio, sicut ille fecit, sed EX FUMO, id est ex tenebroso et humili principio, LUCEM, id est lucidum finem, UT DEHINC, post humile principium.

¶ 145 ANTIPHATES rex Lestrigonum fuit, qui unum de sociis Ulixis deuorauit.

¶ 145 ²SCILLA ET CARIBDIS pericula sunt in mari. ³CICLOPS Poliphemus fuit, habens in medio frontis unicum oculum instar clipei, quem iactu teli eripuit sibi Ulixes et sic euasit. ³Hec omnia pericula passus est Ulixes.

<¶> 146 <NEC REDITUM>. Preceptum aliud de operis principio, et uituperat hic nimis remotum principium. ²Dicit autem Homerum non taliter incepisse. ³Quidam suscepit describere reditum Diomedis a Troia, et incepit ubi Tideus pater eius Meleagrum fratrem suum interfecit et in Greciam fugit, ibique Adrastus filiam suam Deiphilem ei sociauit, indeque suscepit filium Diomedem, qui longo post tempore finito bello Thebano ad Troie bellum profectus et decem annis ibidem moratus tandem rediuit. ⁴Ille itaque miser nimis ab intentione sua se remouit. ⁵Dicit itaque: NEC REDITUM a Troia, scilicet ORDITUR, id est incipit.

¶ 147 NEC GEMINO. Aliud exemplum nimis remoti principii. ²Quidam enim incepit bellum Troianum ab eo puncto ubi Iupiter in specie cigni concubuit cum Leda et genuit Helenam, que post multum temporis causa fuit belli Troiani. ³Et hoc est: A GEMINO OUO, quia in specie cigni duo ibi oua posuit Iuppiter.

¶ 148 SEMPER AD EUENTUM. Ita remotum principium deuitat Homerus. ²Nam SEMPER AD EUENTUM, id est ad exitum, FESTINAT. ³Et per hec omnia probat Homerum NICHIL INEPTĒ MOLIRI. ⁴ET IN MEDIAS. Et uere tale principium deuitat, qui uere ad exitum festinat. ⁵Nam etiam principium suum de media sumit materia. ⁶Et hoc est: RAPIT. Non per circuitiones inducit, sed statim quasi ad nota auditorem rapit. ⁷Et hoc est: IN MEDIAS RES, id est in mediam materiam, NON SECUS, id est non aliter, AC, id est quam, NOTAS.

afferre SP conferre B 139,5 est BP, om. S 140,1 post QUANTO add. REC(TIUS) B post iste add. miser B 140,2 non mirum S nimirum BP 141,1 [Ioh. 5,386sq.] intenderet SP intendit B 141,2 odisseam S odixeam BP hoc BL hic S sumptum SP assumptum B 143,1 ad S in BP ex tenebroso BP tenebroso S 145,2 poliphemus BP polithemus S sibi S ei BP 145,2/145,3 et sic - est ulixes S (et contextu amplificato L), om. BP 146,1 ¶NEC REDITUM P, om. SB operis SP, om. B uituperat SP uitupera B 146,3 pater eius SP, om. B suum BP eius S ei sociauit SP desponsauit B indeque S et inde L tandemque P de qua B thebano BP themano S et decem P decem B id est decem S moratus SP commoratus B 146,4 se BP, om. S 147,2 concubuit SP concubiit B troiani BP troianis S

¶ 151 ATQUE ITA. Hic exemplo Homeri innuit quomodo debeant poete fingere.
²Et est contra illud uitium de incongrua partium positione. ³ATQUE ITA MENTITUR, id est fingit, Homerus et cetera.

¶ 153 TU QUID EGO. Superius ad obseruantiam proprietatum inuitauerat. ²Et quia sine ea carmen bonum esse non potest, iterum inuitat, et ostendit adeo bonum esse quod ab omnibus desideretur. ³Et hoc est: TU AUDI QUID EGO DESIDEREM ET POPULUS MECUM.

¶ 154 SI PLAUSORIS. Quid desideret ostendit, proprietates scilicet; que si non affuerint, non habebit auditores. ²Nota quod in recitationibus theatrum parabatur auleis, et finita recitatione dicebat recitator ad populum: UOS ualete et PLAUDITE. ³Tunc fiebat plausus in populo. ⁴Dicit itaque: Si uis ut populus plaudat, nota MORES CUIUSQUE ETATIS. ⁵Et hoc est in libro: MANENTIS, id est expectantis, AULEA, donec scilicet replicentur (finita enim recitatione plicabantur), ET USQUE, id est assidue, SESSURI DONEC CANTOR, id est recitator, DICAT: UOS PLAUDITE. ⁶Si, inquam, hoc est, NOTANDI et cetera, ⁷et DECOR. Quod superius colores, hic decorem appellat. ⁸MOBILIBUS NATURIS ET MOBILIBUS ANNIS. Alterum sequitur ex altero. ⁹Nam ex mobilitate annorum sequitur mobilitas naturarum, ut inferius ostendetur.

¶ 158 REDDERE. Ecce secundum mobilitatem temporum mobilitas morum. ²Post premissa exempla diuersarum proprietatum, ubi ait [*Hor. ars 114*] "Intererit multum diuusne loquatur an heros" et cetera, non hec superfluunt exempla. ³Ibi quippe secundum diuersas personas, hic autem eadem persona secundum diuersas etates. ⁴Et hoc est: REDDERE et cetera, id est PUER QUI IAM SCIT respondere. ⁵CERTO PEDE, id est non titubanti. ⁶GESTIT, id est cupit, COLLUDERE PARIBUS, id est equalibus suis. ⁷TEMERE facile ex leui causa.

¶ 161 IMBERBIS. Ita, si fuerit puer, debes de eo loqui. ²Si uero fuerit adolescens, tales habeat mores. ³Unde de ipso taliter debeas loqui: ³CUSTODE REMOTO. Dum puer est, et sub disciplina pedagogum habet. ⁴Factus adolescens, et pedagogum et disciplinam exiit. ⁵SUBLIMIS gloriosus. ⁶CUPIDUS non ut retineat, sed ut profundat. ⁷Et hoc est: PERNIX, id est uelox, RELINQUERE AMATA.

¶ 166 CONUERSIS. Ecce de uiro. ²CONUERSIS STUDIIS quia uir factus studia que habuit adolescens conuertit in alia, sicut exponitur in libro. ³HONORI honoratis. ⁴LABORET MUTARE. Malefacta mutanda et emendanda sunt.

¶ 169 MULTA. Ecce de sene. ²TIMIDE, nam timet ne sibi deficiat, et GELIDE, id est strictim ad modum gelu, quod stringit. ³DILATOR, nam semper differt expendere. ⁴SPE LONGUS, sperat enim se diu uicturum, et ideo differt. ⁵INERS

148,2 post SEMPER add. FESTI(NAT), id est tendit B FESTINAT SP, om. B 148,4 qui P, om. SB 148,6 inducit BP induxit S nota BP uota S 151,1 hic SP hoc B 151,3 id est BP, om. S 153,1 ad BP, om. S 153,2 ea carmen B illa carmen P eo carmine S 154,1 desideret SP desiderant B habebit SP habebis B 154,2 parabatur BP paratur S 154,8 prae Alterum add. nam B 158,2 diuusne BP dauusne S 158,4 post SCIT add. loqui et B 158,6 id est cupit BP cupit S 161,2/161,3 Si uero - loqui SPL, om. B 161,3 Unde SP ut L taliter S aliter PL 161,4 pedagogum et disciplinam exiit BP disciplinam et pedagogum exiuit SB 161,5 gloriosus SL generosus B 166,2 STUDIIS BP, om. S exponitur SL exponetur B 169,2 TIMIDE BP et TIMIDE S timet ne P timet ubi S, om. B deficiat BP deficitur

nullius artis et ualitudinis. ⁶AUDUS FUTURI preterita retinet et cupit futura. ⁷DIFFICILIS omnibus grauis. ⁸QUERULUS, semper enim, si etiam diues sit, conqueritur.

¶ 175 MULTA FERUNT. Unde diceret aliquis: Tot premunt incommoda senem? ²Respondet quia ANNI dum ueniunt COMMODA MULTA FERUNT, id est afferunt, dum abeunt eadem defferunt. ³Anni dicuntur uenire usque uersus sexagesimum annum, deinde recedere.

¶ 176 NE FORTE. Et quia diuersis etatibus diuersa sunt adiuncta, itaque ne ea que senis sunt iuueni acommodentur, in adiunctis immorandum est. ²Et hoc est: NE PARTES, id est proprietates, et cetera, MANDENTUR, id est atribuantur. ³APTIS, id est idoneis.

¶ 179 AUT AGITUR. Causam subdit quare in adiunctis immorandum sit, sed longa circuitiōne ad illud accedit. ²Eorum enim que ad animam descendunt, quedam per oculos quedam per aures descendunt. ³Sed que per oculos et certius et citius, que uero per aures et segnius et incertius. ⁴Ut ergo ea que per aures ad animam ueniunt et citius et certius capiantur, immorandum est in adiunctis. ⁵Quanto magis enim proprie quid dicitur, tanto citius et certius anime per aurem renunciantur. ⁶Et quod auris segnius capiat, ab hoc puncto incipit, dicens: ⁷DEMISSA PER AUREM IRRITANT, id est commouent, <ANIMOS>. ⁸Anima est in sede quietis sue, donec per ista extrinseca sibi nuntiata commoueat. ⁹ANIMOS per animam posuit. ¹⁰SEGNIS, id est tardius, QUAM ea QUE SUNT SUBIECTA, id est subposita, OCULIS FIDELIBUS. ¹¹Nam ipse oculus capit; ideo dixit SUBIECTA. ¹²FIDELIS autem dicit, quia uix falluntur. ¹³ET QUE IPSE SPECTATOR TRADIT SIBI. Qui spectat ipse sibi tradit, qui uero audit ipse non sibi tradit, sed locutor tradit auditori. ¹⁴Uersibus istis prius lectis iste legendus est AUT AGITUR et cetera. ¹⁵Contrario diceret aliquis: Quid ad rem de oculo et de aure? ¹⁶Respondet: Multum ad rem. ¹⁷Eorum enim, que in theatro ostenduntur, alia gestu tantum (ecce oculus necessarius), alia et gestu et uerbo (ecce et oculus et auris), alia uerbo tantum (ecce auris necessaria). ¹⁸Duo premissa membra huius diuisionis habentur in uersu illo AUT AGITUR et cetera, tertium uero inferius ubi dicitur MULTAQUE TOLLES EX OCULIS QUE MOX NARRET FACUNDIA PRESENS. ¹⁹Lege ergo sic litteram: RES, id est materia, AUT AGITUR tantum, id est actu et gestu representatur, IN SCENIS, id est in recitationibus. -- ²⁰Nota non sic esse intelligendum quod tota materia gestu tantum ostendatur, sed in materia quedam loca sunt ubi gestus tantum necessarius est, et nullo modo uerbum. ²¹Considera locum illum in Terentio [*Ter. Ad. 155sq.*], ubi inducitur <Escinus cum Parmenone eripiens lenoni puellam, et leno proclamans sequitur>. ²²Escinus uero Parmenoni imperat ut quotienscumque ei innuerit, "continuo pugnus eius hereat in

S strictim *SP* strictum *B* quod *SP* et *B* 169,8 sit *BP*, om. *S* 175,1 tot *SP* totne *B* 175,2 post Respondet add. hec *B* MULTA FERUNT id est *B*, om. *SP* 176,2 attribuantur *BL* atribuentur *S* 179,1 immorandum *BP* immorandus *S* longa *SP* longa usus *B* 179,5 aurem *SP* aures *B* 179,7 ANIMOS om. *SB*, post IRRITANT hab. *L* 179,8 extrinseca *SP* intrinseca *B* 179,13 SIBI *BP*, om. *S* 179,14 istis *SP*, om. *B* 179,15 diceret *SP* dixit *B* 179,17 ecce et *S* ecce *BP* alia uerbo *SP* alia non uerbo *B* 179,18 uersu *B* uerso *S* AUT AGITUR - dicitur *SP*, om. *B* 179,20 non *SP* num *B* et *SP*, om. *B* 179,21 [*Don. Ter. Ad.*

mala". ²³Innuat Escinus et ille ferit, leno exclamat. ²⁴Escinus uero: geminabit, inquit, nisi caues. ²⁵Parmeno autem audito "gemma" ante quam audiat "bit", putat esse imperationem non indicationem, et repercutit. ²⁶Hic tantum gestus necessarius est, et uerbum nullum. ²⁷Et plura in hunc modum inueniuntur. -- ²⁸Littera prosequenda est: AUT ACTA, id est gestu ostensa, REFERTUR etiam per uerba. ²⁹Ecce hic et oculus et auris necessaria sunt, sed auris segnior est ad percipiendum. ³⁰Et hoc est quod dicit: SEGNIS et cetera. ³¹Lege iterum uersus illos in transcurso:

¶ 182 NON TAMEN. Quia dixerat oculos fideles, fortassis uellet omnia ostendere sub oculo. ²Dicit itaque Horatius: quamuis hoc dixerim, NON PROMES, id est non gestu ostendes, IN SCENAM, in theatrum, DIGNA GERI INTUS, id est digna oculari. ³Que intus geruntur, quodam modo oculantur. ⁴Quod statim glosat, cum subdit MULTAQUE TOLLES EX OCULIS, ex gestu, que tamen uerbo proferes. ⁵Et hoc est: QUE MOX NARRET FACUNDIA PRESENS, id est efficax et manifesta. ⁶Et ecce hic tertium membrum premissae diuisionis, quod scilicet quedam tantum uerbo ostenduntur.

¶ 185 NE PUEROS. Ecce quedam de illis multis que ex oculis sunt tollenda, et uerbo tantum explananda. ²Notum est de Medea que filios suos trucidauit, et de Atreo qui puerum uxore sua a fratre Thieste genitum coxit et fratri comedendum dedit, et quomodo Progne uersa est in hirundinem, quia filium suum interfecit et Tereo marito suo comedendum dedit, et quomodo Cadmus in anguem, quia anguem deis sacratum interfecit. ³CORAM et PALAM, scilicet sub oculo.

¶ 188 <QUODCUMQUE. Quare ista ex oculis sint tollenda subiungit, quia et incredibilia sunt et displicent>. ²<Et hoc est>: QUODCUMQUE OSTENDIS MIHI SIC, id est sub oculo, INCREDULUS ODI.

¶ 189 NEUE MINOR. Hic incipit instruere comedum et dare precepta in comediam. ²Dicit itaque quod in comedia neque plures neque pauciores debent esse actus quam quinque. ³Actus comediae uocat dispositiones et partitiones materie, ut in prima comedia Terentii [*Andria*] potest uideri. ⁴Ubi agitur de simulatione et apparatu falsarum nuptiarum, primus actus et prima partitio est. ⁵Ubi uero agitur de destructione illius simulationis, secundus actus est, id est secunda partitio, et sic de aliis. ⁶Ordo littere: FABULA QUE UULT POSCI ET SPECTATA UULT REPONI, id est que adeo bona est quod sepius poscitur, NEUE SIT MINOR, id est breuior, NEU PRODUCTIOR, id est extensior, QUINTO ACTU.

¶ 191 ¹NEC DEUS. Aliud preceptum quod tam ad comediam quam ad aliam scripturam retorqueri potest, ne uidelicet diuina et autentica persona intersit, nisi

173] Escinus - sequitur BP, om. S 179,22 continuo SP, om. B eius hereat in mala S hereat in mala P hereat in mala eius B 179,25 bit BP ibit S 179,29 et oculus BP oculus S percipiendum SP percipiendum B 179,30 est quod S, om. BP 179,31 iterum SP tantum B 182,1 post uellet add. ille B 182,2 ostendes BP ostendens S 182,4 tamen SP inde B 185,1 NE SP NEC B 185,2 uxore S in uxore BP suo comedendum BP suo S 185,3 et SL id est BP 188,1/188,2 QUODCUMQUE - Et hoc est BP, S¹ i.m., om. S 188,2 OSTENDIS edd. OSTENDIT B est SP post ODI add. quia non tantum materie non credo sed etiam de odio habeo B quia falsum erit P 189,2 quod SP, om. B debent BP dabant S esse actus BP actus esse S 189,2/189,3 quinque. actus BP, om. S 189,6 UULT REPONI SP REPONI B id est que BP que S id est breuior BP breuior S 191,1 Aliud preceptum

ad aliquem difficillimum locum peruentum fuerit. ²Non prohibet ne agatur de deis et de nobilibus personis, quia hoc non est interesse deum. ³Deum autem interesse est quando aliquis tractatui, quem de aliis rebus incepisset, deum subito interiaceret. ⁴Et hoc prohibet dicens: NEC DEUS INTERSIT, id est interponatur, NISI INCIDERIT, id est interuenerit, NODUS, id est difficultas, DIGNUS deo UINDICE, id est solutore. ⁵Hoc potest notari in omnibus inuocationibus quas faciunt poete, ut Uirgilius, cum Enee pietatem descripsisset et ipsius tormenta ostendisset, quia contrarium erat pium adeo affligi. ⁶Ad hoc exponendum non sufficebat, quia nodus ille nisi per autenticam personam solui non poterat, et ideo ad denodandum musam suam inuocat, dicens [*Verg. Aen. 1,8*] "Musa mihi" et cetera.

¶ 192 NEC QUARTA LOQUI. Aliud preceptum tantum ad comediam pertinens. ²Scene dicuntur distinctiones comedie. ³In una scena potest esse tantum una persona, possunt esse due uel tres uel quatuor uel ampliores. ⁴Una queque persona que tres excedit, quarta possit dici. ⁵Quod si supra tres aliqua fuerit, non LABORET LOQUI. ⁶Non prohibet ne loquatur, sed ne supra modum loquatur, quia iam confusio generatur. ⁷Et hoc dicit: NEC QUARTA LOQUI PERSONA LABORET.

¶ 193 AUCTORIS. Preceptum est non de scriptura, sed de recitatione. ²Dicit enim quia si quis recitare uoluerit, oportebit ut optimos defensores habeat. ³Erant enim Rome quidam maligni, qui introducendo ursos et pugiles et alia spectacula recitationes bonorum poetarum disturbabant. ⁴Unde necessaria erat quelibet nobilis et prepotens persona, que ista auerteret et populum tumultuantem sedaret. ⁵Dicit ergo: CHORUS uirilis et OFFICIUM UIRILE et cetera. ⁶PARTES AUCTORIS uocat recitorem, gesticulatores, tibicines et similia. ⁷INTERCINAT, id est interueniat, <MEDIOS ACTUS QUOD NON> CONDUCAT, id est utile sit, PROPOSITO. ⁸Propositum est eius ut ad finem recitationem perducatur. ⁹Illud autem utile non est quod propositum rumpit nec apte adheret.

¶ 196 ILLE. Quomodo defensores illos poterit habere instruit: amet bonos et faueat bonis, et boni sibi fauebunt. ²Et hoc est: ILLE BONIS FAUEAT ET CONSILIETUR AMICE, id est amicabiliter. ³REGAT, id est pacificet. ⁴OCIA APERTIS PORTIS. Tempore pacis porte aperiuntur. ⁵TEGAT COMMISSA, id est sit fidelis in commisso. ⁶MISERIS ad miseros.

SP, om. B aliam *BP* ?illam *S* ne *SP* nec *B* autentica *BP* authencia *S* ad *BP, om. S* 191,2 Non *SP* nunc *B* 191,3 tractatui quem *BP* tractauit quod *S* subito *SP, om. B* 191,4 Et *SP, om. B* id est interponatur - UINDICE *SP, om. B* deo UINDICE *PL IUDI. S*² in *ras.* solutore *SP* salutore *B* 191,5 [*Glosae in Iuv. 4,34 p. 181; Ioh. 5,328sqq.*] erat *BP* est *S* 191,6 et ideo *SP, om. B* ad *SP* ad hoc *B* et cetera *S* causas me. *B* 192,4 Una *SP* Sed una *B* 192,4 possit *S* potest *BP* 192,5 Quod si *SP* dicit ergo quod si *B* non *SP* nisi *B* 192,6 ne supra modum *BP* supra ne *S* generatur *SB* generaretur *PL, fort. melius* 192,7 et hoc dicit *BP, om. S* 193,1 AUCTORIS *SP* ACTORIS *BL* non *BP* ne *S* 193,3 quidam maligni *S* quidam inuidi quidam maligni *BP* disturbabant *BP* ?destituebant *S* 193,4 post nobilis *add.* persona *B* 193,6 AUCTORIS *SP* ACTORIS *BL* 193,7 MEDIOS ACTUS QUOD NON *BP, ras. S* 193,8 est eius *PS* (sed est *euan. S*) eius est *B* 196,1 faueat *BP* foueat *S* 196,2 ET CONSL. (CONCI. *B*) AMICE id est *BP* et cetera *S* 196,4 OCIA A. POR. (uel APER.) *B* U.A. *P, om. S* 196,5 COMMIS. *P* CONSI. *B, om. S* sit

¶ 202 TIBIA. Posset aliquis querere: Cum antiquitus pauca in carmine sufficerent, cur modo tot et tanta requiruntur? ²Huic tacite questioni respondet, quod uoluptas et morum corruptela hoc effecit. ³Sed quandam similitudinem premitit, scilicet cum antiquitus tibia et sine ornatu et parua esset et pauca haberet foramina, modo erat ornata, grandis, et plura habebat foramina, quod iterum contigit ex morum corruptela. ⁴Et incipit a similitudine, dicens: TIBIA NON erat olim, UT NUNC est, IUNCTA ORICALCO, et non erat EMULA TUBE, ut nunc est. ⁵Tibia gracilis esse solebat, modo grossa ut tuba, sed TENUIS quantum ad ornatum et SIMPLEX quantum ad sonum, FORAMINE existente PAUCO. ⁶Et quamuis esset et tenuis et simplex, tamen ERAT UTILIS ASPIRARE ET ADESSE CHORIS et COMPLERE SEDILIA, quia NONDUM erant NIMIS SPISSA, quia nondum erat tanta hominum turba.

¶ 208 POSTQUAM. Dum essent pauperes et casti et uerecundi, talis erat tibia. ²Sed postquam facti sunt diuites, affuit et morum corruptio, et ita ampliata est tibia tum in ornatu, tum in sono, tum in foraminum multitudine. ³Et hoc est: POSTQUAM CEPIT et cetera. ⁴DIURNO, id est per totum diem bibito. ⁵GENIUS deus est humane nature, qui placatur cum homo bene procuratur. ⁶Qui enim se bene procurat, naturam suam conseruat. ⁷POSTQUAM, inquam, hoc fuit, ACCESSIT <MAIOR LICENTIA>. ⁸NUMERIS foraminum et MODIS, id est modulationibus. ⁹Alterum sequitur ex altero: nam ex diuersitate foraminum sequitur diuersitas modulationum.

¶ 212 INDOCTUS. Et quid mirum si maior licentia accessit, quia cum essent corrupti nulli sapientie intenderent. ²Et hoc est: RUSTICUS INDOCTUS, id est stolidus, et LIBER LABORUM, id est liberatus a laboribus, quia laborem uoluptati postponebat, ipse, dico, CONFUSUS, id est commixtus, URBANO, quia ruris labore deposito uoluptatem urbis appetebat, et idem TURPIS, id est incultus, commixtus HONESTO, id est urbano, quia urbanis incultiores sunt rustici, ille, inquam, talis, QUID SAPERET, id est cui sapientie intenderet? ³SIC ETIAM TIBICEN ADDIDIT MOTUM, quia quodam motu et gestu decantabat et ita luxuriam prouocabat: nam alterum sequitur ex altero. ⁴ARTI PRISCE que bona erat et bonis placebat olim. ⁵Et UAGUS TRAXIT UESTEM PER PULPITA, et hoc totum ad luxuriam excitandam.

¶ 216 SIC ETIAM FIDIBUS. Ecce solutio tacite questionis. ²SEUERIS prius. Erat enim prius tetracordum, id est quatuor tantum <cordis>. ³<Postea creuerunt> corde, creuerunt et uoces ex earum diuersitate, et FACUNDIA PRECEPS, id est precipitans omnia, TULIT, id est attulit, ELOQUIUM INSOLITUM (prius enim dicebatur

fidelis BP fidelis sit S 202,3 effecit P efficit S fecit B plura habebat BP modo plura habebit S contigit BP contingit S 202,4 EMULA TU. B EMU. P ?E.?T. S 202,5 ut tuba BP, om. S 202,6 esset B esse S erat P tamen BP et tamen S 208,1 et casti BP casti S 208,2 est BP, om. S 208,5 placatur S bene placatur P bene complacatur B 208,6 conseruat SP seruat B 208,7 MAIOR LICENTIA BP, om. S 208,8 NUMERIS BP NUMERISQUE MODIS S MODIS SP MODUM B 208,9 modulationum SP uocum et modulationum B 212,2 quia laborem SL qui laborem B ruris BL urbanis S deposito B disposito L postposito S SAPERET BL SUPERET S FACERET P 212,3 motu BP metu S 212,4 olim SP enim B 212,5 TRAXIT - PULPITA BP ?NE PROCUL S 216,2 cordis BP cordarum L 216,2/216,3 cordis - creuerunt BP, om. S 216,3 earum SP eadem B

"apponit ulmis uites", modo uero dicitur "maritat ulmos uitibus") et ita SENTENTIA SAGAX UTILIUM RERUM, id est faciens nos sagaces de rebus utilibus, et DIUINA FUTURI, id est faciens nos diuinos et prouidos de futuro, NON DISCREPUIT a DELPHIS SORTILEGIS. ⁴Apud Delphon in templo Appollinis dabantur per quasdam sortes ambigua et obscura responsa. ⁵Similiter sententia modo est obscura. ⁶Cum enim prius diceretur "Pamphilus uitiauit Glicerium", statim intelligebatur. ⁷Modo uero cum dicatur "Pamphilus dormiuit cum Glicerio" uel "habuit rem cum Glicerio", obscuritate quadam et ambiguitate sensus eius ignoratur.

¶ 220 CARMINE. Illa supradicta ad uoluptatem generandam inuenta sunt, et etiam propter eandem causam tragedie satira admixta est. ²Et hoc est: CARMINE et cetera. CERTAUIT, quoniam trage-di magna utuntur declamatione. ³OB UILEM HIRCUM, non quod non haberent aliud dignum premium, sed ad fetorem materie designandum hircus ei dabatur. ⁴NUDAUIT. Ad proprietatem satire respexit, que nuda dicitur quoniam aperte reprehendit. ⁵SATIROS AGRESTES. Non enim in satira ornata uerba sunt, sed agrestia et inculta. ⁶ET ASPER, quantum ad grauitatem tragedie, <TEMPTAUIT IOCUM, quantum ad leuitatem satire, INCOLUMI GRAUITATE, id est retenta grauitate tragedie>. ⁷EO QUOD. Causa est quare admixta satira est tragedie, quia aliter non haberet spectatorem. ⁸Et hoc est: EO QUOD SPECTATOR. ⁹SPECTATOR ideo dixit, quia tragedia sub gestu ostenditur. ¹⁰MORANDUS, detinendus, utpote ebrius. ¹¹Et hoc est: FUNCTUS SACRIS ET POTUS ET ideo EXLEX. Ebrius enim nulla lege cohercetur.

225 UERUM ITA RISORES. Modo redit ad precepta danda, et hic instruit satiricum et in satira tragedie admiscenda et in satira per se scribenda, quasi diceret: ²Ita admiscebatur, sed ita debent admisceri ne et persona inducta tragedie ex uicinitate satire humilietur, nec persona inducta satire ex uicinitate tragedie extollatur, immo una queque suam obseruet proprietatem. ³Et hoc dicit: UERUM ITA CONUENIET, id est conueniens erit, COMMENDARE, id est commendabiliter describere, ⁴uel COMMENDARE, <id est commandare, id est simul mandare, id est miscere, RISORES DICACES SATIROS>. ⁵<Proprietates sunt satire. Satira> enim derisoria est, quia cum quodam cachinno reprehendit. ⁶Dicax est quia neque pro minis neque pro muneribus cuiquam parcit. ⁷ITA UERTERE SERIA tragedie LUDO satire, NE QUICUMQUE DEUS, ne QUICUMQUE ADHIBEBITUR HEROS, scilicet quecumque nobilis persona tragedie pertinens, NUPER CONSPECTUS IN REGALI AURO ET OSTRO, sicut decet nobilem personam, postea MIGRET, id est deueniat, IN OBSCURAS TABERNAS, id est uiles domos, HUMILI SERMONE, id est humilitate satire, AUT, etiam ne, CAPTET ipsa

maritat SP quia aritat B nos diuinos B diuinos S a BP s. S 216,4 dabantur ... responsa BP dabatur ... responsio S 216,5 sententia modo BP modo sententia S 216,6 Cum BP Cui S glicerium B gliscerium S, et sim. in sequentibus 220,1 uoptatem S 220,2 quoniam SP quia B 220,3 post materie add. sue B 220,6 TEMPTAUIT - tragedie BP, om. S 220,8 SPECTATOR BP, om. S 225,1 satiricum et P satiricum B satirice et S scribenda S . describenda BP 225,2 admiscebatur SP admiscebantur B debent SB, sed fort. debet legend. 225,3 commendabiliter B commendabilius P commendabit S 225,4/225,5 id est commandare - satira BL, om. S 225,4 id est simul B scilicet insimul L 225,7 ne S, om. B pertinens BP pertiens S CONSPEC. IN B OS. S HUMILI SERMONE BP, ras. S etiam BP et S

satira NUBES ET INANIA, id est ne ascendat ad altum stilum ex uicinitate tragedie, DUM ipsa UITAT HUMUM, id est humilem modum dicendi.

¶ 231 EFFUTIRE. Diceret aliquis: Potestne tragedia admisceri satire ita quod ipsa suam retineat grauitatem? ²Respondet: Potest utique. ³Et inde inducit similitudinem de matrona meretricibus in ludo choree admixta. ⁴Pudicitia matrone bene conuenit grauitati tragedie, procacitas meretricis proteruitati satire. ⁵Dicit ergo: TRAGEDIA INDIGNA EFFUTIRE, id est ex toto fundere, LEUES UERSUS. ⁶Si aliquos leues uersus fuderit non est mirum, sed si multos effuderit indignum est. ⁷PUDIBUNDA, id est retinens pudorem suum, PAULUM INTERERIT PROTERUIS SATIRIS, UT MATRONA IUSSA MOUERI, id est choree interesse, FESTIS DIEBUS.

¶ 234 NON EGO. Hic instruit eum in satira per se scribenda, et dicit quia in satira debent esse UERBA INORNATA. ²Non enim debet sequi ornatum uerborum, debent esse UERBA DOMINANTIA, id est uiuida et expresse significantia, sicut dominus expresse imperat quod non auderet seruus. ³Et nuda uerba debet habere satira quia denudat et aperte reprehendit, et debet differre a tragedia quia illa alto, ista mediocri utitur stilo. ⁴Et non solum hoc debet satira obseruare, sed etiam proprietates unius cuiusque persone tenere. ⁵Et hoc dicit: o PISONES, EGO SCRIPTOR SATIRARUM NON SOLUM AMABO NOMINA INORNATA ET DOMINANTIA ET UERBA INORNATA ET DOMINANTIA. ⁶Et accipe NOMINA illam octauam partem orationis, similiter et UERBA. ⁷NEC SIC ENITAR DIFFERRE TRAGICO COLORI, id est a tragico colore, ut et hoc non obseruem. ⁸Et hoc est: UT NICHIL INTERSIT, id est nichil interesse iudicem. ⁹Multum enim interest an LOQUATUR DAUUS, qui arguitur de furto, an AUDAX PHITIAS, que arguitur de deceptione. ¹⁰Unde ait LUCRATA TALENTUM EMUNXTO SIMONE. ¹¹Persone iste satire non sunt, sed sunt de Plauto sumpte. ¹²AN SILENUS CUSTOS et FAMULUS DEI ALUMPNI, scilicet Bachi. ¹³Hic arguitur de ebrietate.

¶ 240 EX NOTO. Diceret ille: Quomodo tot proprietates poteris obseruare? ²Respondet: Considerabo iam facta, et ad eorum similitudinem fingam noua. ³Et hoc est: SEQUAR CARMEN FICTUM, id est quod fingam, EX NOTO, id est ex similitudine noti id est usitati, et tam bene tamque leuiter UT QUIUIS SPERET SIBI IDEM, id est cuiuis uideatur facile idem facere, et tamen non possit. ⁴Et hoc est: AUSUS IDEM et cetera. ⁵Et quare frustra subiungit: TANTUM HONORIS ACCEDIT carminibus meis SUMPTIS DE MEDIO, id est de communi usu dicendi, scilicet de noto.

ascendat SP [[abscondat]] atendant B id est humilem BP humilem S 231,4 procacitas BP procacitas S 231,5 LEUES UERSUS BL, om. SP post LEUES UERSUS add. futs erat quoddam uas in templo cibeles, de cuius sacrificio nichil licebat remanere neque humana manu effundere. Unde erat uas illud habens os latum et fundum strictum, et statim ?immergebatur et nichil retinebat. inde fucio futs, fu<n>do -dis. EFFUTIRE, id est ex toto fundere B (sim. PL, Schol. Vindob. et Turic., Glosae ad Iuv. acc. p. 90, e Serv. Aen. 11,339) 231,6 leues SP, om. B fuderit BP funderit S sed si B sed S si P effuderit BP effunderit S 234,1 hic BP hoc S eum BP, om. S UERBA B, om. SP 234,2 enim BP id est S uiuida SP munda B 234,3 nuda P^l uiua SBL illa P quia SP quod B 234,5 o BP, om. S SATIRARUM B SA. SPL SATYRORUM edd. NOM. IN. ET D. ET UER. IN. ET D. P N. ET D. ET UERBA IN. ET D. S NO. INOR. ET DO. UERBA B 234,6 [i unam octo partium orationis] 234,7 a SP, om. B 234,9 arguitur de deceptione (de om. P) SP dein de conceptione arguitur B 240,2 iam BP omnia S 240,3 id est ex B id est S et ex P usitati SP usurpati B SPERET BP SPERAT S cuiuis SP ut cuiuis B possit BP

¶ 244 SILUIS. Et quia tantum ualeo in satira describenda, ergo caueant sibi alii satirici, ne aut nimium tenera et lasciua uerba proferant, aut nimium turpia dicant.² Et hoc est: FAUNI, id est satirici quos Faunos appellat pro diutina ruris habitatione, uel FAUNI, id est Satiri (nam eadem numina sunt Fauni et Satiri, satiricos autem et satiras Satiros appellat), DEDUCTI a SILUIS, id est a studio in urbem ut recitent, CAUEANT ME IUDICE, cum sim iudex carminum.³ Nam reuera ipse et Ouidius et quidam alii fuerunt iudices carminum.⁴ Unde caueant subdit: NE AUT UMQUAM IUUENENTUR, id est lasciuiant, UERSIBUS NIMIUM TENERIS, UELUD lasciuunt homines INNATI TRIUIIS AC PENE FORENSES, id est pene in foro habitantes.⁵ In triuiis et circa forum, ubi est plurimus hominum conuentus, lasciuie se habent.⁶ AUT etiam sibi caueant ne CREPENT, id est cum maximo crepitu et sonitu proferant, IMMUNDA DICTA et IGNOMINIOSA, id est que adeo immunda sunt quod nec etiam debent nominari.⁷ CREPENT ideo dixit quia uerba immunda maximum crepitum faciunt.

¶ 248 OFFENDUNTUR. Quare caueant ostendit, quia talibus OFFENDUNTUR QUIBUS EST EQUUS, id est qui sunt de equestri ordine, ET QUIBUS EST PATER, id est qui sunt nobiles (nobilibus enim licebat suam scribere genealogiam, innobilibus uero non), ET QUIBUS EST RES, id est possessio, scilicet qui sunt diuites.

¶ 249 NEC SIQUID. Diceret ille: Immo placebit eis, nam placebit pauperibus.² Ad hoc respondet quia non ideo.³ Et hoc est: SI QUID PROBAT, id est laudat, EMPTOR CICERIS FRACTI, id est diminuti, uel FRICTI, id est cocti, ET EMPTOR NUCIS (hoc est cibus pauperum), non ideo illi, QUIBUS EST EQUUS ET PATER ET RES, ACCIPIUNT illud EQUIS ANIMIS, id est laudant, uel non DONANT CORONA, id est non iudicant donandum corona.

¶ 251 SILLABA. Superius fecerat mentionem de iambo ubi ait [*Hor. ars* 79] "Archilocum proprio" et cetera.² Sed quia suo tempore plures abutebantur eo, idcirco describit iambum et ostendit quomodo usi sint antiqui et quomodo utantur moderni.³ Dicit itaque: SILLABA LONGA BREUI SUBIECTA, id est subposita, hoc totum UOCATUR IAMBUS, scilicet PES CITUS, id est uelox.⁴ Et quia adeo uelox est, ideo ipsa uelocitas expetiit, ut duo pro uno ponentur.⁵ Inde contigit ut uersus exameter, ubi scilicet erant sex iambi, trimeter appellaretur, id est trium metrorum.⁶ Et hoc est nomen quod ei accreuit.⁷ Cum enim prius iambicum metrum simpliciter appellaretur, modo trimetrum iambicum appellatur.⁸ Similiter dimetrum iambicum, ubi sunt quatuor iambi.⁹ Hoc est in libro: UNDE ETIAM, quia adeo uelox erat, IUSSIT, id est postulauit, ACCRESCERE NOMEN, id est abundare et apponi, IAMBEIS TRIMETRIS, CUM REDDERET SENOS ICTUS, id est quamuis essent ibi sex percussiones.¹⁰ ICTUS uero ideo dicit quia quadam impulsione et acutione secunda sillaba profertur.

posset S 240,5 dicendi SP dicenda B de noto SP donata B 244,1 ne SP nam B 244,2 numina BP nomina S satiras satiros P satiras fatiros S satiros Satiros B recitent B ?recitant S 244,3 ipse BP, om. S 244,5 conuentus SP conueatus B 244,6 sibi S, ?P, om. B id est cum BP et cum S 248,1 suam SP, om. B genealogiam BP genealogiam S 249,1 post nam placebit add. adhuc S 249,2 Ad hoc BP, om. S (sed cf. ad 249,1) 249,3 CICERIS BP, om. S FRICTI BP FRACTI S ET EMPTOR SP EMPTOR B cibus SP libet B iudicant SL num (i. non) indicant B 251,1 archilocum BP archilochus S 251,2 et quomodo BP quomodo S 251,5 contigit BP contingit S 251,8 post sunt add. duo B 251,9 IAMBEIS BP edd. IAMBICIS metricis S 251,10 ideo BP ideo quod S impulsione SP

¶ 254 PRIMUS. Post premissam descriptionem ostendit quomodo usi sint antiqui et quomodo utantur moderni. ²Et dicit: PRIMUS erat SIBI SIMILIS usque AD EXTREMUM, NON ITA PRIDEM, non ita fuit pridem: hoc falsum est. ³Dicit ergo ita: PRIDEM est quod NON fuit ITA.

¶ 255 TARDIOR. Quamuis duo positi essent pro uno, non ideo minus celeriter pertransibat aures auditorum, et idcirco ad quandam tarditatem generandam spondeum recepit, sed tamen in certis locis, scilicet in primo et in tertio et in quinto loco. ²Secundum autem et quartum et sextum locum sibi iambus retinuit. ³In primo itaque et tertio et quinto loco potest esse spondeus, potest esse iambus. ⁴In secundo uero et quarto et sexto ex necessitate iambus, alioquin falsum esset metrum. ⁵Lege ergo litteram: TARDIOR et cetera. ⁶SPONDEOS STABILES (ad respectum iambi spondeus enim constat ex duabus longis) RECEPIT IN IURA PATERNA, id est in loca a patre et inuentore suo, scilicet Archiloco, sibi data, COMMODUS ET PATIENS, quia patienter ei hospitium commodauit. ⁷NON UT. Sed non adeo patiens et benignus fuit ut quedam loca certa sibi concederet. ⁸Et hoc est: NON UT DE et cetera. ⁹SOCIALITER, id est pro suo socio.

¶ 258 HIC ET IN ACCII. Ita ex hac necessitate admixtus est spondeus iambo. ²Sed Ennius et Accius noluerunt hoc obseruare, unde reprehendendi sunt. ³Et hoc est: HIC, scilicet spondeus, APPARET RARUS IN NOBILIBUS TRIMETRIS ACCII ET ENNII. ⁴NOBILIBUS yronice uel secundum prauum Romanorum iudicium, qui eos in summa auctoritate habebant.

¶ 260 IN SCENAM. Diceret aliquis: Quare hoc faciebant? ²Quare carmina sua non emendabant? ³Respondet quia non uersuum bonitatem sed multitudinem querebant, quam non obtinerent si emendationi studerent. ⁴Sed male faciebant, quia talis uersuum multitudo pluribus de causis reprehenditur. ⁵Et hoc est: Iudex PREMIT, id est dampnat, UERSUS MISSOS IN SCENAM, id est in recitationem, CUM MAGNO PONDERE uel ex hoc uel ex hoc. ⁶Et hoc est: AUT TURPI CRIMINE OPERE NIMIUM CELERIS et CARENTIS CURA, hoc est dampnat de negligentia, AUT TURPI CRIMINE ARTIS IGNORATE, id est de ignorantia.

¶ 263 NON QUIUIS. Oppositio: Dicis iudicem huiusmodi carmina dampnare, sed non quilibet iudex uidet an bona sint an mala carmina, et etiam si uideat, multotiens ueniam prestat. ²Et hoc est in libro: NON QUIUIS IUDEX UIDET, id est comperit, POEMATA IMMODULATA, id est male descripta, et cum uideat, DATA EST UENIA INDIGNA ROMANIS POETIS. ³Uenia indigna dicitur cum indignus absolui absoluitur.

impulsatione B acutione BP ?acuitione S 254,1 descriptionem SP iambi descriptionem B 255,1 celeriter pertransibat BP pertransibat celeriter S idcirco SP ideo B sed SP si B in tercio SP tercio B in quinto SP quinto B 255,4 esset BP est S 255,6 data S dato B tradita L 255,8 et cetera SP cetera B 260,2 Quare - emendabant? SP, om. B 260,3 studerent SP studerem B 260,4 quia SP quod B 260,5 id est in B id est S in P uel ex hoc bis BP, semel S 260,6 CURA BP et cetera S 263,1 quilibet P quislibet B quibus S multociens BP mltpciens (?l. multipliciens) S 263,2 Et hoc est S hoc est BP 263,3 cum

¶ 265 IDCIRONE. Dicis iudicem non uidere poemata immodulata, sed non ideo scribam negligentius. ²Et hoc est: AN IDCIRCO UAGER, id est scribam uaganter et LICENTER? Non.

¶ 265 ³AN OMNES. Et uere quia non uiderint non scribam negligentius. ⁴Nam si scirem uisuros, non ideo scriberem attentius. ⁵Et hoc est: AN PUTEM OMNES UISUROS MEA PECCATA, et tunc ero TUTUS ET INTRA SPEM UENIE, ego dico CAUTUS, id est mihi precauens? ⁶Qui bene facit, facile de uenia sperat. ⁷Facienda est ypallage sic: AN ERO TUTUS ET INTRA SPEM UENIE CAUTUS, QUIA PUTEM OMNES UISUROS MEA PECCATA. ⁸Non faciam: nam si hoc facerem, culpam uitarem, non mererer laudem. ⁹Et hoc est: DENIQUE si hoc feci, UITAUI CULPAM, NON MERUI LAUDEM.

¶ 268 UOS EXEMPLARIA. Ennius et Accius male scripserunt, unde non sunt imitandi. ²Sed Greci sunt imitandi. ³Et hoc est: UOS EXEMPLARIA et cetera. ⁴Exemplum dicitur quod sumitur, exemplar unde sumitur. ⁵MANU scilicet cura.

¶ 270 AT NOSTRI. Inuito quidem uos ad Grecorum imitationem, sed proaui nostri Latinos quosdam imitati sunt, et in hoc errauerunt. ²Et hoc est: AT NOSTRI PROAUI, id est antecessores, LAUDAUERE et PLAUTINOS NUMEROS, id est metra, ET PLAUTINOS SALES, id est uerba amara. ³Sal in singulari numero pro condimento, in plurali pro uerbis amaris. ⁴Unde Iuuenalis [*Iuv.* 9,11] "Et salibus uehemens intra pomeria natis", Auianus [*Avian. fab.* 38,6] "Uerbaque cum salibus asperiora dedit". ⁵Ipsi, dico, MIRATI UTRUMQUE, scilicet et numeros et sales, NIMIUM PATIENTER. ⁶Patienter dico, NE DICAM STULTE, mirati SI MODO, id est si tantummodo, EGO ET UOS SCIMUS dinoscere bonum dictum a malo. ⁷Et hoc est: SEPONERE, id est separare, INURBANUM, id est malum dictum, a LEPIDO, id est bono, et SI CALLEMUS, id est callide dinoscimus, LEGITIMUM SONUM, id est bonum, DIGITIS percutiendo ET AURE discernendo.

¶ 275 IGNOTUM. Quod Greci imitatione sint digni ostendit, quia fuerunt inuentores artium. ²Et hoc in libro: THESPIS ille Grecus GENUS prius IGNOTUM UEXISSE ad recitandum PLAUSTRIS. ³Nondum enim erat usus pulpiti, et ideo super plaustra recitabant. ⁴QUE CANERENT, quantum ad uerbum, AGERENT, quantum ad gestum, homines PERUNCTI ORA FECIBUS, id est inquinati: nondum erat usus larue. ⁵Idcirco facies suas in huiusmodi ludis quoquomodo sibi distorquebant, ne cognoscerentur.

¶ 278 POST HUNC successit Eschinus, qui quedam ab ipso inuenta emendauit, quia laruam adinuenit, et pallam longam ne inferius cognoscerentur, et usum pulpiti. ²Et hoc est: ESCINUS alius Grecus REPERTOR PERSONE, id est larue, INSTRUIT, id est insterni iussit, PULPITA TIGNIS MODICIS, non tantis sicut postea fuerunt, ET DOCUIT LOQUI MAGNUM, id est grandibus uerbis uti, et NITI, id est incedere, COTURNO illo calciamento.

indignus SP quando indignis B 265,2 post id est add. an B 265,3 uiderint BL uiderit S 265,6 facit BP, om. S 265,7 sic SP, om. B 265,8 Non BP Nota S 270,2 PROAUI BP, om. S 270,4 Unde B, om. SP 270,7 prae malum add. in B id est bono BP bono S dinoscimus S noscimus BL scimus P LEGI(TIMUM) B LEGITIMUMQUE S 275,5 Idcirco SP ideo B quoquomodo SP quomodo B 278,2 id est insterni BP et insterni S

<¶> 281 <SUCCESSIT>. Postea inuenta est uetus comedia, scilicet satire admixta. ²Et hoc est: HIS, scilicet Thespi et Eschino, SUCCESSIT UETUS COMEDIA, id est inuectores eius, SED LIBERTAS, id est licentia reprehendendi, EXCIDIT INUITIUM, quia nimis libere reprehendebant, et in UIM, id est uiolentiam, DIGNAM REGI, id est coerceri, LEGE. ³Et ideo LEX EST ACCEPTA, ne scilicet liceret male dicere. ⁴CHORUSQUE et cetera. Turpis taciturnitas fuit, cum malo SUBLATO bono concessio ipsum dicere nescierunt.

¶ 285 NIL INTEMPTATUM. Post laudem Grecorum poetarum sequitur laus Latinorum. ²Sed tamen ex laude statim descendet ad ipsorum uituperium, quia et Grecos imitari deseruerunt et poemata sua corrigere noluerunt. ³Continuatio: Greci inuectores artium fuerunt, similiter Latini omnia temptauerunt. ⁴Et hoc est: NIL INTEMPTATUM NOSTRI, id est Latini. ⁵AUSI. Hic eos uituperat, quia Grecos non secuti sunt. ⁶CELEBRARE, id est in auctoritatem ducere, DOMESTICA, scilicet Latina. ⁷Pretexta nobilissima uestis Romanorum, inde PRETEXTE uel pretextate dicebantur comedie de nobilibus personis a Latinis condite, que nullius pretii erant. ⁸Toga communis uestis et ideo uilis. ⁹Inde TOGATE dicebantur comedie de pauperibus personis a Latinis condite, que iterum nullius pretii erant. ¹⁰Quarum scriptores Iuuenalis reprehendit dicens [Iuv. 1,3]: "Inpune ergo mihi recitauerit ille togatas?"

<¶> 289 <NEC FORET. Omnia temptauerunt, unde quidem nimis extollerentur, nisi emendare negligerent>. ²LIME LABOR. Ecce aliud unde eos uituperat. ³Lima ferrum corrodit et diminuit. ⁴Similiter qui uersus emendat, diminuit ipsos et amplum numerum ad paruum redigit. ⁵LABOR LIME, id est correctionis. ⁶Qui enim carmina emendat, multum laborat. ⁷Unde Ouidius in libro de Ponto [Ov. Pont. 1,5,17]: "labor hic quam scribere maior".

¶ 291 UOS O POMPILIUS. Ipsi quidem lima et mora offenduntur, sed uos non offendamini. ²Et hoc est: O UOS qui estis POMPILIUS SANGUIS, id est de genere Nume Pompilii, et cetera. ³COERCUIT, id est correxuit. ⁴PERFECTUM DECIES. Totiens perficitur quotiens corrigitur. ⁵CASTIGAUIT emendauit. ⁶AD UNGUEM. A marmorariis tractum est, qui marmoribus politis et iunctis unguem superducunt ut, si fuerit ibi scrupulus, offendatur unguis. ⁷Inde dictum est: res facta ad unguem, id est ad perfectionem.

¶ 295 INGENIUM. Ipsi quidem carmina sua nolunt limare, quod ideo faciunt quia malunt uideri poete quam esse poete, et sic numerum uersuum querunt. ²Cultum corporis fugiunt, et hoc auctoritate Democriti, cuius sententia erat magis ualere ingenium quam artem. ³Si quidem ex ingenio facimus multa carmina, ex arte

281,1 ¶ *prae*b. P scilicet SP id est B 281,2 scilicet SP, *om.* B libere BP, *om.* S uiolentiam BP uiolentia S 281,4 malo BP male S dicere BP diceret S 285,2 tamen SP, *om.* B descendet BP ?descendit S 285,7 nobilissima BP nobilissima S nobilibus SP nobilissimis B erant BP erat S 285,9 Inde SP ideo B iterum SL tantum B 289,1 ¶ *prae*b. P NEC FORET - negligerent P, *om.* SBL 289,4 redigit BP redegit S 291,1 quidem SP quidam B mora BP inora S offenduntur BP ostenduntur S uos SP, *om.* B 291,4 corrigitur BL corripitur S corripitur P 291,6 marmorariis BP marmoreis S iunctis SP unctis B superducunt BP superducant S 291,7 res facta SL Res est facta P, *om.* B 295,1 quidem SP quidam B nolunt BP, *om.* S quam esse poete BP, *om.* S uersuum BP suum

plura redigimus in pauca. ⁴Item sanos poetas a studio excludebat, infirmos uero studio dedicabat, et ideo corporis curam omnes fugiebant. ⁵Sic ergo ordinanda est littera: BONA PARS poetarum, id est maxima, NON CURAT PONERE, id est deponere, UNGUES, PETIT SECRETA LOCA ut fiant pallidi et uideantur sapientes, UITAT BALNEA, id est curam carnis. ⁶Quare hoc faciat subiungit, scilicet quia sic iudicatur poeta. ⁷Et hoc est quia NANCISCETUR, id est adipiscetur, PRETIUM POETE (nam muneratur ut poeta) et NOMEN, quia appellatur poeta, SI NUMQUAM COMMISERIT TONSORI LICINO CAPUT INSANABILE TRIBUS ANTICERIS, si etiam tres essent. ⁸Anticera est quedam insula apud quam nascitur elleborum, quod purgat morbum. ⁹Ait ergo: Poeta debet appellari, qui adeo habet morbidum caput quod non possit purgari toto elleboro quod nascitur apud tres Anticeras, si essent, et hoc secundum sententiam Democriti illius Greci poete. ¹⁰Et hoc est: QUIA DEMOCRITUS CREDIT INGENIUM, ex quo facimus multitudinem uersuum, esse FORTUNATIUS, id est melius, ARTE, id est exercitio (per quam artem multa ad pauca reducimus), ARTE, dico, MISERA, quia miseros et ex cruciatos reddit (ecce unum membrum sententiae ipsius), et QUIA EXCLUDIT SANOS POETAS ab HELICONE, id est solos infirmos poetas iudicat debere studio uacare (ecce alterum membrum sententiae). ¹¹Nota Liccinum fuisse tonsorem, et malum, cuius meminit Iuuenalis dicens [*Iuv. 1,25*]: "Quo tondente grauis iuueni mihi barba sonabat". ¹²Hic autem in tantas delicias uenit apud Neronem, quod ipso mortuo marmoreum et admirabile conditum est ei sepulchrum, de quo non ignobile epigramma Uarronis habetur: "Marmoreo tumulo Liccinus iacet, at Cato paruo, Pompeius nullo: credimus esse deos?"

¶ 301 O EGO LEUUS. Et quia talis est eorum sententia, me ergo iudicant peruersam mentem habere, quem uident curando corpori studere. ²Et hoc est: O EGO sum LEUUS, id est leuam et peruersam mentem habens iuxta sententiam ipsorum, QUI PURGOR BILEM (causa est) SUB HORAM UERNI TEMPORIS (tunc purgantur humores). ³BILEM, id est amaricationem ex fellis commotione procedentem.

¶ 303 NON ALIUS. Dicunt etiam de me quia, nisi corpus meum ita diligenter curarem, NON ALIUS et cetera. ²UERUM. Hoc dicunt ipsi, sed nomen poete non est mihi tanti pretii, ut ita uelim cruciari.

¶ 304 ERGO. Et quandoquidem nolo curam corporis intermittere, et ita non possum bene scribere. ²Ergo non scribens docebo alios scribere, et hoc ad modum cotis, quae cum non possit secare ipsa, tamen facit ferrum secare.

¶ 306 MUNUS. Quod dixerat glosat sic: ego IPSE NIL SCRIBENS DOCEBO MUNUS

S 295,3 Si quidem BP Si quod S 295,4 Item (uel Iterum) BP Iterum S poetas BP poeta S studio dedicabat BP a studio dedicabat S 295,5 ordinanda est SP ordinanda B post PARS add. id est S post maxima add. et est quantitatis non qualitatis B fiant pallidi et uideantur sapientes BPL fiat pallidus (uel fort. -da) et uideatur sapiens S id est curam P curam SB 295,6 quare S et quare P cur B 295,7 NUMQUAM - ANTICERIS (LICINO om. P) BP UMQUAM et cetera S etiam tres PL etiam S tres B 295,9 apud B in P, om. S 295,10 hoc SP hoc est B uersuum BP non suum S ab BP, om. S debere BL, om. SP 295,12 [*Comm. Cruq. ad loc.; Schol. Pers. 2,36 ed. Iahn*] non BP, om. S 301,1 quem uident S quia uident B quem uidetur L 301,2 ipsorum SP eorum B HORAM B edd. HORA S 303,2 sed SP si S 304,1 nolo P uolo SB 306,1 MUNUS - donandus (IPSE et

POETAM, quo scilicet munere sit donandus, ET OFFICIUM eius, id est quid debeat facere, et DOCEBO UNDE PARENTUR ei OPES, id est diuitie, QUID ALAT eum, id est quo uictu debeat pasci et formari. ² Et hoc est: et QUID FORMET POETAM. ³ Et DOCEBO etiam QUID DECEAT eum, scilicet bene scribere, QUID NON, scilicet male scribere. ⁴ Et DOCEBO QUO FERAT eum UIRTUS bene scribendi, scilicet ad laudem, QUO ERROR scribendi, scilicet ad uituperium. ⁵ Uel melius exponatur: IPSE NIL SCRIBENS DOCEBO MUNUS ET OFFICIUM POETAM, id est officium poete munerandum, UNDE PARENTUR OPES, id est opulentia in scriptis, QUID ALAT FORMETQUE POETAM, scilicet obseruatio proprietatum. ⁶ Et hoc totum habetur in libro. ⁷ Cetera non mutantur.

¶ 309 SCRIBENDI. Ecce officium quod utique est munerandum. ² Ordo: SAPERE EST PRINCIPIUM ET FONS SCRIBENDI RECTE, hoc est qui uult bene scribere, sapientie intendat.

¶ 310 REM TIBI. Ecce unde parentur opes, scilicet ex bene prouisa materia. ² Et quomodo possit bene prouideri materia docet. ³ Inuitat enim eum ad precepta Socratis et aliorum philosophorum de materia capessenda. ⁴ Et hoc est: SOCRATICE CARTE, id est libri Socratis (Socrates composuit librum suum quandam de materia capessenda, sed illum librum non habemus), POTERUNT OSTENDERE TIBI REM, id est materiam, ⁵ scilicet poterunt instruere te ad materiam recte sumendam. ⁶ Et quid ex materia recte sumpta sequatur ostendit, scilicet copia uerborum. ⁷ Simile huic superius dixit [Hor. ars 40]: "cui lecta potenter erit res, Nec facundia deseret hunc" et cetera. ⁸ Et UERBA SEQUENTUR REM, id est materiam, PROUISAM NON INUITA, immo sese ingerentia.

<¶> 312 QUI DIDICIT. Ecce quid alat et formet poetam, scilicet obseruatio proprietatum. ² Et hoc est: Ille QUI DIDICIT QUID DEBEAT PATRIE sue ET QUID AMICIS suis (patrie [quod] et amicis <debemus> nos et nostra), ³ et QUI[D] DIDICIT QUO AMORE SIT AMANDUS PARENS, QUO et FRATER ET quo HOSPES (hospes autem magno amore, frater maiore, parens maximo amandus), ⁴ et QUI item DIDICIT QUOD

scilicet *primum omittens*) bis scr. S sic S, om. BP ego IPSE S, om. BP scilicet S, om. BP id est quid S scilicet quid B scilicet quod P debeat B doceat P, om. S prae UNDE add. et S ei BL, om. SP eum id est conieci ipsum S id est BP 306,2/306,3 Et hoc est - etiam S, om. BP 306,3 DECEAT eum S DECEAT BP QUID NON scilicet male scribere SP, om. B 306,4 Et DOCEBO S, om. BP post UIRTUS add. scilicet S 306,5 Uel melius exponatur BP Ut melius autem legatur exponatur S OFFICIUM P(OETAM) S OFFICIUM BP prae QUID add. et S 306,6 Et S, om. BP 309,1 munerandum BP remunerandum S 309,2 EST BP ET S SCRIBENDI BP SCRIBENS S hoc est BP q.d. S uult bene P bene uult B uult S 310,1 parentur SP patuntur B 310,2 possit bene prouideri materia P bene possit materiam prouidere B bene materia possit prouidere S 310,3 Inuitat enim eum BP inuitando S 310,4 CARTE BP, om. S Socratis - non habemus S, om. BPL materiam BP materia S 310,5 scilicet - sumendam S, om. BPL 310,6 Et S, om. BPL ex materia recte sumpta S inde PL mihi B 310,7 Nec - hunc B edd. hunc nec facundia deseret S, om. P et cetera S, om. BP 310,8 ingerentia BP^I gerentia S 312,1 ¶ prae. L et formet PL et reformat S formetque B 312,1 scilicet obseruatio proprietatum S proprietates noscere P, om. BL 312,2/312,6 Et hoc est - PERSONE S, uersionem breuiorem QUI DIDICIT QUID DEBEAT PATRIE. Patrie debemus et (et om. B) nos et nostra, et

SIT OFFICIUM CONSCRIPTI et QUOD SIT OFFICIUM IUDICIS (conscripti dicuntur senatores: ipsorum est officium patrie, ut patres, bene consulere, iudicis est iuste iudicare), ⁵et QUI DIDICIT QUE sint PARTES DUCIS MISSI IN BELLUM (partes, id est officia et proprietates, ducis sunt hostes fortiter propulsare et suos protegere), ⁶ILLE, inquam, qui hoc didicit, PROPECTO, id est certe, SCIT REDDERE CONUENIENTIA, id est proprietatem suam, CUIQUE PERSONE.

<¶> 317 RESPICERE. Quia plus ualet obseruantia proprietatum, iccirco sepissime ad eam inuitat. ²Monet itaque poetam ut mores et conuersationem humane uite respiciat, et inde proprietates eliciat. ³Nam ut ait Cato [Ps. Cato dist. 3,13,2]: "Uita est nobis aliena magistra". ⁴Et hoc est: Ego IUBEBO DOCTUM IMITATOREM, id est scriptorem qui proprietates uoluerit imitari et obseruare, IUBEBO, inquam, RESPICERE EXEMPLAR UITE humane et MORUM, et IUBEBO eum DUCERE, id est elicere, HINC, id est de illo exemplari, UIUAS, id est expressas, UOCES.

<¶> 319 INTERDUM. Quia studendum sit proprietatibus ostendit, dicens quod magis ualet aliqua fabula uilis et nullius utilitatis, si fuerit proprietatibus discreta, quam aliqua grauis materia proprietatibus carens. ²Et hoc est quod dicit: INTERDUM FABULA NULLIUS UENERIS, id est uenustatis et gratie, SINE PONDERE ET ARTE, id est artificio, sicut est fabula de rustico et urbano mure, si fuerit SPECIOSA IOCIS (proprietates iocos appellat) et RECTE MORATA, id est secundum mores descripta, illa, inquam, FABULA UALDIUS OBLECTAT POPULUM et MELIUS MORATUR, id est detinet eum, QUAM UERSUS INOPES RERUM, id est proprietatum, et QUAM CANORE NUGE. ³Nugas canoras appellat ubi tantummodo sonus est et nulla utilitas.

¶ 323 GRAIS INGENIUM. Superius inuitauit ad imitationem Grecorum, ubi ait [Hor. ars 268]: "uos exemplaria Greca" et cetera. ²Hic ostendit quod digni sunt imitatione, et non Romani. ³Nam Greci sapientie, Romani auaritie student. ⁴Et hoc est: MUSA DEDIT GRAIS INGENIUM in adinueniendo, et DEDIT GRAIS LOQUI ORE ROTUNDO, id est dedit eis os rotundum non balbum in eloquendo.

similiter (et similiter *om. B*) AMICIS. QUO SIT AMORE (et cetera *add. B*). HOSPES magno amore, FRATER maiore, PARENS maximo AMANDUS est. CONSCRIPTI dicuntur senatores. Ipsorum autem est officium patrie bene consulere, IUDICIS iuste iudicare, DUCIS et hostes fortiter propulsare et suos protegere. PARTES, id est officia et proprietates. ILLE qui hoc et hoc fecit (*scit B*), PROPECTO et cetera *prae**b. BP* 317,1 ¶ *prae**b. P* plus *S* plurimum *B* multum *P* iccirco *S* ideo *BP* ad eam *BPS*¹, *om. S* 317,2 Monet itaque *S* et monet *BP* humane *BP*, *om. S* 317,3 aliena *BP*, *om. S* 317,4 Et hoc est *S* ait itaque *BP* Ego *S*, *om. BP* IUBEBO *BP* uidebo *S* IMITATOREM *BP*, *om. S* scriptorem *BP* scriptores *S* imitari et *BP*, *om. S* IUBEO inquam *S*, *om. BP* et MORUM - UOCES *S* ET HINC id est (id est *om. B*) de illo exemplari DUCERE id est elicere UOCES UIUAS (UIUAS UOCES *B*) id est expressas *PB* 319,1 ¶ *prae**b. PL* quia *S* quod *BP* dicens quod *S* quia *BP* discreta *S* distincta *BP* grauis *S* grandis *BP* 319,2 est quod dicit *S* in libro *BP* *post* descripta *add. a more (moribus P)* non a mora *BP* illa, inquam, FABULA *S*, *om. BP* eum *S*, *om. BP* et QUAM *S* et *BP* 319,3 appellat *S* dicit *BP* est *S*, *om. BP* et nulla *SL* et non *B* 323,1 ubi ait *BP*, *om. S* 323,2 *post* Hic *add. item BP* sunt *S* sint *BP* et non romani *SP*, *om. B* 323,3 greci *BP* grai *S* 323,4 *prae* INGENIUM *add. et cetera BP* in adinueniendo *BS*² in adueniendo *S* ad inueniendum *P*

¶ 325 ROMANI. Per pueros etiam ostendit quod Romani pecunie acquirende student. ²Et hoc est: ROMANI PUERI DIDUCERE, id est diuidere, ASSEM LONGIS RATIONIBUS, id est computationibus, IN CENTUM PARTES. ³As nobis diuidendus est, ut que sequuntur citius innotescant. ⁴As igitur pondus est certum constans ex duodecim unciis, et compositum ex illis uocatur as, compositum ex undecim unciis uocatur deunx, ex decem dextans, ex nouem dodrans, ex octo bisse, ex septem septunx, ex sex semis, ex quinque quincunx, ex quatuor triens, ex tribus quadrans, ex duabus sextans. ⁵Una queque per se uocatur uncia. ⁶Preter has autem principales partes assis sunt alie secundarie infinite et multiplices diuisiones per minutias, et huiusmodi computationes addiscunt pueri Romani.

¶ 326 DICAT. Ad hoc ostendendum aggreditur quendam illorum sic: ²DICAT FILIUS ALBINI illius auari: SI DE QUINCUNCE REMOTA EST UNCIA, QUID SUPERAT, id est quid restat? ³Puer autem ne negligenter respondeat paululum moratur. ⁴Cui Horatius quasi eum de tarditate increpando ait: o stolidi, POTERAS DIXISSE: TRIENS EST. ⁵Postea uero Horatius considerans intentionem pueri lenit eum et dicit: Certe, o puer, tu POTERIS SERUARE TUAM REM.

329 REDIT. ²Aliam questionem subiungit dicens: REDIT UNCIA, QUID FIT? ³Non dicit REDIT UNCIA que sublata erat, quia tunc fieret quincunx, sed REDIT, id est apponitur ad quincuncem. ⁴Respondet puer: SEMIS fit, id est medietas assis.

¶ 330 AD HEC. Et quandoquidem talibus intendunt, possunt ergo intendere sapientie? Minime. ²et hoc est: CUM SEMEL, id est perfecte, IMBUERIT ANIMOS eorum AD HEC <ERUGO> ET CURA PECULI. ³Uel ita: AD HEC, id est post hec, CUM ERUGO et cetera. ⁴ERUGO quedam pestis est et ponitur hic pro amore pecunie. ⁵Peculium proprie dicitur pecunia de pecudibus sumpta. ⁶Nam antiquorum pecunia in pecudibus consistebat. ⁷CUM hoc, inquam, sit, SPEREMUS NOS POSSE FINGI, id est componi ab eis, CARMINA LINENDA CEDRO ET SERUANDA LEUI, id est plana, CUPRESSO. ⁸Cedrus arbor est inputribilis de qua fit optimum unguentum, quod

DEDIT GRAIS - dedit eis S, om. BP eloquendo S loquendo BP 325,2 DIDUCERE - PARTES S, om. hic BP (sed cf. ad 325,5) 325,4 igitur S, om. BP certum BP, om. S duodecim SP, om. B deunx SP deuns B sep<t>unx S septuns BP semis SP semi B quincunx S quincunx B duabus P duobus SB sextans BP sextans S 325,5 per se S uero P, om. B 325,6 autem S, om. BP assis S, om. BP diuisiones per minucias P per minucias B, om. S post Romani add. DIDUCERE id est diuidere RATIONIBUS computationibus BP 326,1 ostendendum SP ostendit B sic S et inquit BP 326,2 ALBINI B pars codd. Hor. ALBI. P AL. S SUPERAT SP SUPERET B QUID ... quid BP QUOD ... quod S 326,3 autem ne BP ergo S respondeat BP respond. S 326,4 Cui S quem BP quasi eum S, om. BP increpando S increpans B increpitans P o SP, om. B EST BP HEM S EU edd. 326,5 Postea - puer tu S considerans uero Horatius attentionem pueri lenit et dicit BP 329,1 REDIT S, om. BP 329,2 Aliam - dicens S subiungit et aliam questionem BP 329,3 UNCIA S, om. BP tunc fieret S iam esset B iam erat P REDIT - quincuncem S REDIT UNCIA ad quincuncem id est apponitur uncia quinquonci BP 330,1/330,2 AD HEC - hoc est SB, om. P 330,2/330,3 CUM SEMEL - Uel ita S, om. BP 330,3 post hec BP, ras. S CUM ERUGO S, om. BP 330,4 quedam pestis est S est quedam maneria pestis BP ponitur hic L ponit BP 330,5 peculium B pecul. inde S pecunia BP, om. S 330,6 post consistebat add. SEMEL id est perfecte BP (cf. 330,2 S) 330,7 CUM - sit L CUM hoc inquit sit B si hoc sit P CUM inquam S SPEREMUS BP pars codd. Hor. SPER. S nos

appellatur cedria. ⁹Inde liniuntur scrinia bonorum carminum, ut pro huiusmodi unguento pereant uermes, tabulas corrodingo diminuentes. ¹⁰De cupresso eadem de causa fiunt tabule bonorum librorum.

¶ 333 AUT PRODESSE. Redit ad precepta poetica, et dicit breuitati esse studendum, quia quidquid breuius dicitur, et citius capitur et fidelius tenetur. ²Lege ergo prius illum uersum QUIDQUID PRECIPIES et duos sequentes, sic: ³QUICQUID PRECIPIES, id est pre aliis capiens ad scribendum eliges, ESTO BREVIS. ⁴Causam subiungit, quare [ostendit] breuitati sit studendum, hanc scilicet UT DOCILES ANIMI PERCIPIANT. ⁵Nam OMNE SUPERUACUUM, id est superfluum, MANAT DE PLENO PECTORE. ⁶AUT. Dixerat QUIDQUID et cetera merito, quia AUT PRODESSE UOLUNT tantum ipsi POETE, ut Horatius in Poetria, AUT DELECTARE tantum, ut Terentius, aut utrumque, ut Uirgilius in Georgicis. ⁷Et ideo QUICQUID PRECIPIES et cetera, et sic iterum transcurrere uersus illos.

¶ 338 FICTA UOLUPTATIS. Dixerat quosdam poetarum prodesse, quosdam delectare, quosdam utrumque facere. ²Modo instruit poetam qui gratia delectandi fingere uult, monetque eum ut fingat proxima ueris, et etiam si in rerum natura esse non possint, ita tamen fingat ut, si natura quodammodo hoc pateretur, non tamen aliter esset: ³Ut est illud Ouidii de lapidibus ad hominem reparandum a Deuchalione iactis [Ov. met. 1,407sq.]: ⁴Que tamen ex illis aliquo pars humida suco Et terrena fuit, uersa est in corporis usum, Quod solidum est flectique nequit mutatur in ossa, Et quod uena fuit sub eodem nomine mansit. ⁵Et hoc est: FICTA UOLUPTATIS SINT PROXIMA UERIS et cetera.

¶ 339 NEC QUODCUMQUE. Quia dixerat [Hor. ars 338] "sint proxima ueris", fortassis aliquis poetarum uellet eniti ut omnia faceret credi. ²Hoc remouet auctor dicens: Et FABULA non POSCAT SIBI CREDI.

S, om. BP CEDRO BP, om. S SERUANDA BP, om. S 330,8 est SP, om. B
inputribilis SP imputrescibilis B cedria BL cedrina S 330,9 liniuntur S autem linuntur BP
scrinia S tabule BP carminum SP librorum B ut - diminuentes S nam odor unguenti istius
stermetes (i. termites) interficit (Nam ita uocantur ligni uermes) B nam odor ?unguenti
uermes interficit P 330,10 eadem de causa BP ac de cera S 333,1 esse SP, om. B
333,2/333,3 et duos - PRECIPIES S, om. BP pre BP pro S capiens S capies et BP 333,4
quare - PERCIPIANT S UT CITO et cetera BL 333,5 nam OMNE SUPERUACUUM
BP, om. S MANAT - PECTORE S, om. BP 333,6 AUT - quia S quia dixerat
QUICQUID ideo ait B quia dimittitur idcirco ait P UOLUNT S, om. BL ipsi POETE S,
om. BL DELECTARE tantum PL DELECTARE SB utrumque BP in utrumque S et
sic iterum S, om. BP 338,1 UO(LUPTATIS) S, om. BP post Dixerat add. autem S
poetarum SP, om. B quosdam delectare quosdam S quosdam delectare alios P alios
delectare alios B 338,2 instruit SP instruit B delectandi SP delectationis B uult S uolet
BP monetque eum ut S ut scilicet BP et etiam - tamen fingat SB, om. P si in B sine S
possint S possit B ut si natura - esset BPL in natura esse possint et quasi natura hoc pati
possit cum aliter esse non possit S quodammodo L quoquomodo BP 338,3 Ut BP Uel S
de lapidibus SP, om. B hominem SP errorem B reparandum BL reperiendis S 338,4
Que tamen - mansit SBP, sed S nonnullis mendis non notatis et quod uena BP et que SL
quae modo edd. 338,5 SINT PROXIMA UERIS S et cetera BP 339,1 quia BP hor(atius)
S aliquis poetarum S iste BP faceret SP facerent B credi BL credi uera P coi. S
remouet BP idcirco monet S 339,2 Et FABULA - CREDI S NEC QUODCUMQUE et

¶ 340 NEU PRANSE. Exemplum est eius quod non debet eniti ut uerum esse credatur. ²Lamie dicuntur prestigatrices que finguntur a rusticis domos ianuis clausis intrare et pueros lactentes comedere et uiuos restituere. ³Et dicuntur Lamie quasi lanie a laniando dicte. ⁴Hoc autem non debet fabula poscere credi, quia omnimodo incredibile est, ⁵et ideo FABULA non EXTRAHAT, id est non poscat credi extractum, PUERUM UIUUM de ALUO LAMIE PRANSE, id est que pransa est ipsum.

¶ 341 CENTURIE. Superius dixerat quosdam poetarum tantum uelle delectare, alios tantum prodesse, alios utrumque facere. ²Sed nec illi qui tantum prosunt nec illi qui tantum delectant fauorem omnium consequuntur. ³Sed illi qui utrumque faciunt ab omnibus laudantur. ⁴Et hoc est quod dicit: CENTURIE SENIORUM, id est senatorum, AGITANT, id est repellunt, carmina EXPERTIA, id est nichil habentia, FRUGIS, id est utilitatis, sed tantum delectantia. ⁵Et iterum: CELSI RAMNES (nomen est familie) PRETEREUNT AUSTERA POEMATA, ubi non est delectatio sed utilitas. ⁶Uel Celsus nomen poete, et similiter Ramnes sit proprium nomen poete; cetera non mutantur. ⁷Uel aliter: CENTURIE SENIORUM PRETEREUNT AUSTERA POEMATA CELSI. ⁸Et sic iterum Celsus erit proprium nomen poete, et similiter Ramnes proprium nomen erit poete, ideoque sic legatis: ⁹Sed RAMNES TULIT OMNE PUNCTUM, id est omnium fauorem. ¹⁰Cum enim fieret publicus assensus, unus quisque punctum et signum suum imponebat, sicut et hodie fit in publicis cartis. ¹¹RAMNES, dico, QUI MISCUIT UTILE DULCI, id est qui composuit carmina et delectationem et utilitatem continentia, et iccirco secutus est fauorem et laudem et delectationem. ¹²PARITER MONENDO, id est docendo eum.

¶ 345 HIC MERET. Sosii erant duo fratres qui bonos libros emebant et bene pumicabant, et sic eos carius uendebant. ²Et hoc est: HIC MERET, id est meretur, ERA, id est nummos, SOSIIS, ET HIC TRANSIT MARE, ut uendatur, ET PROROGAT, id est extendit per famam, LONGUM EUUM NOTO SCRIPTORI.

cetera BP 340,1 NEU PRANSE PL, edd. NEC PRANSE B NE QUODCUMQUE S eius quod B eius in quo S quod P debet SP debeat B esse SL, om. B 340,2 post domos add. de noctu B lactentes PL lactantes SB 340,4 poscere SL posse B omnimodo S omnimodis BP 340,5 et ideo FABULA non S et hoc (est P) in libro NEU FABULA BP non poscat S poscat BL 341,1 poetarum S, om. BP tantum uelle BP uelle S 341,2 sed nec BP Sed S consequuntur S ferunt BL 341,3 illi S, om. BP 341,4 Et hoc est quod dicit S hoc (est add. P) in libro BP CENTURIE - utilitatis SBL, om. P SE(NIORUM) BL, om. S id est nichil (illis S ni(chi)l S¹) habentia S, om. BP sed tantum delectancia S, om. BPL 341,5 Et iterum S, om. BPL nomen est SL nomen B sed utilitas S, om. BPL 341,6 Uel Celsus - mutantur (iterum Ramnes ... nomen familie fort. legend.) S Uel Celsus sit nomen poete, et sic legatur: RAMNES illi nobiles PRETEREUNT AUSTERA POEMATA CELSI illius poete BP 341,7 uel aliter P Uel aliter in S uel B SENIORUM BP seruorum S 341,8 S, om. BP 341,9 Sed RAMNES S RAMNES uero BP post PUNCTUM add. QUI quia ipse MISCUIT UTILE DULCI et sic est Ramnes proprium nomen poete. OMNE PUNCTUM B, fere sim. P 341,10 assensus BP ascensus S quisque SP quis B imponebat S ibi ponebat L, ?P ibi apponebat B sicut et BL, ?P et sicut S cartis BP campis S 341,11 RAMNES - docendo eum S, om. BP 345,1 emebant BP habebant S bene BP eos S 345,2 Et hoc est - SOSIIS S, om. BP ERA id est S² ORA et S ET PROROGAT id est

¶ 347 SUNT DELICTA TAMEN. Quia tot scribendi precepta dederat que non erant facile obseruanda, ideo lenit et subiungit dicens: ²TAMEN SUNT quedam DELICTA QUIBUS IGNOUISSE UELIMUS, id est ueniam contulisse.

¶ 348 NAM NEQUE. Et non mirum si sint delicta, quia in omnibus peccatur professionibus. ²Et hoc ostendit per partes, quia CORDA non REDDIT semper SONUM QUEM UULT MANUS ET MENS. ³Et hoc probat quia [id est quia] ipsa REMITTIT PERSEPE GRAUEM SONUM ACUTUM POSCENTI, id est uolenti scilicet manui aut menti, grauem non semper, quia etiam ARCUS NON SEMPER FERIET QUODCUMQUE MINABITUR. ⁴Est optimum aduerbium.

<¶> 351 UERUM UBI. Sunt delicta in poetria, sed non ubique, et iccirco ubi sunt plura in carmine bona, fas est paucas subintrare maculas. ²Et hoc est: UERUM, sed, UBI, id est postquam, PLURA NITENT IN CARMINE, EGO NON OFFENDAR PAUCIS MACULIS, QUAS, scilicet maculas, AUT FUDIT INCURIA, id est negligentia, AUT QUAS HUMANA NATURA PARUM CAUIT, id est quas contulit ignorantia.

¶ 353 QUID ERGO EST? Diceret aliquis: Quandoquidem istis non offenderis, QUID ERGO EST unde offenderis? ²<Respondet: Si quis assidue peccauerit, tunc offendor.> ³Et ipse non habebit ueniam, immo carebit ea: UT, id est sicut, LIBRARIUS SCRIPTOR CARET UENIA, ita dico, SI PECCAT USQUE, id est assidue, <IDEM>, id est per idem, QUAMUIS EST MONITUS. ⁴Librarius scriptor dicitur ille qui librum scribit, sicut dicta<to>rius scriptor dicitur ille qui librum dictat. ⁵Dico quod carebit uenia, et ipse etiam deridebitur UT, sicut, CITHAREDUS RIDEBITUR, id est deridebitur, QUI SEMPER OBERRAT. ⁶Dico quod talis citharedus deridebitur: et SIC, id est similiter, ILLE, QUI MULTUM CESSAT, id est peccat, FIT MIHI CHERILUS. ⁷Cherilus iste gesta Alexandri scripsit et pro singulis uersibus singulos bisantios recepit, et tantum quinque bonos uersus fecit. ⁸Unde Horatius: QUEM ego MIROR CUM RISU BONUM BIS et cetera, id est in duobus et tribus uersibus bene dixisse, ET IDEM INDIGNOR.

S PROROGAT *BP* famam *BP* ma. *S* LONGUM - SCRIPTORI *S*, om. *BP* 347,1 erant ... obseruanda *S* erat obseruari *BL* lenit et subiungit dicens *S* subiungens lenit *BP* 347,2 id est ueniam contulisse *S* ueniam conferendo *BP* 348,1 non mirum *S* nil mirum *L* nimirum *BP* 348,2/348,4 quia CORDA - aduerbium *S* et hoc est NAM NEQUE CORDA SONUM et cetera (et hoc est om. *P*) *BP* 348,3 id est uolenti conieci ?ui uos. *S* 351,1 ¶ *prae*b. *L* in poetria *S*, om. *BP* et iccirco *S* immo *BP* in carmine bona *S* nitencia in carmine *BP* 351,2 sed *S*, om. *BP* id est postquam - AUT FUDIT *S* et cetera *B* PLURA et cetera *P* AUT QUAS *S* AUT *BP* id est quas contulit *S* ecce *BP* 353,1 diceret aliquis quandoquidem (quandoque *S*) *SL* quandoquidem diceret aliquis *BP* QUID ERGO *BPL* ERGO QUID *S* 353,2 Respondet - offendor *BP*, om. *S* 353,3/353,6 Et ipse - CHERILUS *S*, uersionem breuiorem quemadmodum SI SCRIPTOR LIBRARIUS (scriptor dictatorius qui librum dictat, librarius qui librum scribit), sicut ergo ille qui semper PECCAT IDEM, id est per idem, deridetur, ET CITHAREDUS QUI SEMPER OBERRAT EADEM CORDA, SIC MIHI QUI MULTUM CESSAT, id est peccat (Dauus cessator id est peccator *add. B*, cf. *Hor. sat. 2,7,100*), FIT CHERILUS *prae*b. *BP* 353,3 habebit conieci habebat *S* 353,6 CESSAT *edd. RE. S* CHERILUS *B* CHERULUS *SP* (*sim. infra*) 353,7 [*Schol. Vindob. et Turic., cf. Hor. epist. 2,1,232*] post singulis *add. bonis B* bisantios *S* pezanteos *B* recepit *SP* recipit *B* composuit *S* fecit *BP* 353,8 ego - dixisse *S* BIS TERQUE BONUM CUM

<¶> 359 QUANDOQUE BONUS. Dico quia sunt delicta, et non mirum quia etiam Homerus quandoque sompnolenter et negligenter agit. ²Et hoc est: QUANDOQUE et cetera. ³UERUM. Dixi me non offendi paucis maculis. ⁴Sed sciendum est quia non ubique, sed in longo opere. ⁵Et hoc est: UERUM, id est sed, IN LONGO OPERE EST FAS OBREPERE, id est latenter subintrare, SOMPNUM, id est aliquam negligentiam: quia dixerat DORMITAT, ideo subdit SOMPNUM.

¶ 361 UT PICTURA. Longo operi fas est paucas subintrare maculas. ²Sed multas subintrare non licet, quia iam ad modum picture deridetur scriptura illa, quia similia sunt scriptura et pictura. ³Et hoc est: <POESIS>, id est scriptura, ERIT UT, id est sicut, PICTURA QUE, scilicet pictura, SI STES PROPIUS, MAGIS CAPIAT TE, id est pulchrior tibi uideatur, ET QUEDAM, scilicet magis capiat te, SI ABSTES LONGIUS. ⁴Que magis capit te cum stas propius uult UIDERI SUB LUCE, id est aperte, QUE scilicet NON FORMIDAT ARGUTUM ACUMEN, id est subtile iudicium. ⁵ARGUTUM, id est callidum: arguta dicitur uulpes, id est callida. ⁶HEC, que a longe pulchrior uidetur, PLACUIT SEMEL, HEC, scilicet que uult sub luce uideri, DECIES REPETITA PLACEBIT.

¶ 366 O MAIOR. Quia dixerat tot et tanta in carmine obseruanda esse, fortassis diceret iste: ²Non potero ista obseruare. ³Sed tamen si non potero esse summus poeta, saltem uolo esse mediocris. ⁴Ad hoc respondet Horatius, dicens quasdam certas res et determinatas esse, in quibus est mediocritas. ⁵Sed in carmine nulla: aut erit summum aut infimum. ⁶Et hoc est quod dicit: O MAIOR IUUENUM, id est fratrum (ad Pisones enim loquitur), QUAMUIS FINGERIS, id est formaris, PATERNA UOCE, id est doctrina patris, ET PER TE SAPIS, id est ingenio tuo, tum HOC TIBI TOLLE MEMOR hoc DICTUM a me. ⁷Subiungit dictum sic: in REBUS et non in omnibus sed in CERTIS, id est determinatis, RECTE CONCEDI MEDIUM ET TOLERABILE, id est tolerabilem mediocritatem.

<¶> 369 <CONSULTUS>. Quod in quibusdam rebus toleratur mediocritas ostendit: ²<MEDIOCRIS> CONSULTUS IURIS ABEST a UIRTUTE, id est sapientia, DISERTI MESSALE (proprium nomen est), SED TAMEN IN PRETIO EST, id est recipit

RISU MIROR BP 359,1 ¶ *praeb.* L sunt BP, om. S non mirum S nimirum BP etiam SP non B 359,2 Et hoc - cetera S, om. BP 359,3 dixi BP dixisse S 359,4 est quia SP, om. B 359,5 IN LONG(O) O(PERE) S LONGO OPERI B LO. O. P OB(REPERE) BP SUBR. S subdit SP subiungit B 361,1 paucas BP, om. S 361,2 subintrare S intrare BP scriptura et pictura S, om. BP 361,3/361,4 <POESIS> id est - NON FORMIDAT S UT PICTURA POESIS ERIT QUE SI PROPIUS STES (et cetera *add.* P) BP 361,5/361,6 ARGUTUM - PLACEBIT S, om. BP 366,1 esse S, om. BP iste (sc. maior) BP aliquis S 366,3 saltem uolo esse S ero saltem BP 366,4 respondet horatius dicens S horatius dicit BP 366,5 erit summum aut infimum *coniec.* cf. 374,1 erit summum aut nullus S enim erit summum aut erit infimum B enim summum erit aut infimum P 366,6 est quod dicit S in libro BL ad Pisones enim loquitur S, om. BP QUAMUIS S, om. BP ET PER TE SAPIS S PER TE BP tum HOC - a me S TOLLE percipe BP 366,7 subiungit - determinatis S quibusdam CERTIS id est determinatis quasi non (in P) omnibus REBUS BP tolerabilem SP tollerandam B 369,1 ¶ *praeb.* P <CONSULTUS> quod - ostendit S CONSULTUS ordo BP 369,2 MEDIOCRIS BP, om. S *prae* sapientia *add.* a BP

pretium. ³<MEDIOCRIS ACTOR CAUSARUM NESCIIT QUANTUM CASCELLIUS AULUS ille optimus orator, SED TAMEN EST IN PRETIO>. ⁴CONSULTUS IURIS est iudex qui de iure consultitur, ACTOR CAUSARUM est ipse orator. ⁵Ecce hic est mediocritas, sed in carmine nulla. ⁶Et hoc est: HOMINES, id est uulgas, [uel] DII, id est philosophi, COLUMPNE, scilicet principes qui alios sustentant, NON CONCESSERE POETIS ESSE <MEDIOCRIBUS>. ⁷Nota constructionem istam multis displicere, bonam tamen esse et pluribus in locis inueniri. ⁸Ut est illud [cf. *Verg. Aen. 1,267*] "cui nomen Iulo", [cf. *Ter. Andr. 842*] "animo meo impero esse otioso", et item illud "non licet esse uiris"; et plura in hoc modo reperiuntur. ⁹Reuera si dixisset "non concessere <poetis> esse mediocres", bene dixisset. ¹⁰Sed tamen bene dixit, quia ESSE interpositum bene exigit obliquum similem precedenti.

¶ 374 UT GRATAS. Bene dixit in carmine non esse mediocritatem, quia si non fuerit summum, erit infimum et offendet auditores, sicut discors simphonia et crassum unguentum offendunt conuiuas. ²<Et hoc est:> UT, id est sicut, DISCORS SIMPHONIA, <id est cantus,> ET CRASSUM UNGUENTUM ista duo scilicet OFFENDUNT INTER GRATAS MENSAS, QUIA CENA POTERAT DUCI SINE ISTIS, et sicut PAPAUER CUM SARDO MELLE OFFENDUNT (sardoa est quedam herba amarissima de cuius flore fit amarissimum mel; unde Uirgilius in Bucolicis [*Verg. ecl. 7,41*]: "Immo ego sardois uideor tibi amarior herbis"), ³SIC, id est eodem modo, SI POEMA NATUM et INUENTUM ANIMIS IUUANDIS PAULUM DECESSIT a SUMMO, id est a perfectione, UERGIT [et ostendit] AD IMUM. ⁴Sed obicitur quod cum Uirgilius dicatur doctissimus poetarum, alii descendunt a summo et ita secundum rationem uergunt ad imum. ⁵Quod sic soluitur: In bellis describendis nullus melior Lucano, in satiris nullus melior Iuuenali, in comedia nullus melior Terentio, alii in alijs. ⁶Et sic unusquisque in ordine et professione sua summus fuit, Uirgilius tamen doctissimus poetarum, utpote quem diua Minerua totam docuit philosophiam.

¶ 379 LUDERE. Dico quia carmen, si non fuerit summum, erit infimum, et tamen scribunt qui scribere nesciunt. ²Sed non est ita in ceteris professionibus. ³Et hoc est: ille QUI NESCIIT LUDERE, ABSTINET se ab ARMIS CAMPESTRIBUS, id est

proprium nomen est *S*, *om. BP* id est recipit *S* tamen recipit *BP* 369,3 MEDIOCRIS - PRETIO *BL*, *om. S* 369,4 est ipse *S* ipse *BL* CAUSARUM *BL* carminum *S* 369,5 carmine *BL* carmina *S* 369,6 id est *SP* bis scilicet *B* bis post uulgas *add. uel S* scilicet *SB* id est *P* MEDIOCRIBUS *P* mediocritatem *B*, *om. S* 369,7 multis *BP* multimodis *S* 369,8 nomen Iulo *BP* nullo *S* animo - otioso *BP* imperio esse occiso *S* et item Illius *S* Illud *B* in hoc modo reperiuntur *S* in hunc modum *BP* 369,9 poetis *BP*, *om. S* 369,10 Sed tamen - ESSE *S* ESSE tamen *BL* 374,1 dixit *S* dico *BP* esse *BP*, *om. S* quia *S* quod *P* Nam *B* offendet auditores *BL* ostendit auctoritas *S* offendunt *S* offendet *B* 374,2 Et hoc est *BP*, *om. S* id est sicut *S*, *om. BP* id est cantus *BP*, *om. S* sardois *BP* cardois *S* Sardoniis *edd.* id est eodem modo *S*, *om. BP* SI POEMA - IUUANDIS *S* POEMA SI 374,3 et ostendit *S*, *om. BP* 374,4 quod *S*, *om. BP* post doctissimus *add.* et perfectissimus *BP* post poetarum *add.* tunc *BP* secundum rationem *S*, *om. BP* satiris *S* satira *BP* nullus melior terencio *S* terencio *BP* alii in *S* et ita de *BP* 374,6 poetarum *S* omnium dicitur *BL* 379,1 dico *SP* disco *B* carmen *SP* contrarium *B* summum *BP* bonum *S* et tamen *SP* qui scribere nesciunt debent desistere sed *B* qui *S* et qui *B* etiam qui *PL* 379,2 Sed *SP* et *B* 379,3 ille *S*, *om. BP* ABSTINET - utebantur (ARMIS

armis pugilum quibus in Martio campo utebantur, ⁴et aliquis INDOCTUS PILE <DISCI>UE, id est uel disci, <TROCHI>UE, id est uel trochi, QUIESCIT, id est cessat ludere talibus ludis. ⁵Pila, discus, trochus manerie sunt ludorum. ⁶Bene dico QUIESCIT, iccirco uidelicet NE CORONE SPISSE, id est circuitus spectantium, TOLLANT RISUM IMPUNE, id est sine pena, iuxta illud "quod a multis peccatur inultum est". ⁷Dixi quod ille, qui nescit ludere supradictis ludis, abstinet se ab eis. ⁸Sed sic non est inter poetas. ⁹Immo ille QUI NESCIT FINGERE UERSUS AUDET TAMEN fingere. ¹⁰Et bene dicit AUDET, quia maxima audacia et inprudencia est. ¹¹QUID NI? id est quid faciat ipse, nisi hoc audeat quia confidit in genere et diuitiis suis. ¹²Et hoc est: LIBER ET INGENUUS, PRESERTIM CENSUS facit EQUESTREM SUMMAM NUMMORUM, id est tantum quod sufficiat ad hoc ut ipse consideret in equestri ordine. ¹³Otho instituit legem ut nemo sederet in equestri ordine, nisi haberet quadringenta sextertia nummorum.

¶ 385 TU NICHIL. Ipsi qui nesciunt facere uersus tamen faciunt. ²Sed tu, o Piso, numquam hoc facies. ³Et hoc est: TU NICHIL DICES et FACIES INUITA MINERUA dea sapientie. ⁴Ille facit uel dicit inuita Minerua, qui tale aggreditur ad quod non sufficit sapientia. ⁵Et uere numquam facies: ⁶ID IUDICIUM, id est ea discretio, EST TIBI et EA MENS.

¶ 386 SI QUID. Dico quia non facies. ²Et tamen si quid olim feceris, ante quam recites et tu corrige et aliis corrigendum trade. ³Et hoc est: tu SI OLIM, id est quandoque, SCRIPSERIS QUID, id est aliquid, DESCENDAT prius quam recites IN AURES MECI IUDICIS (Mecius quidam diligens corrector carminum fuit) ET DESCENDAT IN AURES tui PATRIS, id est Pisonis, ET in NOSTRAS, et PREMATUR IN NONUM ANNUM, ne exeat inemendatum, MEMBRANIS INTUS in secreto POSITIS. ⁴Pergamenum membrana dicitur, eo quod de membris excoriatur.

conieci eis S) S CAMPESTRIBUS ARMIS, id est armis pugilum in campo Marcio, ABSTINET BP 379,4 et aliquis - ludis S, om. BP 379,5 prae manerie add. diuerse BP 379,6 Bene dico - uidelicet S QUIESCIT abstinet BP id est sine pena S, om. BP 379,7/379,9 dixi quod - Immo ille S, om. BP 379,9 UERSUS B edd. UERSUM S AUDET TAMEN fingere S TAMEN AUDET BP 379,10 et bene dicit AUDET quia maxima S maxima enim BP 379,11 ipse S, om. BP nisi SP ubi B audeat quia S audeat? quia P audeat? Cur quia B in genere SP ?inguem B diuiciis suis S in diuiciis BP 379,12 ET INGENUUS PRESERTIM CENSUS facit S et cetera BP post NUMMORUM add. dat ei P tantum BP tantam S ad hoc ut ipse consideret[ur] (uel fort. [ipse] consideretur) S ad considendum L ad sedendum P esse B 379,13 instituit SP rocius dedit B quadringenta SL quadraginta BP 385,1 facere uersus S, om. BP 385,2 piso BP pison S facies S facias BP 385,4 minerua S sapiencia BP tale S tale quid BP ad quod S cui sua BP 385,6 ID - MENS S quia ID IUDICIUM EST TIBI id est ea discretio PL, om. B 386,2 olim S, om. BP feceris SP facies B ante quam BP an B trade BP tradas S 386,3 tu SI - IUDICIS S SI QUID TAMEN OLIM id est quandoque SCRIPSERIS et cetera BP ET DESCENDAT IN AURES tui PATRIS id est S ET PATRIS tui scilicet BP ET in NOSTRAS et S, om. BP IN NONUM ANNUM S, om. BP MEMBRANIS - POSITIS conieci MEMBRANIS INTUS in secreto opere S MEMBRANIS INTUS POSITIS BP

¶ 389 DELERE. Et bene debes premere inemendatum, quod LICEBIT DELERE, id est corrigere, QUOD NON EDIDERIS, id est quod non protuleris. ²Sed postquam edideris, non licebit. ³Et hoc est: UOX MISSA, id est prolata, NESCIT REUERTI.

¶ 391 SILUESTRES. Quod dixerat tot et tanta in carmine obseruanda, fortassis <iste> non auderet scribere. ²Nam puderet eum incipere quod desperaret posse perficere. ³Ad hoc Horatius dicit quod non debet ei esse pudori carmina componere. ⁴Nam per hoc Orpheus et ceteri summos honores obtinuerunt. ⁵Ut iterum littera melius legatur, incipe inferius et dic [406]: ⁶NE FORTE <SIT> TIBI PUDORI MUSA SOLLERS LIRE (per hoc habes lyricum carmen) ET CANTOR APPOLLO (per hoc habes quodlibet genus poematis, nam Appollo deus poetarum). ⁷Bene dico NON SIT PUDORI, et non debet esse. ⁸Nam Orpheus inde deificatus est. ⁹Et hoc est: ORPHEUS SACER et INTERPRES DEORUM, quia sacerdos deorum fuit et ipsorum uoluntatem hominibus interpretatus est, DETERRUIT, id est prohibuit, HOMINES SILUESTRES, id est stolidos et in siluis ad modum ferarum habitantes, a CEDIBUS, quia se mutuo interficiebant, ET a FEDO UICTU, quia ut fere indiscrete uiuebant. ¹⁰Ipse, dico, DICTUS OB HOC, id est propter hoc, LENIRE et cetera, quasi diceret: sic inuentus est locus fabule.

¶ 394 Et iterum: AMPHION CONDITOR THEBANE ARCIS uel URBIS est DICTUS MOUERE SAXA SONO TESTUDINIS ET DUCERE ea QUO UELLET PRECE BLANDA, id est efficaci, quod nil aliud fuit nisi quod homines ad communem urbis habitationem sapientia sua uenire coegit.

<¶> 396 FUIT. Fortassis crederet iste quod ad hanc sapientiam eum inuitaret. ²Ideo dicit Horatius: HEC SAPIENTIA FUIT QUONDAM, id est in preterito quasi diceret "quondam fuit necessaria et non modo", ³scilicet SECERNERE PUBLICA a PRIUATIS, SACRA a PROFANIS, PROHIBERE etiam a UAGO CONCUBITU, quia licenter et cum quibuslibet ubique coibant, ⁴DARE etiam IURA MARITIS, ne liceret illos tangere nisi suas proprias, uel DARE IURA, id est constituere ut unusquisque acciperet suam propter fornicationem, ⁵MOLIRI, id est edificare, OPIDA et INCIDERE LEGES LIGNO, quia tunc non erat pergameni usus. ⁶SIC, id est per talia, UENIT DIUINIS UATIBUS

386,4 excoriatur S decorticetur BPL 389,1 bene S, om. BP quod S quia BP LICEBIT BP licet S (sed cf. 389,2) id est quod non S id est BP 389,2 sed BP, om. S 389,3 id est prolata S, om. BP 391,1 quod S quia BP iste BP, om. S 391,5 Ut - incipe S Incipe ergo BP 391,6 SIT BP, om. S LIRE BP h(ab)ere S habes BP bis habens S bis deus SP deus est B 391,7 bene - esse S et non debet esse pudori BP 391,9 hominibus BP in ?omnibus S interpretatus BP imprecatus S et in BL in S et P ferarum SP siluarum B interficiebant BP interficiebat S 391,9/391,10 ET a FEDO - uiuebant SP, om. B 391,10 ipse dico DICTUS OB - fabule (DOCTUS AD S) S DICTUS OB HOC sicut inuentus est locus fabule P sic inuentus est locus fabule B 394,1 et iterum - efficaci S DICTUS ET AMPHION et cetera BP ea conieci ?car. S nil S nichil BP urbis SP uerbum B sapiencia BP, om. S uenire coegit S compulit BP post coegit add. PRECE BLANDA efficaci BP 396,1 ¶ praeb. SP hanc S similem BP 396,2 horatius BP homines S HEC SAPIENTIA - non modo S FUIT olim id est non est modo necessaria BP 396,3 scilicet - etiam S, om. BP quia licenter - coibant S uagantur enim et licenter ubique concumbant BP 396,4 etiam S, om. BP liceret illos tangere S liceret tangere P tangerent B uel DARE - fornicationem S, om. BP 396,5 et S, om. B non SP, om. B 396,6 SIC id est -

ATQUE CARMINIBUS HONOR ET NOMEN, id est fama. ⁷DIUINIS ideo dicit, quia pro diis habebantur.

¶ 401 POST HOS. Postquam affuerunt diuitie, et inuidia affuit, et ita bellum. ²Et sic necessarii fuerunt qui homines de bellis per carmina instruerent, ut Homerus et alii. ³Et hoc est: POST HOS predictos, scilicet Orpheum et Amphiona, fuit INSIGNIS HOMERUS, fuit et DIRCEUS, id est Pindarus a Dirce fonte <Thebarum>, ⁴atque EXACUIT uterque, scilicet Homerus et Pindarus, MARES, id est masculos et fortes, ANIMOS IN MARTIA BELLA. ⁵SORTES sunt dicte per carmina, id est responsa Apollinis sunt carminibus descripta, ⁶ET UITE UIA, id est doctrina morum, EST MONSTRATA per carmina, ⁷ET GRATIA REGUM, amicitia, est TEMPTATA, adepta, PIERIIS MODIS, id est carminibus, ⁸LUDUSQUE REPERTUS, ut in Uirgilio, ET FINIS LONGORUM OPERUM, ⁹et ideo NE FORTE SIT TIBI PUDORI.

<¶> 408 NATURA. Dixerat ne esset ei pudori scribere. ²Sed quia fortassis esset ei tanto amori, quod fideret solo ingenio uel sola arte scribere, iccirco dicit Horatius alterum non ualere sine altero, quamuis dubitatum sit utrum sit melius. ³Et hoc est: QUESITUM EST, id est dubitatum est, an FIERET CARMEN LAUDABILE NATURA, id est ingenio, AN ARTE, id est exercitio. ⁴Dicit quod quesitum est, sed EGO non UIDEO QUID PROSIT STUDIUM, id est exercitium, SINE DIUITE UENA, id est sine habundanti ingenio, NEC UIDEO QUID PROSIT INGENIUM RUDE, id est sine exercitio. ⁵SIC, quia alterum non prodest sine altero, ideo ALTERA RES, id est ingenium uel ars, POSCIT OPEM ET CONIURAT AMICE. ⁶AMICE et aduerbium potest esse et datiuus casus.

¶ 412 QUI STUDET. Dixi ingenium sine exercitio non ualere. ²Et tamen sunt quidam qui solo ingenio sine exercitio premissio scribunt. ³Sed non est ita in ceteris officiis, immo prius addiscunt et se exercent. ⁴Et hoc est: QUI STUDET CONTINGERE CURSU OPTATAM METAM, ⁵PUER, id est in pueritia, TULIT, id est pertulit, et FECIT MULTA, ⁶SUDAUIT nimio labore <ET postea> ALSIT, id est frigus sustinuit ⁷(uel tangit illud quod plumbeas <laminas suis> solebant adhibere lateribus ut eorum

fama S et SIC per carmina BP 396,7 ideo dicit quia S, om. BP habebantur BP habentur S 401,2 homines S ipsos BP 401,3 Et hoc est SP, om. B scilicet - HOMERUS fuit et S, om. BP DIRCEUS SBP TYRTAEUS edd. thebarum BP, om. S 401,4 atque EXACUIT - Pindarus S, om. BP MARES id est conieci EXACUIT S iterum MARES BP ANIMOS IN MARCIA BELLA S, om. BP 401,5 sunt dicte - descripta S Apollinis responsa BP 401,6 ET UITE - carmina S UITE UIA morum doctrina 401,7 ET S, om. BP est S, om. BP id est S, om. BP 401,8 ET FINIS LONGORUM OPERUM S, om. BP 401,9 SIT TIBI PUDORI S PUDORI et cetera P et cetera B 408,1 ¶ praeb. PL 408,2 fideret coni. figeret S fretus BP scribere S scribere uellet BP iccirco SP ideo B post melius add. utro BP 408,4 dicit quod quesitum est S, om. BP UIDEO B uidebo S sine habundanti S habundante P habundare B NEC UIDEO S NEC P NE B 408,5 post SIC add. id est S¹ uel S² post RES add. POS(CIT) abunde S POSCIT OPEM - AMICE S et cetera BP 408,6 et aduerbium - casus S uel datiuus sit uel aduerbium BP 412,1 dixi - ualere S, om. BP 412,2 Et tamen sunt quidam qui S ecce quidam freti BP 412,4 CONTINGERE - METAM S et cetera BP 412,5 PUER - MULTA S TULIT id est pertulit PUER in puericia BP 412,6 ET postea BP, om. S 412,7/412,9 uel tangit - debilitant SBL, om. P 412,7 [sensu admodum obscuro, cf. laminas plumbeas lateribus suis addebat, ne nimius calor eorum cursum impediret Schol. Turic. ad loc.] laminas L lamineas B, om. S suis BL, om. S ut eorum frigore (fridore L) sudor hauriretur BL uel capiti frigere sudor ?haurirent S

frigore sudor hauriretur), ⁸ABSTINUIT se id est a UENERE ET UINO. ⁹Nam Uenus et uinum corpus grauante et debilitant. ¹⁰Item ille TIBICEN QUI CANTAT PHITIA, id est laudes Apollinis factas deuicto Phitone, PRIUS DIDICIT EXTIMUITQUE MAGISTRUM.

<¶> 416 NUNC SATIS EST. Ita ut dixi est in ceteris officiis. ²Sed sic non est modo in carminibus, quia NUNC SATIS EST, id est sufficit, DIXISSE: ³EGO POEMATAMIRA PANGO, id est canto, et ideo OCCUPET EXTREMUM SCABIES. ⁴Hoc tractum est a pueris sese instigantibus. ⁵Dico quod scabies occupet extremum, sed ego non ero extremus, quia TURPE EST MIHI RELINQUI. ⁶Hoc non dicit Horatius <quantum ad se, sed> quantum ad illos qui nolunt relinqui, ne scilicet scribant, quia iam quodammodo faterentur ignorare quod re uera nesciunt quod numquam didicerunt.

419 UT PRECO. Diceret aliquis: Quomodo laudantur carmina eorum, cum mala sint? ²Ad hoc dicit Horatius, quasi interrogatus, quia conducunt falsos laudatores et ita cogunt eos laudare ut preco cogit turbas uenire ad merces emendas. ³Et hoc est: POETA DIUES AGRIS et DIUES NUMMIS POSITIS IN FENORE IUBET ASSENTATORES IRE AD LUCRUM, UT, id est sicut, PRECO. ⁴ASSENTATOR est falsus laudator.

¶ 422 SI UERO EST, id est si poeta dederit nummos, habebit assentatores. ²Si uero conuiuium composuerit, multos plures habebit. ³Et ita nullum uerum amicum habet. ⁴<Et hoc est:> SI UERO EST aliquis QUI POSSIT PONERE UNCTUM, id est pingue ferculum, RECTE, id est splendide, ET SPONDERE, id est sponsionem facere apud pretorem uel aliter, PRO PAUPERE LEUI (diuites enim graues sunt, pauperes uero leues) ET ERIPERE, id est liberare, ipsum pauperem IMPLICITUM ATRIS LITIBUS, scilicet apud pretorem uel alium potentem pro aliquo delicto, MIRABOR ego de illo SI SCIET INTER-NOSCERE (temesis est) MENDACEM et UERUM AMICUM, ipse, dico, BEATUS secundum se, scilicet sapiens et discretus.

¶ 426 TU SEU. Huiusmodi poete non internoscunt uerum et falsum amicum, quia conductum munere et plenum letitiae ducunt ad sua carmina. ²PLENUM LETITIAE uocat illum qui leuiter applaudit. ³Tu autem sic non feceris. ⁴Et hoc est: TU SEU

412,8 se id est a (fort. legend. id est se a) S, om. B 412,10 Item - CANTAT S, om. BP factas S a BP PRIUS - MAGISTRUM S, om. BP 416,1 ¶ praeb. PL Ita ut - officiis S, om. BP 416,2 Sed sic non est modo S non autem ita est B non autem sic P NUNC S, om. BP 416,2/416,3 DIXISSE - MIRA S et cetera BP 416,3 POEMATAMIRA scripsi PLU. S id est canto (amo S) et ideo S canto BP 416,4 hoc S, om. BP 416,5 dico quod - quia S, om. BP 416,6 non dicit horatius quantum ad se sed BP au(tem) dicit ?hor(atius) et ras. 4 litt. S illos S ipsos BP ne scilicet scribant (interpretamentum uocis relinqui ut uidetur) SBL ne scribant scilicet P faterentur BPL fatentur S quod numquam S nam numquam PL non numquam B 419,1 post Quomodo add. ergo BP 419,2 quasi interrogatus S, om. BP ut preco - emendas S UT PRECO facit QUI COGIT TURBAM et cetera (et cetera P [[a]] uos B) BP 419,3 Et hoc est - PRECO S, om. BP 419,4 est S id est P, om. B 422,1 id est S, om. BP poeta S, om. BP 422,2 uero SP modo B composuerit S apposuerit BP 422,3 [et hoc est] et ita nullum uerum amicum habet (et hoc est desunt 422,4) S et ita uerum a falso amico discernere nesciet BP 422,4 et hoc est BP, om. S PONERE BP componere S sponsionem BP responsionem S apud pretorem uel aliter S, om. BP enim S, om. BP uero S, om. BP pauperem S, om. BP scilicet apud - delicto S, om. BP ego S, om. BP INTER-NOSCERE - ipse dico S et cetera BP 426,1 huiusmodi poete non internoscunt S isti ignorant BP conductum (sed cf. 438,1) S corruptum BP leticie S leticia BP 426,2 PLENUM - applaudit S, om. BP leuiter S letanter fort. legend. 426,4 post

et cetera, ⁵NOLITO DUCERE aliquem PLENUM LETITIE AD UERSUS FACTOS TIBI, id est a te. ⁶PULCHRE quia ille CLAMABIT et cetera. ⁷PALLESCET etiam SUPER HIS, id est de his quasi pre nimio stupore, ⁸et ETIAM STILLABIT, id est faciet stillare, ROREM EX AMICIS OCULIS, id est flebit quasi pre gaudio, ⁹et ipse SALIET et TUNDET TERRAM PEDE suo tripudiando.

¶ 431 UT QUI. In funeribus antiquis solebant conducere plorantes, et adhuc faciunt in quibusdam locis. ²Conducti autem magis plorant quam illi qui ex animo et uere dolent, et similiter facit conductus laudator qui adulatur alicui. ³Et hoc est quod dicit: UT, id est sicut, illi QUI CONDUCTI PLORANT in FUNERE DICUNT ET FACIUNT PROPE, id est pene, PLURA DOLENTIBUS, id est illis qui dolent, EX ANIMO et uero corde, SIC, id est eodem modo, DERISOR, id est falsus laudator, MOUETUR PLUS UERO LAUDATORE.

¶ 434 <REGES>. Modo instruit eum Horatius quomodo uerum amicum cognoscere possit: bene scilicet inebriet eum, et si fuerit falsus amicus, statim secreta aperiet, si uerus, tacebit. ²Et hoc faciunt reges. ³Et hoc est: REGES DICUNTUR URGERE MULTIS CULLULIS (cullulus -li maneria est poculi) ⁴ET DICUNTUR TORQUERE MERO scilicet illum QUEM LABORANT, id est intendunt, PERSPEXISSE, id est probare. ⁵Et ita SI CONDES CARMINA, NUMQUAM TE FALLENT ANIMI SUB UULPE LATENTES. ⁶Uulpes astutissimum animal est, animus itaque hominis latitat sub uulpe quando aliud est in ore et aliud in corde.

¶ 438 QUINTILIO. Corruptis munere plenis letitie non debes carmina tua recitare, sed Quintilio et similibus recitare debes. ²Nam SI QUID RECITARES QUINTILIO, ipse AIEBAT, id est dicebat: SODES, CORRIGE, id est emenda, HOC ET HOC. ³Si autem NEGARES TE MELIUS POSSE corrigere, te, dico, EXPERTUM corrigere BIS et TER, sed FRUSTRA, IUBEAT DELERE, id est omnino auferre, ET REDDERE UERSUS MALE TORNATOS INCUDI. ⁴Hoc est duplex metaphora a fabro et a tornatore tracta, propter hoc <quod> dicit INCUDI et TORNATOS. ⁵SI <autem> MALLE DEFENDERE DELICTUM, scilicet tuum quadam improbitate, QUAM UERTERE, id est mutare, non INSUMBAT ullum UERBUM AUT INANEM OPERAM (opera inanis dicitur

SEU add. DONARIS BP 426,5 NOLITO - AD UERSUS S, om. BP 426,6 PULCHRE - cetera S, om. BP 426,7 etiam SUPER - stupore S quasi pre nimio stupore SUPER HIS, id est pro his carminibus BP 426,8 et ETIAM - gaudio S ROREM id est lacrimas B RORE id est lacrimis P 426,9 et ipse SALIET et S SALIET quasi pre gaudio BP suo S, om. BP 431,1 antiquis S, om. BP solebant S solent BP conducere BP adducere S 431,2 conducti S Illi BP magis S amplius BP illi S hii BP qui adulatur alicui S, om. BP 431,3 Et hoc est - UERO LAUDATORE S hoc est in libro planum BP 434,1 REGES BP, om. S eum SP, om. B scilicet S, om. BP inebriet BP inebriare S tacebit S reticebit BP 434,3 Et hoc est S quod est in libro BP cullulus li S cubilus cubili B curulus li P 434,4 ET DICUNTUR - illum QUEM S, om. BP 434,5 prae CONDES add. tu BP NUMQUAM - LATENTES S et cetera BP Uulpes B Uupes S animus SP ceruus B hominis S, om. BP latitet S latet BP latitat scripsi latit& (i. -et) S latet BP quando SP cum B 438,1 corruptis SP Correptis B sed BP Si S recitare debes S, om. BP 438,2 ipse S, om. BP id est dicebat S, om. BP 438,3 si autem SP et si B omnino BP amouebit S 438,4 hoc est S, om. BP a tornatore S tornatore BP propter hoc S per hoc quod BP dicit SB dixit P autem BP, om. S 438,5 scilicet tuum S tuum id est B tuum P post QUAM add. non S

ubi non uis corrigi), QUIN tu SOLUS AMARES TE ET TUA, scilicet delicta, SINE RIUALI, id est sine consentiente. ⁶Riualis pro consentiente ponitur, quia riuales de eodem potant riuo. ⁷Uel SINE RIUALI, id est <sine> contradicente. ⁸Riuales enim sibi inuicem discordant et contradicunt.

¶ 445 UIR BONUS. Ita faciebat Quintilius et ita facit quilibet bonus uir. ²Et hoc est: BONUS UIR ET PRUDENS REPREHENDET ³UERSUS INERTES, in quibus scilicet nulla artis observatio est, ⁴CULPABIT etiam DUROS uersus, in quibus sunt dure translationes, sicut "est in culo domus", ⁵et ALLINET ATRUM SIGNUM, quod atramento fit et deletionis est signum, INCOMPTIS, in quibus nullus est ornatus, ⁶TRANSUERSO CALAMO (calamum enim transuertimus cum aliquid delemus uel tale signum facimus) ⁷RECIDET etiam AMBITIOSA <ORNAMENTA>, id est superflua que superius pannum appellauit, illa inquam, RECIDET, id est destruit, ⁸PARUM CLARIS, id est obscuris, COGET DARE LUCEM, id est faciet esse lucidos et intelligibiles, ⁹et ARGUET, id est reprehendet, DICTUM <AMBIGUE, id est> ad duplicem sensum <et faciet reduci ad unum sensum>, ¹⁰et ea que sunt MUTANDA ex quocumque uitio NOTABIT - ¹¹quid dicerem per singula? - ¹²FIET ARISTARCHUS, id est similis Aristarcho qui nemini parcebat in uersibus corrigendis, NEC DICET: CUR OFFENDAM EGO AMICUM IN NUGIS? ¹³Amicum in nugis offendit qui nugis eius non consentiendo eas reprehendit. ¹⁴Sed falsus amicus non uult amicum offendere in hoc. ¹⁵Uerus autem amicus numquam hoc uerebitur, ¹⁶et ipse non dicet: CUR OFFENDAM EGO AMICUM IN NUGIS. ¹⁷Sed hee nuge male nuge, quia dum nugas suas a falso amico laudatas putat esse seria, ipse tam diu nugis illis insistit quousque derideatur. ¹⁸Et hoc est quod dicit: HEE NUGE a falso amico laudate DUCENT, id est pertrahent, eum IN MALA SERIA, eum, dico, SEMEL DERISUM in laudando nugas suas et EXCEPTUM SINISTRE, id est in malam partem.

non INSUMEBAT - OPERAM S NULLUM ULTRA UERBUM AUT OPERAM
INSUMEBAT INANEM BP dicitur SP, om. B non uis corrigi S nolens corrigi corrigitur BP scilicet delicta BP delicta scilicet S consentiente BP consciencie S 438,6 Riualis pro - riuo SB, om. P riualis S RIUALI B id est sine BP id est S sibi inuicem discordant et contradicunt BP sunt inuicem sibi discordantes et contradicunt (contradicentes fort. legend.) S 445,2 ET PRUDENS REPREHENDET S et cetera BP 445,3 in quibus - observatio est S ubi nulla artis observatio BP 445,4 CULPABIT - quibus S DUROS ubi BP sicut est SP ut B in culo BP, S² in ras. aut lac. 445,5 et ALLINET - ornatus S INCOMPTIS ubi nullus ornatus ATRUM SIGNUM quia et atramento fit et deletionis est signum B, sim. P deletionis P dilectionis S 445,6 delemus uel tale signum facimus S tale delemus P tale debemus B 445,7 RECIDET etiam - destruit S AMBICIOSA ORNAMENTA id est superflua quod superius pannum appellauit RECIDET id est (id est om. P) destruet BP 445,8 faciet SP, om. B intelligibiles SP intesugibiles B 445,9 et ARGUET S ARGUET BP AMBIGUE id est BP, om. S et facit reduci ad unum sensum BP, om. S 445,10 ea SP, om. B MUTANDA SP imitanda B 445,11 dicerem BP adrem S 445,12 NEC BP NE S 445,13 offendit SP ostendit B reprehendit S redarguit BP 445,14 Sed falsus S falsus autem BP 445,15 Uerus autem S sed uerus BP 445,16 et ipse S Uir itaque bonus BP, fort. melius 445,17 tam diu S, om. BP nugis SP magis B illis SB suis P post quousque add. ab omnibus BP 445,18 est quod dicit S in libro BP a SP scilicet a B 'in' (add. S¹) lauda<n>do (laudabo S) nugas suas S laudatis nugis suis BP et EXCEPTUM SP

¶ 453 UT MALA. Et uere ducitur in mala seria per illas nugas, quia sapientes eum fugiunt et insipientes eum sequuntur, ut ipsi in suis nugis laudentur. ²Et hoc est: illi QUI SAPIUNT TIMENT TETIGISSE UESANUM POETAM et FUGIUNT eum, UT, id est sicut timemus tangere et fugimus illum, QUEM URGET MALA SCABIES, <id est> lepra, ³AUT QUEM REGIUS MORBUS URGET (hanc autem infirmitatem appellant alii calculos, alii lupum, que uidelicet ex delicatis cibis nascitur) ⁴AUT, id est sicut fugimus aut tangere timemus illum, QUEM FANATICUS ERROR URGET ET IRACUNDIA, quasi diceret: ⁵quem urget error propter fanum uiolatum natus; uel fanaticum errorem dicit eum qui ad fanum adducitur ut ab errore suo liberetur. ⁶Dico quod sapientes eum fugiunt. ⁷Sed PUERI AGITANT eum et INCAUTI, id est stolidi, SEQUUNTUR eum. ⁸HIC autem SUBLIMIS, id est in sublime respiciens, DUM RUCTATUR UERSUS, id est quasi ructando emittit, ET ERRAT, id est errando uadit, SI DECIDIT IN PUTEUM uel in FOUEAM UELUTI AUCEPS (ab aue et capio -pis) INTENTUS MERULIS, illis auibus capiendis (regio auium in aere est: qui ergo auibus capiendis intendit, facile decedit), ⁹ille, inquam, LICET, id est quamuis, CLAMET "IO CIUES SUCCURRITE", NON SIT QUI CURET TOLLERE, id est erigere eum. ¹⁰SI uero QUIS, id est aliquis, CURET FERRE OPEM illi ET DIMITTERE FUNEM ad extrahendum eum, ¹¹ego DICAM ei: QUI, id est quomodo, SCIS AN PRUDENS DEIECERIT SE HUC ATQUE NOLIT SERUARI, id est extrahi ad suam conseruationem et salutem, ¹²<et> ego NARRABO INTERITUM SICULI POETE, id est Empedoclis, qui sponte sua periit.

464 DEUS. Ecce interitus: ²DUM ipse EMPEDOCLES CUPIT HABERI IMMORTALIS DEUS, id est cupit deificari, ipse FRIGIDUS a feruore sapientie INSILUIT ARDENTEM ETHNAM.

¶ 466 Ergo, quia uoluit scienter perire, <SIT [ergo] IUS, id est potestas, et LICEAT POETIS PERIRE>. ²<QUI SERUAT INUITUM, id est nolentem seruari,> IDEM

EXCEPTUMQUE B 453,1 ducitur P ducetur B dicunt S per illas nugas S, om. BP fugiunt SP fugient B sequuntur SP sequentur B ut ipsi in suis nugis laudentur SL, om. BP 453,2 illi S, om. BP eum S, om. BP id est sicut - illum S, om. BP URGET MALA SCABIES id est lepra BP MALA SCABIES URGET lepra S 453,3 QUEM - URGET S MORBUS REGIUS BP hanc autem infirmitatem appellant alii S Hunc morbum alii P aut dicunt B que uidelicet S qui BP cibis BP cuius S nascitur S innascitur BP 453,4 AUT id est - diceret S AUT ERROR FANATICUS BP 453,5 quem urget S id est BP error SP errorum B qui SP ?propter ?quoniam huius B adducitur SP ducitur B 453,6 Dico quod sapientes S qui sapiunt BP 453,7 eum bis S, om. bis BP 453,8 autem BP dum S in SP, om. B respiciens SP conspiciens B emittit BP, S² emittat S ergo S igitur BP auibus SP in auibus B 453,9 ille inquam - erigere eum S LICET CLAMET et cetera BP CLAMET edd. clamaret S 453,10 SI uero - DIMITTERE S, om. BP 453,11 ego S, om. BP DEIECERIT - NOLIT S HUC SE ?PROIECERIT (PIE. B PI. P) id est prudenter BP suam conseruationem et salutem S eum seruandum BP 453,12 <et> ego NARRABO INTERITUM S, om. BP id est S scilicet BP empedoclis BP empodoclis S 464,1 DEUS P DEUS esse S DUM B interitus BP ?interitum S 464,2 DUM ipse - ETHNAM (EMPODOCLIS S) S FRIGIDUS id est (id est om. PL) a feruore sapientie BPL [fort. sine feruore legend., cf. FRIGIDUS et sine ardore sapientie Schol. Turic. ad loc.] 466,1 [S corruptus est, sed cf. Et quia sponte[m] faciunt (sc. Empedocles et alii) propter causam predictam, ergo SIT IUS et cetera Schol. Turic. ad loc.] ergo quia uoluit scienter perire S, om. BP SIT [ergo] IUS - PERIRE BP, om. S 466,2 QUI SERUAT - seruari BP, om. S

FACIT OCCIDENTI ipsum, id est idem iudicio eius facit ac si <ipsum> occideret, ³et exponetur OCCIDENTI, id est cum occidente. ⁴Et hoc ad eandem personam. ⁵Uel aliter: QUI SERUAT INUITUM, scilicet nolentem seruari, IDEM FACIT OCCIDENTI, id est <itidem> offendit ac si occideret aliquem nolentem occidi. ⁶Et hoc ad diuersas personas. ⁷NEC SEMEL HOC FECIT: qui ita se precipitat, immo alias precipitauit se. ⁸Et SI IAM ERIT RETRACTUS, ipse non FIET HOMO, id est non poterit uiuere ad communem hominum modum, ET non PONET, id est deponet, AMOREM FAMOSE MORTIS, quia famose uult mori.

¶ 470 <NEC SATIS APPARET. Ualde ridiculose contra insanum poetam dicit inflictum ei pro pena quod uersus factitet>. ²<Et huius pene causam dicit non satis apparere. Et hoc est>: ³NEC SATIS APPARET que sit causa insanie sue. ⁴Et hoc est: CUR FACTITET UERSUS. Bene frequentatuum apposuit. ⁵<Credebantur huiusmodi uersificatores insanire, unde in Bucolicis> [Verg. ecl. 3,36] "Insanire libet quoniam tibi". ⁶Dico quod <non> satis apparet causa sue insanie, sed dubitatur UTRUM, <id est> an ideo insaniat quia, MINXERIT IN PATRIOS CINERES, id est super cineres patris, ⁷AN, id est ideo quia, ipse INCESTUS MOUERIT, id est turbauerit, TRISTE BIDENTAL, id est reuerendum. ⁸Bidental dicitur locus fulminatus, dictus sic a bidentibus ibi sacrificatis, et in maxima reuerentia habebatur.

472 CERTE FURIT. Dico quod mentis perturbate causam nescio, sed effectum uideo, quia CERTE FURIT. ²Et si inde poterit exire, iam omnes ad sua carmina audienda [aut legenda] fugabit, uelut ursus cum de cauea potest exire fugat omnes. ³Et hoc est: et ipse ACERBUS RECITATOR, <id est poeta>, FUGAT [poetam], quia omnes eum fugiunt, INDOCTUM et DOCTUM, UELUT URSUS FUGAT omnes, ita dico SI UALUIT FRANGERE OBIECTOS CLATROS [FA.] et inde exire. ⁴Clatrus -tri idem est quod barra -re.

ipsum id est SP id est id ipsum B post si praeb. ipsum BP, om. S occideret SB occiderit P 466,3 et exponetur - occidente S, om. BP 466,5 aliter SP, om. B scilicet SP id est B nolentem BP bis nolente S bis OCCIDENTI S, om. BP itidem P inde B, om. S prae offendit add. peccat et B 466,6 diuersas persona S diuersam personam BP 466,7 FECIT BP FACIT S qui ita - precipitauit se S alias enim sese precipitauit BP ipse non S non ideo BP, fort. melius poterit S uolet BP AMO(REM) BP hono. S 470,1/470,2 NEC SATIS - hoc est P, om. SB 470,4 UERSUS bene BP uerbum (i. UER(SUS) b(e)n(e)) S 470,5 Credebantur - bucolicis BP, om. S post tibi add. et (Pers. 3,46, cf. Schol. Pers. ed. Iahn ad loc.) "insano multum laudanda magistro" et illud (Hor. epist. 2,2,104) "Idem finitis studiis et mente recepta" B 470,6 dico quod - cineres patris S, om. BP 470,7 id est ideo quia ipse INCESTUS S, om. BP BIDENTAL SB, om. P 470,8 dictus sic S, om. BP ibi BP id est S post habebatur add. INCESTUS sine interpretamento BP 472,1 CERTE FURIT dico quod S, om. BP causam SB carmen P effectum BP effectam S 472,2 iam omnes BP [fugat] omnes iam S aut legenda S, om. BP prae cauea add. sua B 472,3 Et hoc est - inde exire S, om. BP (sed cf. additamentum eorum ad 472,4) <id est poeta> FUGAT conieci FUGAT poetam (contra sensum antea expressum) S INDOCTUM et. DOCTUM conieci indocti et docti S CLATROS edd. CLAUTROS S 472,4 clatrus BP claustrum S idem est quod S, om. BP post barra -re add. FUGAT quia omnes eum

475 QUEM. Dico quod omnes fugat. ²UERO, id est sed, QUEM ARRIPUIT, id est assequi poterit, ³TENET, id est detinet eum, OCCIDITQUE LEGENDO pre nimio fastidio, ⁴ipse, dico, HIRUDO, id est comparabilis hirudini, ⁵que NON est MISSURA, id est dimissura, CUTEM NISI PLENA CRUORIS. ⁶Hirudo enim si alicui inheserit, non ante dimittet eum quam plena sit sanguine. ⁷Ita et ille acerbus recitator non ante dimittet eum quem arripit, quam ipse plenus sit tedio et angore.

fugiant BP 475,1/475,2 QUEM dico quod - poterit S QUEM UERO omnes fugat et si aliquem potest assequi BP 475,3 detinet BP adetinet S eum SP, om. B OCCI(DITQUE) S et OCCIDIT BP nimio BP ?nimdo S 475,4 ipse dico S ipse dico ens P ipse ens B 475,5 que NON - CRUORIS SB, om. P dimissura B demissura S 475,6 eum BP an(te) S eum add. S¹ supra lin. 475,7 [Vita Iuv. 5 ed. Wessner] post angore add. Expliciunt glo. po. BP

Appendix

Geoffrey of Vinsauf

Documentum de modo et arte dictandi et uersificandi (Longer Version)

"The six principal faults to be avoided in any composition"

Here follows a transcription of one chapter of the longer version of Geoffrey's *Documentum*. This chapter comes much closer to the commentary on the *Ars Poetica* edited above than does the shorter version edited by Faral. My interest in the longer version was aroused by Traugott Lawler's discussion of it and the excerpts he publishes from this chapter (LAWLER 1974 pp. 330f.). The close relations between the commentary and Geoffrey's longer version, combined with the presumed date of our commentary, must, however, cast severe doubt on Lawler's conclusion that the longer version of Geoffrey's *Documentum* is later than the shorter version (ibid. pp. 327f.). But the question must wait until a complete edition of the longer version has appeared (cf. WOODS 1985 p. xiv n. 4).

For practical reasons, my transcription is based on two fifteenth-century manuscripts of the longer version, both in the Bodleian Library, Oxford: Ms. Laud Misc. 707, fols. 36r-85r [=L], also used by Lawler, and Ms. Selden Supra 65, fols. 1r-72v [=S]. For L I used the Ms. itself, whereas for the moment only a microfilm of S is available, because of the condition of the Ms. I should like to acknowledge the Bodleian Library for its permission to publish the transcription. My text is based on L, with occasional variants from S. The section which discusses lines 1-13 of the *Ars Poetica* has been printed as the commentary it is, to facilitate comparisons.

[L, fol. 80v] Sequitur de sex uiciis capitalibus in dictamine quolibet euitandis:

¶ 1 Sex sunt uicia circa cuiuscumque sententiam dictaminis principaliter euitanda: primum incongrua parcium materie posicio, secundum inutilis digressio, tercium obscura breuitas, quartum incompetens stilorum mutacio, quintum prodigialis uariacio, sextum inconueniens conclusio. Hec enim sex uicia inter omnia alia in <s>cena, id est in theatro ubi recitabantur scripta poetarum, maxime dampnabantur, ut innuunt isti uersus:

Crimina sunt sena [sic S, scena L] cur spernit carmina scena:

Thematis ignara series, digressio praua,

Obscurumque breue, stilus alternatus inepte,

Uult comes esse malis uariacio prodigialis,

Fine sedens imo conclusio dissona primo.

¶ 2 Incongrua parcium materie posicio est quando principium, medium et finis materie non bene coherent, ut si quis materiam iocosam uel comedia<m> [sic S] scriberet in qua partes deberent obseruari ad lasciuiam pertinentes, et transferret se ad partes tragedie que sunt de grauibz personis et earum proprietatibus, et sic poneret in iocosa materia partem uel partes grauis materie. Et hoc uicium dampnat Oracius per similitudinem a pictore sumpta<m> [sic

S] in his uersibus [*Hor. ars 1sq.*]:

Humano capiti ceruicem pictor equinam
Iungere si uelit et uarias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne,
Spectatum admissi risum teneatis, amici?

Et statim reducit similitudinem ad propositum sic [*Hor. ars 6sq.*]:

Credite, Pisones, isti tabule fore librum
Persimilem, cuius uelut egri sompnia uane
Fingentur species, ut nec pes nec caput uni
Reddatur forme. pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit equa potestas.
Scimus et hanc ueniam petimusque damusque uicissim, // [fol. 81r]
Sed non ut placidis coeant inimicia, 'non' ut [[sint]]
Serpentes auibis gementur tigribus agni.

Littera sic est iungenda: SI PICTOR IUNGERE cesariem [CERUICEM S] equi HUMANO UELIT CAPITI, id est capiti mulieris, hoc dico MEMBRIS illius picture COLLATIS, id est collectis, UNDIQUE, id est ex diuersis animalibus. Exponit quomodo: UT MULIER FORMOSA SUPERNE, id est in superiori parte, et est aduerbium, <DESINAT> [*prae*b. S], id est finiat, TURPITER, id est monstruose, IN PISCEM ATRUM, id est turpem. Ecce quomodo partes illius picture discoherent. Est enim caput pulcre mulieris, pedes piscium, medium corpus de diuersis animalibus colligitur. O PISO<NES> AMICI (alloquitur eos gracia quorum composuit librum suum), ADMISSI, id est recepti, SPECTATUM, id est ad spectandum talem picturam, TENEATIS, id est tenere potestis, RISUM, scilicet ut non rideatis, quasi diceret non. Nunc <reducit> [*prae*b. S] hanc picturam ad dictamen uiciosum cuius partes similiter discoherent, sic: O uos PISONES, CREDITE LIBRUM, id est dictamen (continens pro contento), FORE PERSIMILEM, id est ualde similem, ISTI TABULE, id est picture (similiter continens pro contento). Et ne incertum esset de quo dictamine loqueretur, subdit CUIUS SPECIES, id est partes, scilicet principium medium et finis, FINGENTUR UANE, id est discoherentes, UELUT SOMPNUS EGRI, scilicet est uanus. Eger [*sic* S, Egro L] enim uidetur quisque qui uidet imaginem habentem caput equinum, corpus uitulinum, tibias humanas. Et exponit quomodo partes dictaminis sunt uane sic UT NEC PES, id est finis, NEC CAPUT, id est principium, REDDATUR, id est fiat, UNI-FORME, et est figura thesims. Tunc respondet antipophore id est tacite obiectioni contra illa, que prius dixit. Posset quis obicere: EQUA POTESTAS SEMPER FUIT PICTORIBUS ATQUE POETIS AUDENDI, id est audacter incipiendi, QUIDLIBET, id est quicquid uellent. Ad hoc respondet sic: Nos SCIMUS ET PETIMUS HANC UENIAM, artis licenciam (uenia enim, quando precessit malefactum, ponitur pro indulgentia, quando uero non precessit, ponitur pro licencia), et DAMUS UICISSIM, id est uicario modo, HANC licenciam, SED NON UT INIMICIA COEANT, id est misceantur, PLACIDIS, propter repugnanciam. Et exponit hoc: NON UT SERPENTES GEMENTUR AUIBUS uel AGNI TIGRIBUS. Per serpentes humiles res uel personas intelligimus, per aues graues, per tigrides immites uel crudeles, per agnos mansuetos.

¶ 3 Inutilis digressio est quando digredimur uel in materia uel ad aliud extra materiam, cum tamen digressio non fiat [*faciat* L] ad commodum cause [*digredi* non *faciat* commodum cause S]. Sunt quatuor cause quare facienda est digressio, ut prius dictum est. Inutiliter igitur quis digreditur <quando ex nulla dictarum causarum digreditur> [*prae*b. S]. Et sicut diximus, talis digressio prouenit ex materia supra uires ingenii graui, quam inceptam artifex // [fol. 81v] ignorat artificialiter terminare. Hoc uicium dampnat Oracius his uersibus quos premisimus [*Hor. ars 14sq.*]: "Inceptis grauibis plerumque et magna professis Purpureus late" [*latte* L].

¶ 4 Obscura breuitas est quando quis adeo breuitati innititur, quod ea que sunt materie sue

necessaria pretermittit. Unde grauis generatur obscuritas auditori. Nos autem artificium abbreviandi materiam plenius assignauimus. Ultra quod si quis materiam breuiare conetur, in obscuram incidit breuitatem. Hoc uicium maxime incidimus sub specie recti, quando scilicet plures res quam oportet in materia recitamus. Istud innuit Oracius dampnando obscuram breuitatem sic [Uersus] [*non praeb. S*] [*Hor. ars 24sqq.*]: "Maxima pars uatum, pater et iuuenes patre digni, Decipimur specie recti. breuis esse laboro, Obscurus fio" et cetera.

¶ 5 Incompetens stilorum mutacio est quando quis non obseruat stili sui proprietates, uel quando in uno stilo inserit alterius proprietates contra artem. Sunt enim tres stili, de quibus [de quibus] dictum est. Et eorum cuilibet annexum duplex uicium, unum in sententia, aliud in uerbis.

¶ 6 Humili stilo annexum est duplex uicium, scilicet aridum et exangue: aridum ex parte sentencie, exangue ex parte uerborum. Aridi enim sumus quando in tantum floridis et phaleratis uerbis innitimur, quod saporem et succum sentencie non habemus. Unde uicium dicitur aridum ubi sententia non est sapida uel succosa. Exangues sumus quando sententiam diuitem et honestam uerbis honestis et floridis non ornamus, sed uilibus uerbis et nimium communibus eius reuerencie derogamus. Unde uicium exangue dicitur quia est sine sanguine, id est colore fulgido.

¶ 7 Alto stilo annexum est duplex uicium, scilicet turgidum et inflatum: turgidum in uerbis, inflatum in sententia. Turgidi enim sumus quando uel ignotis uel dure transumptis utimur uerbis, ut sic curiositatem et iactanciam ostendamus. Inflati sumus quando inaniter laboramus nimium esse curiosi quasi ab aliis intelligi dedignemur.

¶ 8 Mediocri stilo annexum est similiter duplex uicium, scilicet fluctuans et dissolutum: fluctuans in uerbis, dissolutum in sententia. Fluctuantes sumus quando in stilo mediocri uel nimium ascendimus ad uerba alto stilo appropriata, uel nimium descendimus ad uerba stilo humili attributa, et sic [*sic S*, etiam *L*] nescimus mediocris stili temperiem moderare. Dissoluti sumus quando ad sentencias accomodatas // [*fol. 82r*] graui stilo nimium ascendimus uel humili stilo nimium declinamus, et sic fluctuamus in uerbis et in sententia dissoluimur, dum nescimus mediocris stili temperiem moderare. Et notandum quod non sic appropriantur istis tribus stilis predicta uicia, quod in aliis non inueniantur. Nam uicium aridum et exangue potest inuadere in omni stilo quia in omni stilo poterimus uti uili et contemptibili leuitate tam ex parte uerborum quam sententiarum. Similiter uicium fluctuans et dissolutum potest esse in omni stilo. Nam in omni stilo possumus inconuenienter inserere alterius proprietates. Similiter uicium turgidum et inflatum potest in omni stilo esse. Nam in omni stilo poterimus tam in uerbis quam in sententia esse nimium curiosi. Dicuntur tamen predicta uicia predictis stilis esse annexa quia principaliter et frequentius in illis contingunt. Ista uicia predicta dampnat Oracius dicens [*Hor. ars 26sqq.*]: "Sectantem leuia [liuia *L*] nerui Defficiunt animique, professus grandia [-iam *L*] turget, Serpit humi tutus nimium timidusque [*sic S*, tutusque *L*] procelle". Ubi enim dicit "Sectantem leuia" et cetera ostendit uicium fluctuans et dissolutum, ubi dicit "professus grandia turget" ostendit uicium turgidum et inflatum, ubi uero dicit "Serpit humi" et cetera ostendit uicium aridum et exangue.

¶ 9 Prodigialis uariacio quintum uicium est. Ad cuius declaracionem sciendum est quod [[maxima uirtus]] uariare materiam causa tollendi fastidium et idemptitatis fugiende [*sic S*, fugiendi *L*] laus est et maxima uirtus. Idemptitas enim mater est sacietatis. Ad illam ergo remouendam debet materia uariari quibusdam ornatibus nouitatis. Unde dicit Esopus in Apologis in principio sui libri [*Walth. Angl. Esop. prol. 1sq.*]: "Ut iuuet et prosit, conatur [conatur] pagina presens: Dulcius arident seria picta iocis [*sic S*, locis *L*]". Similiter Oracius [*Hor. ars 333*]: "Aut prodesse uolunt aut delectare poete". Et postea [*Hor. ars 343*]: "Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci". Istud preceptum imitatur Oracius in quadam satira introducendo fabulam de mure urbano et rusticano ad comparacionem uite urbane et uite ruralis. In graui materia introducenda sunt graua, sicut facit Lucanus ubi narrat luctam Herculis et Anthe<i> gigantis. Unde incidit quis in uariacionem prodigialem quando introducit grauem

materiam in iocoso tractatu uel iocosam in graui, et sic in uno et eodem opere contrarius quasi sibimet inueniatur.

¶ 10 Sed notandum diligenter quod ubi [*sic S, ibi L*] fit mutacio realis, euentus non erit prodigialis uariacio ex illa causa, ut paret <apud> [?] Oracium, uerbi gracia: Thelepus [-lopus *L*] rex Mesorum pugnavit cum Achille redeunte per regnum suum a bello Troiano, et ab Achille grauiter uulneratus responsum accepit a diis quod non sanaretur nisi prius eadem manus et eadem lancea [*sic S, -cia L*] Achillis in suum uulnus reuerteretur. Regalibus itaque uestibus exutus sub uili ueste ad modum pauperis processit ad genua Achillis, ubi fuis precibus uotum obtinuit. Unde qui prius descripsit [*sic S, -ibit L*] eum regem potentissimum, // [*fol. 82v*] quando uenit ad illum locum supplicandi, per mutacionem realis euentus ex necessitate stilum mutauit et uerbis dolentibus ipsius supplicacionem expressit utens tenore humilis stili. Similiter Peleus pater Achillis interfecto a se fratre suo factus exul regem suplex adiit, et ut ab eo hospitaretur in regno suo suppliciter impetrauit. Hic etiam realis euentus fuit causa mutacionis stili. Istud innuit Oracius dicens [*Hor. ars 96sq.*]:

Thelepus et Peleus [-eas *L*] cum pauper et exul uterque
Proicit ampullas et sesque [ues que *L*] pedalia uerba.

11 Quintum uicium, scilicet prodigialem uariacionem, ostendit Oracius his uersibus [*Hor. ars 29sqq.*]:

Qui uariare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum siluis appingit, fluctibus aprum.
In uicium ducit culpe fuga si caret arte.

Bene dicit Oracius "Delphinum siluis" et cetera, quasi diceret: proprietates aquarum attribuit siluis, et e conuerso de proprietatibus silue et cetera.

¶ 12 Inconueniens conclusio est quando quis materiam inceptam aut ex negligencia aut ex ignorancia debite non consummat. Quomodo autem sumenda sit conclusio protinus ostendamus. Hoc uicium dampnat Oracius per similitudinem a fusore inductam. Quidam fusor nomine Imus, cum funderet statuam Emiliii gigantis eo modo quo se habuit dum ludere solebat, unguis et capillos et cetera usque ad pedes satis artificialiter expressit, sed in pedibus formandis turpiter delirauit. Unde Oracius dicit quod, quia opus suum nesciuit artificialiter terminare, non magis uellet similis esse illi in componendis poematibus quam habere pulcrum caput, nigros oculos et decentes, sed nasum recuruum et deformem, quasi diceret: adeo mihi placeret si faceret uicium in principium sicut in fine. Istud uicium dampnat Oracius sic [*Hor. ars 32sqq.*]:

Emilium circa ludum faber Imus et unguis
Exprimet et molles imitabitur ere capillos,
Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciet. hunc ego me, siquid componere curem,
Non magis esse uelim quam naso uiuere prauo,
Spectandum nigris oculis nigrisque capillis.

Ita dictum est de uiciis. Sequitur de generibus sermonum pertractandis.